

Eveliina Lemmetyinen

SIIKALATVAN KIRJASTOJEN KOTISEUTUKOKOELMAT

Teemahaastattelut kirjastoammattilaisille

SIKALATVAN KIRJASTOJEN KOTISEUTUKOKOELMAT

Teemahaastattelut kirjastoammattilaisille

Eveliina Lemmetyinen
Opinnäytetyö
Kevät 2017
Kirjasto- ja tietopalvelun tutkinto-oh-
jelma
Oulun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu
Kirjasto- ja tietopalvelun tutkinto-ohjelma

Tekijä: Eveliina Lemmetyinen

Opinnäytetyön nimi: Siikalatvan kirjastojen kotiseutukokoelmat: teemahaastattelut kirjastoammatilaisille

Työn ohjaaja: Jorma Niemitalo

Työn valmistumislukukausi ja -vuosi: Kevät 2017

Sivumäärä: 68 + 8

Opinnäytetyössä tarkastellaan yleisten kirjastojen kotiseutukokoelmia ja Siikalatvan kirjastoissa kotiseutukokoelmien parissa tehtävää työtä kirjastoammatillisesta näkökulmasta. Työn tavoitteena oli selvittää, mitä yleisten kirjastojen kotiseutukokoelmatyö on ja miten sitä voidaan toteuttaa. Opinnäytetyön viitekehysten rakentamisessa hyödynnettiin kirjastojen kotiseutukokoelmista kirjoitettua aineistoa ja aiempaa aiheesta tehtyä tutkimusta.

Opinnäytetyön toimeksiantaja on Siikalatvan kirjastot. Työ sitoutuu osittain syksyllä 2016 Siikalatvan kirjastoissa toteutettuun kotiseutukokoelmien luettelointi- ja kehityshankkeeseen, johon saatiin hankerahoitusta Siikalatvan kunnalta. Hankkeen aikana kirjastojen kotiseutukokoelmien aineistoja luetteloitiin Kirikirjastojen aineistotietokantaan ja kotiseutukokoelmien tehokkaampaan esilletuontiin pyrittiin ideoimaan ratkaisuja. Opinnäytetyössä hyödynnetään hankkeen aikana aiheesta syntyneitä tietopohjaa.

Yleisten kirjastojen kotiseutukokoelmiin kerätään perinteisesti paikallista aineistoa sen erilaisissa julkaisumuodoissa. Merkittävin painopiste on kirjallisuudella. Kokoelmat toimivat kulttuuriperinnön tietopankkeina ja paikallisen identiteetin rakennuspalikoina museoiden ja arkistojen kokoelmien ohella.

Siikalatvan kirjastojen osalta tutkimusmenetelmänä käytettiin teemahaastattelua. Tutkimuksessa haastateltiin neljää Siikalatvan kirjastojen kotiseutukokoelmien parissa jollain muotoa työskentelevää henkilöä. Haastateltaviin lukeutui kirjastotoimenjohtaja, kotiseutuneuvos ja entinen kirjastonhoitaja, kulttuurisihteeri ja kirjastovirkailija.

Haastattelujen pohjalta selvisi, että Siikalatvan kirjastojen kotiseutukokoelmat ovat melko kattavat ja henkilökunta kokee kotiseutukokoelmat arvokkaana ja tärkeänä osana kirjastojen kokoelmia. Kirjastojen kotiseutukokoelmat nähdään saavutettavuutensa vuoksi paikallisaineistoista hyvin asiakkaita palvelevina. Kotiseutukokoelmien kehittämiseen henkilökunnan resurssit ovat kuitenkin vähäiset. Kirjastohenkilökunta haluaa yhtenäistää kotiseutukokoelmien parissa tehtävää työtä ja parantaa sen laatua yhteisillä kotiseutukokoelmatyön ohjeilla. Kehityskohteina nähdään ajalle herkän, mahdollisesti harvinaisen ja parhaiten aluetta kuvastavan aineiston digitointi sekä kotiseutukokoelmien näkyvyyden parantaminen.

Asiasanat: yleiset kirjastot, paikalliskokoelmat, kokoelmatyö, kulttuuriperintö

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree Programme in Library and Information Services

Author: Eveliina Lemmetyinen

Title of thesis: The local collections of Siikalatva Libraries: theme interviews of library professionals

Supervisor: Jorma Niemitalo

Term and year when the thesis was submitted: Spring 2017   Number of pages: 68 + 8

This thesis examines the role of local collections in public libraries and specifically Siikalatva Libraries' local collections from a library professional point of view. The aim of this thesis was to find out what local collections are, how library professionals see them, and how a local collection's collection management can be done. The base of this thesis was built by using previous literature and studies that discuss the subject.

The thesis was commissioned by Siikalatva Libraries. The idea for this thesis came from a local collection cataloguing project that was done in Siikalatva Libraries during autumn 2016. The project was funded by Siikalatva municipality. The project's main goals were to catalogue the local collections' materials into the library system and to find innovative ideas for using the local collections more efficiently in future work. The knowledge collected during the cataloguing project was also used in the case study part of this thesis.

Local collections typically consist of publications and documents published by local writers or that focus on or study some aspect of local community, people, organizations, history, culture, geography, etc. The collections serve as data banks of cultural heritage and as building blocks of local identity in addition to the equivalent collections of museums and archives.

This thesis focuses on the professional viewpoints of Siikalatva Library staff regarding local collections' management. The study material was collected by doing four theme interviews. The four interviewees were a library director, a former librarian (who has been granted a Finnish honorary title of a counselor, "kotiseutuneuvos"), a secretary for cultural affairs and a library assistant.

As found out in the interviews, the Siikalatva Libraries' local collections are quite extensive and the staff find them valuable and an important part of library collections. The local collections are easily available and therefore seem to serve the customers well. The resources for developing local collections in the libraries are scarce. The library staff wants to unify local collection management and its quality by mutual instructions. Digitizing of materials which best reflect the area, are sensitive to time and possibly rare, and getting better visibility for local collections are seen as targets for development.

Keywords: public libraries, local collections, collection management, cultural heritage

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	7
2	AIEMPIA TUTKIMUKSIA	10
3	YLEISTEN KIRJASTOJEN KOTISEUTUKOKOELMAT	12
	3.1 Määritelmät.....	13
	3.2 Aineisto	14
	3.3 Kotiseutukokoelma digitaalisessa maailmassa.....	16
4	KOTISEUTUKOKOELMATYÖ OSANA KIRJASTOTYÖTÄ.....	18
	4.1 Pieni kirjastolainen suuressa toimintaympäristössä	18
	4.2 Käytännön kokoelmatyö	19
	4.3 Kotiseutukokoelman käyttö ja käytettävyys	23
5	YLEISTEN KIRJASTOJEN KOTISEUTUKOKOELMIEN DIGITOINTI.....	25
	5.1 Hankkeet	25
	5.2 Verkkopalvelut.....	27
	5.3 Tekijänoikeudet	28
	5.4 Digitoinnin toteutus.....	28
6	SIIKALATVAN KIRJASTOJEN KOTISEUTUKOKOELMAT	30
	6.1 Siikalatvan kirjastot.....	30
	6.2 Kotiseutukokoelmat.....	30
	6.3 Kotiseutukokoelmahanke	33
	6.4 Pohjois-Pohjanmaan kirjastojen hanketyön tuloksena KirjastoVirma	35
7	TEEMAHAASTATTELUT SIIKALATVAN KIRJASTOJEN KOTISEUTUKOKOELMATYÖSTÄ.....	37
	7.1 Tutkimusmetodi	37
	7.2 Haastattelujen toteutus.....	37
8	TUTKIMUSAINEISTO.....	39
	8.1 Taustatiedot.....	39
	8.2 Termin määrittely ja merkitys.....	39
	8.3 Siikalatvan kotiseutukokoelmat	40
	8.4 Kotiseutukokoelmien arvo	42
	8.5 Kotiseutukokoelmatyö osana kirjastotyötä.....	44
	8.6 Kirjaston rooli kotiseututyössä	46

8.7	Haasteet.....	50
8.8	Tulevaisuus.....	52
9	JOHTOPÄÄTÖKSET JA HUOMIOT.....	56
10	POHDINTA.....	62
	LÄHTEET.....	64
	LIITTEET.....	69

1 JOHDANTO

Oma kiinnostukseni aiheeseen syntyi Siikalatvan kirjastoissa tehdyn kotiseutukokoelmahankkeen aikana. Varsinkin kotiseutukokoelmien moniulotteisuus ja monipuolisuus herättivät kysymyksiä siitä, kuinka kirjastojen kotiseutukokoelmia hoidetaan ja miten kirjastojen kotiseutukokoelmien parissa työskentelevät ihmiset kokevat kokoelmien olemassaolon nykypäivän kirjastossa.

Opinnäytetyössä perehdytään yleisten kirjastojen kotiseutukokoelmiin ja kotiseutukokoelmien parissa tehtävän työn keinoihin. Opinnäytetyötä koottaessa pyrittiin löytämään vastauksia siihen, mitä yleisten kirjastojen kotiseutukokoelmat ovat, miten niitä kirjastoissa hoidetaan ja miten kotiseutukokoelmien parissa tehty työ konkretisoituu kirjastotyössä. Lisäksi haluttiin selvittää kotiseutukokoelmatyön erityispiirteitä. Kun kyseessä on usein hyvinkin uniikki aineisto ja paikallisen identiteetin historialliset kerrostumat, ei huomattavilta eroavaisuuksilta muuhun kirjastotyöhön ja -kokoelmiin voida välttyä. Työn lähtökohtana on se, että yleisissä kirjastoissa kotiseutukokoelmiin kerätään paikallista aineistoa oman aikansa kuvajaiseksi.

Tämä opinnäytetyö on toteutustavaltaan tapaustutkimus, johon on yhdistetty tiedon keräämistä varten kirjastoammattilaisten teemahaastattelut. Tapaustutkimuksessa pyritään tutkimaan vain yksi tapaus, kuten henkilö tai organisaatio, perusteellisesti ja siitä tuotetaan yksityiskohtaista tietoa erilaisin tiedonkeruu- ja analyysimenetelmin (Saarela-Kinnunen & Eskola 2015, 181).

Kotiseutukokoelmista ja kotiseutukokoelmatyöstä on muihin kirjastotyön osa-alueisiin verrattuna kirjoitettu ammattikirjallisuudessa melko vähän. Kuitenkin moni kotiseutukokoelmiin ja niiden hoitoon aina pätenyt asia on edelleen paikkansapitävä ja ajankohtainen. Kotiseutukokoelmat ovat muutenkin hyvin aikaa kestävä, pysyvä kokonaisuus ja omalla tavallaan myös ajaton osa kirjastoja. Ne ovat ajoittain saattaneet vaipua hieman unohduksiin, ja työtä on tehty muun työn sivussa silloin kun on ehditty, jos on ehditty, mutta kun kokoelma on olemassa ja sitä kartutetaan, tehty työ kantaa hedelmää hyvin pitkään.

Aiempia yleisten kirjastojen kotiseutukokoelmista tehtyjä tutkimuksia ja tarkastellaan lähemmin osi-
ossa 2.

Kotiseutukokoelmien aineistot ovat perusluonteeltaan sitä arvokkaampia, mitä enemmän niille karttuu ikää. Aineisto ei vanhene, toisin kuin moni muu kirjallinen aineisto. Aineistojen julkaisumuodot puolestaan voivat olla hyvinkin ajan hampaalle alttiita. Näin ollen tällaista aineistoa ei tulisikaan päästää käyttökelvottomaan muotoon, vaan aineistojen kulumista ja säilyvyyttä on jatkuvasti seurattava. Mitä vähemmän jostakin julkaisusta on enää käyttökunnossa olevia yleiseen käyttöön tarkoitettuja niteitä, sitä arvokkaammaksi kirjastolla käytössä oleva nide muuttuu.

Lisäksi opinnäytetyössä haluttiin luoda katsaus siihen, millaisia mahdollisuuksia ja haasteita digitointi tuo mukanaan kotiseutukokoelmien kannalta. Paikallisaineiston pitkäaikaissäilymistä takaaaminen on yksi nykypäivänä kirjastoissa paljon kiinnostusta, mutta myös huolta herättävä kokoelmanhoidollinen aspekti. Opinnäytetyö ei siis pyri kuvaamaan vain kotiseutukokoelmien menneisyyttä ja nykyisyyttä, vaan luomaan lyhyen katsauksen myös niiden tulevaisuuteen.

Siikalatvan osalta lähestymistapa on pääosin tarkasteleva ja kysyvä: millaiset kotiseutukokoelmat ovat tällä hetkellä, miten kirjastolaiset itse kokevat kotiseutukokoelmien olemassaolon ja mitä odottavat niiltä, mitä voitaisiin tehdä toisin tai paremmin. Siikalatvan kotiseutukokoelmien kohdalla tarkastellaan ennen kaikkea kirjastoammattilaisten ammatillista näkökulmaa kokoelmiin. Teemahaastatteluissa haastateltiin kolmea Siikalatvan nykyistä työntekijää sekä yhtä entistä työntekijää, joka edelleenkin tekee työtä kotiseutukokoelmien hyväksi. Haastattelujen avulla pyrittiin selvittämään kotiseutukokoelma-termin paikallinen määrittely, kotiseutukokoelmien keräämisen ja aineiston arvo, Siikalatvan kotiseutukokoelmien nykytila, kotiseutukokoelmatyön rooli osana kirjastotyötä, kirjaston rooli kotiseututyössä, työn haasteet (esim. julkaisujen seuranta, hankintakanavat, resurssien riittävyys) ja tulevaisuuden näkymät.

Siikalatvan osalta saatiin selville kuinka tärkeitä kirjastoammattilaisille ovat kotiseutukokoelmiin liittyvät yhteiset käytänteet, riittävät resurssit sekä oman roolin ja vastuun ymmärtäminen myös paikallisen, omaa kulttuuriperintöä koskevan tiedon tallentajana ja jakajana. Lisäksi tärkeäksi koettiin kotiseututyön, yhteisen paikallisen identiteetin ja kotiseutukokoelmien kasvojenkohotus. Kotiseututyön aaltoliikettä tekevällä toiminnan profiililla on suuri vaikutus kirjastojen kotiseutukokoelmiin. Eri tyisen tärkeää kotiseutukokoelmiin liittyvää työtä tehtäessä on paitsi innostuneisuus, myös huolellinen perehtyminen. Tulevaisuudessa kotiseutukokoelmien suhteen toiveena on toiminnan yhtenäistäminen (kokoelman hoitoon ohjeet ja minimitason määrittely) ja pohjaaminen yhteisiin tavoitteisiin ja päätöksiin, sekä digitoinnin tuuliin tarttuminen.

Kirjastojen kotiseutukokoelmat ovat erilaisten paikallisten museoiden ja arkistojen rinnalla niitä muistiorganisaatioiden kokoelmia, joilla on tärkeä rooli paikallisaineistojen säilymisessä. Kirjasto eroaa muista toimijoista siinä, että kotiseutukokoelmien kerääminen ei ole osa kirjastojen ydintehdävää, vaan perustuu vapaaehtoisuuteen ja velvollisuudentuntoon. Kirjastojen kotiseutukokoelmat ovat avoimesti kaikkien käytettävissä ja niihin tallentuu erilaista tietoa kuin museoihin ja arkistoihin.

Voidaan katsoa, että yleisillä kirjastoilla on nykypäivänä ja tulevaisuudessakin kunnia säilöä ja jakaa avoimesti saataville jotakin niin omaleimaista ja usein myös harvinaista tai muuten katoavaista, kuin paikallinen kulttuuriperintö. Kotiseutukokoelma on aina ympäristönsä kuvajainen ja tekijöidensä näköinen.

2 AIEMPIA TUTKIMUKSIA

Kotiseutukokoelmista on kolmella viime vuosikymmenellä kirjoitettu jonkin verran erilaisia tutkimuksia ja opinnäytetöitä. Vanhempia tutkimuksia tämän opinnäytetyön puitteissa ei käsitellä niiden heikon löydettävyyden vuoksi.

Vuonna 1996 Raija Halonen ja Ritva Kivimäki ovat laatineet laajan pro gradu -tutkielman Oulun läänin kunnankirjastojen kotiseutukokoelmista ja Kiiminki-kokoelman tapaustutkimuksen. Kyselytutkimuksellaan he tavoittivat 37 kunnankirjastoa, eli 74 prosenttia silloisista Oulun läänin kirjastoista. Työssä todetaan, että tuolloin Suomen yleisten kirjastojen kotiseutukokoelmista oli tehty ainoastaan viisi aiempaa tutkimusta. (Halonen & Kivimäki 1996, 9.)

Pirkko Tiepuoli tutkii kandidaatintutkielmassaan OUTI-kirjastojen kotiseutukokoelmatyötä, kotiseutukokoelmien tilaa ja työhön liittyviä ongelmakohtia. Hän päätyy työssään toteamaan kotiseutukokoelmien olemassaolon olevan tärkeää, mutta kirjastojen kokevan ajalliset resurssinsa kotiseutukokoelmien kannalta riittämättömiksi. Kotiseutukokoelmien parissa tehtävää työtä nähtiin olevan mahdollista helpottaa kokoelman hoito-ohjeilla, sopimuksilla aineistojen tuottajatahojen kanssa ja määräämällä kokoelman hoitovastuu työstä kiinnostuneelle henkilölle. (1999, 4, 28.)

Satu Ekmark puolestaan paneutuu tutkimuksessaan Kempeleen kunnan kotiseutukokoelmaan, kotiseutuarkistoon ja paikallismuseon kokoelmaan. Hän arvioi sitä, kuinka näiden kolmen toimijan kokoelmat täydentävät toisiaan, miten ne on järjestetty ja kuinka kokoelmille asetetut tavoitteet täyttyvät silloin kun toiminta ei perustu lainsäädäntöön, vaan kotiseutuaatteeseen. (Ekmark 2005, 7.)

2010-luvulla aiheesta on tehty useita ammattikorkeakoulujen opinnäytetöitä, eli kotiseutukokoelmien kiinnostavuus on selvästi ollut nousussa. Näitä töitä tarkasteltaessa voidaan havaita, että kotiseutukokoelmia on mahdollista lähestyä hyvin erilaisista näkökulmista. Hautaniemi (ks. 2011, viitattu 2.5.2017) on opinnäytetyössään kartoittanut maakuntakokoelmien musiikkiäänitteitä kokoelmatyön ja markkinoinnin näkökulmasta. Pärkkä ja Turunen (ks. 2012, viitattu 2.5.2017) puolestaan ovat tutkineet kirjastojen kotiseutukokoelmien verkkototeutuksia. Leinonen (ks. 2013, viitattu 2.5.2017) on työssään perehtynyt kirjastojen kotiseutukokoelmien lehtileikkeisiin ja laatinut Vaalan

kunnankirjaston lehtiartikkeleiden keräämiseen, luettelointiin ja sisällönkuvailuun ohjeistuksen. Samana vuonna Venemies (2013, viitattu 2.5.2017) on opinnäytetyössään arvioinut Kotkan kaupunginkirjaston kotiseutukokoelmaa. Nevalainen (ks. 2016, viitattu 2.5.2017) puolestaan on laatinut Valtimon kunnankirjaston kotiseutukokoelmalle keruuperiaatteet. Sivén (ks. 2016, viitattu 2.5.2017) puolestaan on Pornaisten kunnan kirjaston kotiseutukokoelmien aineistoja hyödyntäen luonut Pornaisten peruskoulujen kotiseutuhistorian opetusta varten oppimateriaalikonaisuuden.

3 YLEISTEN KIRJASTOJEN KOTISEUTUKOKOELMAT

Kirjastolain mukaan yleisten kirjastojen tehtävänä on tarjota pääsy aineistoihin, tietoon ja kulttuurisisältöihin (Laki yleisistä kirjastoista 1492/2016 6.1 §). Vaikka kotiseutukokoelmien keräämisestä ei säädetä laissa erikseen, voidaan jo edellä mainitun kohdan nähdä tukevan kokoelmien keräämistä ja ylläpitoa. Myös Peltonen (1987, 73) toteaa paikallisen kokoelman keräämisen kuuluvan jokaisen kirjaston tehtäviin, vaikka lainsäädännöllistä veloitetta siihen ei olekaan. Yleisistä kirjastoista ainoastaan maakuntakirjastot ovat veloitettuja keräämään kotiseutuaineistoa (Vilkkö-Hämäläinen, Kangas & Ruhanen 1986, 171).

Tiettyä aluetta, kuten paikkakuntaa käsittelevää tietoaineistoa tuotetaan aina vain enenevässä määrin ja kirjaston kotiseutukokoelma on sille luonnollinen sijoituspaikka. Kirjaston kautta tiedon tarvitsija ja tieto kohtaavat. Kotiseutukokoelman merkitys siis muodostuu siitä, että aineisto paitsi säilyy, se on myös helposti käytettävissä siellä missä se todennäköisimmin herättää kiinnostusta. (Peltonen 1987, 72; Halonen & Kivimäki 1996, 24.) Halonen & Kivimäki (1996, 24) lainaavat Häkliä kirjoittaessaan kuntien kirjastojen keräämien kokoelmien olevan merkittäviä, vaikka samaa aineistoa kootaan myös maakunta- ja vapaakappalekirjastoihin. Häklin mukaan kirjastojen tulee pystyä vastaamaan käyttäjien kotiseudun historiaa ja nykypäivää koskeviin tiedontarpeisiin. Yhdessä kotiseutumuseon ja kotiseutuarkiston kanssa kotiseutukokoelma luo perustan kunnassa tehtävälle perinnetyölle (Tiepuoli 1999, 8).

Yleisten kirjastojen laatusuosituksen voidaan katsoa tukevan kotiseutukokoelmien keräämistä. Yleisten kirjastojen toiminnan kautta kuntalaisilla tulee olla vapaa pääsy paitsi merkittävimpiin kansallisiin tietolähteisiin, myös oman alueen paikalliskulttuuriin (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2010, 34). Vaikka kotiseutukokoelma poikkeaisi muuten suurestikin kirjaston muusta kokoelmasta, eikä kotiseutukokoelmatyössä perinteisesti ole sovellettu laatusuosituksia, eivät suositukset kuitenkaan estä laadukkaan kotiseutukokoelman olemassaoloa ja laatuajattelun löyhää soveltamista myös kotiseutukokoelmatyön piiriin.

3.1 Määritelmät

Kotiseutua voidaan kuvata alueeksi, johon henkilöllä on tunnesiteitä ja jonka hän tuntee tavanomaista seikkaperäisemmin. Alueen kokeminen kotiseudeksi on aina henkilökohtaista ja tunneperäistä. Tavallisesti kotiseutu on henkilön synnyinseutu tai senhetkinen asuinpaikka. Kotiseudeksi voidaan kokea useampiakin alueita. Merkittävimpiä seikkoja kotiseutu-kokemuksen syntymisen kannalta ovat elävä kontakti, kiintyneisyys ja alueen tavallista vahvempi tuntemus. Näkökulmasta riippuen kotiseudeksi voidaan ulkoapäin määritellä esimerkiksi kotikunta. (Asunmaa 1986, 11–12.)

Kotiseutukokoelma on yleisessä kirjastossa sijaitseva paikallishistoriallinen aineistokokonaisuus. Kotiseutukokoelmia voidaan kutsua kirjastosta ja kokoelman kattaman maantieteellisen alueen laajuudesta riippuen myös paikalliskokoelmiksi, aluekokoelmiksi tai maakuntakokoelmiksi. (Peltonen 1987, 72; Vilko-Hämäläinen, Kangas & Ruhanen 1986, 171.)

Kirjastojen kotiseutukokoelmat sisältävät paikallisaineistoa. Paikallisaineistoksi voidaan katsoa tietyllä rajatulla alueella, kuten paikkakunnalla (olipa se sitten hallinnollinen, historiallinen tai kulttuurinen käsite), syntynyt tai sitä kuvaava aineisto. Aineisto voi olla paikkakuntaa tai sen asukkaita koskevaa tai paikkakuntalaisten tuottamaa. Materiaalin säilymisen ja hyödyntämisen ehtoina on, että se tulee tavalla tai toisella hankkia, tallentaa, säilyttää ja asettaa käyttöön. Tätä työtä taas tekevät paitsi kirjastot, myös museot ja arkistot, jokainen oman toimintamuotonsa ja tarkoituksensa mukaisesti. Paikallisaineistoksi voidaan katsoa painettu materiaali eli kirjat, painamaton materiaali kuten pöytäkirjat ja kirjeet, suullinen perinne, esineet ja av-aineisto. (Halonen & Kivimäki 1996, 15, 24, 79.)

Paikallisten ja alueelle ominaisten erityispiirteiden ja kotiseudun omaleimaisuuden vaalimiseksi, säilyttämiseksi ja kehittämiseksi tehty työ on kotiseututyötä. Työn tavoitteena on alueen elinympäristön viihtyisyyden parantaminen ja sen asukkaiden viihtyvyyden lisääminen. Lisäksi pyrkimyksenä on luoda kiintymystä omaa kotiseutua kohtaan, kehittää aluetta hyödyntäen sen erityispiirteitä, korostaa alueellista omaleimaisuutta, nostattaa kotiseutuhenkeä ja tätä kautta kannustaa ihmisiä omatoimisuuteen. Laki kuntien kulttuuritoiminnasta velvoittaa kunnat kotiseututyöhön, eli vaalimaan ja edistämään paikallista perinnettä. (Kukkasmäki 2004, 203, 206, 214.) Tiepuoli (1999, 5) lainaa Häkliä todetessaan, että kotiseututyö puolestaan tuottaa lähes poikkeuksetta kirjallista aineistoa ja tällaisen aineiston kokoaminen on kirjastojen tehtävä. Myös kirjaston kotiseutukokoel-

mien voidaan katsoa olevan osa kunnassa tehtävää kotiseututyötä. Muuten kotiseututyö on muodostunut hyvin pitkälti nojaamaan vapaaseen kansalaistoimintaan, jonka vuoksi varsinkin kotiseutuyhdistykset ovat nousseet merkittäviksi toimijoiksi (Kukkasmäki 2004, 213).

Erilaisia kokoelmia voidaan myös yhdistellä yli julkisen ja kolmannen sektorin rajojen. Esimerkiksi kotiseutuyhdistysten kotiseutuarkistoja voidaan perustaa kirjastojen tai kunnanarkistojen yhteyteen. Tällaiset tietopankit voivat sisältää paikallisten yksityishenkilöiden, yritysten, laitosten tai yhdistysten toiminnasta syntyneitä aineistoja. Kokoelma voi tällöin sisältää hyvin monipuolisesti erilaisia dokumentteja, kuten esimerkiksi valokuvia, elokuvia, äänitteitä ja käsikirjoituksia. (Kukkasmäki 2004, 214.) Tällaisissa tapauksissa kokoelman sisältö on täysin sen kerääjästä kiinni.

Yleisten kirjastojen kotiseutukokoelmiin kerätään yleensä kotiseutuhenkilöiksi luokiteltavien henkilöiden toiminnasta syntyneitä dokumentteja. Halonen & Kivimäki toteavat, että kotiseutuhenkilöksi voidaan määritellä esimerkiksi henkilö, joka on joko syntynyt, kasvanut tai asunut paikkakunnalla jonkin aikaa tai merkittävän osan elämästään. Kotiseutuhenkilöksi määrittelemiseen vaikuttaa tyypillisesti myös henkilön aktiivisuus kulttuurin saralla, jonkin taiteen- tai tieteenalan edustaminen, henkilön tunnettuus tai vaikuttavuus tai henkilön vahva paikkakuntaan identifiointi. Kirjastoissa määritelmät ja perusteet voivat vaihdella suuresti. (1996, 57–59.)

Tässä opinnäytetyössä termiä kotiseutukokoelmatyö käytetään kuvaamaan kaikkia niitä työn osa-alueita, joita kotiseutukokoelmien keräämiseen ja ylläpitoon liittyy. Tällaisia työvaiheita ovat muun muassa paikallisaineistojen hankinta, bibliografinen valvonta, sisällöntuntemus, käyttökuntoon saattaminen, karsinta, kokoelmaa koskevien tietopalvelukysymysten käsittely, kokoelmien käytön opastus, markkinointi, digitointi ja yhteistyö eri tahojen kanssa. Kotiseutukokoelmatyö -termiä voidaan siis käyttää kirjastotyö -termin tavoin ja vain lyhyempänä tapana viitata kaikkeen kotiseutukokoelmien parissa tehtävään työhön.

3.2 Aineisto

Kotiseutukokoelma kuvaa alueen paikallishistoriaa. Kokoelmaan kuuluu perinteisesti aluetta tai sen ihmisiä tavalla tai toisella kuvaava tai alueen kirjailijoiden kirjoittama kauno- ja tietokirjallisuus, paikalliset aikakauslehdet, yrityslehdet, kartat, pienpainatteet, käsikirjoitukset, audiovisuaaliset aineistot ja lehtileikkeet. (Vilkko-Hämäläinen, Kangas & Ruhanen 1986, 171.)

Kotiseutukokoelmia kerätessä on hyvä tehdä päätöksiä siitä, miten siihen valittava aineisto rajataan. Rajaukset ovat lähes välttämättömiä, jottei kokoelma kasva hallitsemattomaksi tai muodostu epätarkoituksenmukaiseksi. Kirjaston kotiseutukokoelmaan eivät kuulu esineet, erilaisten arkistonmuodostajien oman painotuotteen arkistokappaleet (ellei kyseessä ole kirjastolle luovutettu tai säilytettäväksi osoitettu ainut jäljellä oleva tai harvinainen kappale), tilapäistä merkitystä edustavat tiedotukset ja muistiinpanot, erilaiset mainokset, esitteet tai hinnastot tai painotuotteiden sisällöllisesti samanlaiset kaksoiskappaleet (ks. Onnela & Joki 2007, 65–66). Voidaan siis todeta, että kotiseutukokoelma voidaan rajata koskemaan esimerkiksi ainoastaan erilaisten hankintakanavien kautta saatavia painotuotteiden yksittäiskappaleita. Kun kuntien kirjastojen kotiseutukokoelmien ylläpidosta ja sisällöstä ei ole olemassa sitovia määräyksiä, on kirjastolla mahdollisuus myös päättää jättää osia kotiseutuaineistosta kokonaan hankinnan ulkopuolelle (Tiepuoli 1999, 20).

Kotiseutuhenkilöiden tuotannon suhteenkin voi olla tarkoituksenmukaista tehdä rajauksia. Kirjastoissa voidaan pyrkiä keräämään henkilön koko tuotanto tai vain osia siitä. Seudulla jossain vaiheessa asuneiden henkilöiden tuotannon osia valikoitaessa voidaan päättää kerätä vain paikkakunnalla vaikuttamisen aikana tuotetut teokset tai selkeästi ja merkittävästi paikkakunnalla vieteystä ajasta vaikuttimia saaneet teokset. Jos taas kyseessä on tieteellinen tuotanto, voidaan aineistoa kerätä näytteenomaisesti tai vain sellainen tuotanto, joka suoraan koskettaa keruualuetta. Kirjastojen kotiseutuhenkilöiksi määrittelemien henkilöiden valinnasta olisi kirjastoissa syytä käydä keskustelua, koska useampi kirjasto voi määritellä saman henkilön kotiseutuhenkilöksi, johtuen esimerkiksi asuinpaikan muutoksista tai siitä, että henkilö on vaikuttanut asuinpaikkaansa laajemmalla alueella. Halonen & Kivimäki viittaavat Holopaiseen kirjoittaessaan, kuinka kotiseutuhenkilön käsite on kulttuurityön piirissä sidoksissa perinnetyöhön, sulkematta minkään ammatin harjoittajaa käsitteen ulkopuolelle. Jos henkilö on tavalla tai toisella luonut paikallisesta perinteestä tai historiasta aineistoja, ollut kotiseutu- ja kulttuurityön saralla toimielias, on toiminut merkittävänä kansantaitelijana paikallisen musiikin, kirjallisuuden, tanssin tai teatterin parissa tai on muulla tavalla erityisen mielenkiintoinen tai huomionarvoinen henkilö, voidaan hänet kulttuurityön piirissä määritellä kotiseutuhenkilöksi. Tämä määritelmä luo kirjaston kannalta varsin mielenkiintoisen haasteen keruukriteerien luomiseen, koska tällaisen henkilön toiminnasta ei välttämättä jää jälkeen minkäänlaista kirjalliseen tai painettuun muotoon saatettua materiaalia. On siis varsin luonnollista, että kirjastot määrittelevät kotiseutuhenkilöksi ennen kaikkea henkilön, joka on asunut paikkakunnalla ja on tuottanut tai josta on tuotettu kirjastokokoelmiin sopivaa aineistoa. Kirjaston määrittelemä kotiseutuhenkilö ei automaattisesti ole sitä kulttuurityön näkökulmasta. Kirjastoissa voidaan käyttää

kotiseutuhenkilön ohella, joskaan ei sen sijasta, myös termiä kotiseutukirjailija, joka sulkee sisälleen vain kirjallisesti tuotteliaat henkilöt. Kotiseutukokoelmien käyttäjiä ja kirjaston tehtävää voidaan katsoa parhaiten palvelevan sellaisen määrittelyn, joka sulkee sisälleen laajan kokonaisuuden kotiseutuhenkilöitä ja tapahtumia, jolloin paikallisen identiteetin rakentamiseen tarjotaan monipuolisesti erilaisia palasia. (Halonen & Kivimäki 1996, 61, 64, 65–66.)

Aineiston tarkoituksenmukaiseen rajaukseen voi liittyä ongelmia, jos ohjeistusta ei ole ja kotiseutukokoelmaa hoitava henkilö ei tunne paikkakuntaa riittävän tarkasti. Kotiseutukokoelman hoitajalta tulisi löytyä tarvittavan kokoelmatyön perusosaamisen lisäksi myös paikallistuntemusta. (Ekmark 2005, 75.)

Kotiseutukokoelmaa inventoitaessa aineiston relevanssia voidaan tarkastella jakamalla aineisto kuuteen ryhmään sen perusteella, kuinka läheisesti se liittyy kotiseutuun:

1. *Teoksen tekijä on (ollut) paikkakuntalainen.*
2. *Teoksen sisältö liittyy paikkakuntaan.*
3. *Sekä teoksen tekijä, että sisältö liittyvät paikkakuntaan.*
4. *Teos liittyy kirjaston historiaan: kirjasto on saanut teoksen omistuskirjoituksella varustettuna lahjaksi vuosipäivänään esimerkiksi toiselta kirjastolta.*
5. *Teos liittyy kirjaston historiaan: teos on osa vanhan lainakirjaston kokoelmaa.*
6. *Teoksen tekijä ja sisältö eivät liity paikkakuntaan eikä teos liity kirjaston historiaan. Teos on esimerkiksi naapurikuntalaisen tuottama. (Sama 2005, 76.)*

Ryhmien 1–3 aineistot ovat kotiseutukokoelman kannalta relevantteja. 4 ja 5 liittyvät kirjaston historiaan ja voidaan määritellä osaksi kotiseutukokoelmaa. Ryhmän 6 aineistot eivät ole kotiseutukokoelman kannalta relevantteja. (Sama 2005, 76.) Ryhmän 4 ja 5 aineistoista voidaan koostaa myös oma erikoiskokoelmansa.

3.3 Kotiseutukokoelma digitaalisessa maailmassa

Aikoinaan kirjastojen on nähty olevan ikkunoita ympäröivään maailmaan. Digitaalisessa maailmassa ja Internet-aikakaudella kuitenkin kirjaston ainutlaatuisine kotiseutukokoelmineen ja kulttuuriperintöaineistoineen voidaan nähdä olevan nimenomaan maailman ikkuna paikallisuuteen. (Oulun eteläisen kirjastostrategia, 9.) Digitalisoituvassa maailmassa, etenkin uusien sukupolvien ja diginatiivien silmissä vanhastaan fyysisistä teoksista ja osittain hyvinkin iäkkäistä aineistoista koostuvat kotiseutukokoelmat voivat tuntua vaikeasti lähestyttäviltä. Digitaalisuuden ja digitoinnin kirjastoille mukanaan tuomia mahdollisuuksia ja haasteita käsitellään tarkemmin osiossa 5.

Nykyään yhtenä haasteena kotiseutukokoelmien keräämisen kannalta on se, että verkkojulkaisut lisääntyvät koko ajan. Jos paikallinen kirjailija julkaisee tuotantoaan pelkästään verkossa, tai esimerkiksi sarjakuvataiteilija sarjaansa pelkästään blogissa, täytyy kirjastossa miettiä tarkoin, miten tällainen aineisto ensinnäkin löydetään ja miten sen suhteen on tarpeellista menetellä. Kuitenkin verkostakin julkaisut voivat aikanaan kadota, jos esimerkiksi verkkojulkaisun ylläpito lopetetaan tai sen sisältöjä poistetaan. Oman haasteensa mukanaan tuo myös se, ettei kaikki verkosta löytyvä aineisto ole luotettavaa tai kirjaston toimintaperiaatteisiin istuvaa. Tällöin verkkoaineistoja haravoivalta kirjastolaiselta vaaditaan erittäin tarkkaan harjaantunutta silmää tarkoituksenmukaisien julkaisujen löytymiseksi.

4 KOTISEUTUKOKOELMATYÖ OSANA KIRJASTOTYÖTÄ

Kotiseutukokoelmat ovat jo hyvin pitkään olleet vakiintunut osa kirjastotoimintaa, ja niiden keräämisen sekä ylläpitämisen tulisi olla jokaiselle kirjastolle ja kirjastoammattilaiselle mieluinen velvollisuus. Paikallisten kokoelmien avulla saadaan talteen muuten niin herkästi katoavaa paikalliskulttuuria. Kotiseutukokoelmien vahvuus on niiden pitkälle paikalliseen menneisyyteen ja kulttuuriin ulottuvat juuret. Alueellisen kulttuuriperinnön tuntemus on osa jokaisen yleissivistystä.

4.1 Pieni kirjastolainen suuressa toimintaympäristössä

Peltonen (1978, 77) lainaa kirjoituksessaan Kannilan sanoja ”kotiseutukokoelman täydenteleminen on herkkua keräilijätaipumuksin varustetulle kirjastonhoitajalle, joka joskus ullakoiltakin penkoo esiin loistavia saaliita”. Ajatus tiivistää hyvin sen, kuinka tärkeässä asemassa kotiseutukokoelmaa hoitava henkilö on. Ideaalissa tilanteessa kotiseutukokoelmaa hoitavalta henkilöltä löytyy aito innostus aihealuetta kohtaa. On myös tärkeää, että esimies tuntee alaisensa niin hyvin, että hän osaa antaa kotiseutukokoelmatyön juuri tällaisen henkilön vastuualueeksi. Paitsi Halonen & Kivimäki (1996, 134), myös Tiepuoli (1999, 28) toteaa kotiseutukokoelmien tilan kohentuvan vain, jos siihen on kirjastohenkilöstöllä tahtoa ja innostuneisuutta. Kotiseutukokoelmien parissa työtä tekevä voi myös oppia pitämään työstä, koska se velvoittaa henkilön tutustumaan alueen kotiseutuaineistoon ja toimimaan tavallista tiiviimmässä yhteistyössä sen tuottajien ja käyttäjien kanssa. Työ avaa mahdollisuuden hahmottaa aluetta koskevaa tietoa laajalta pohjalta ja tunnistaa sen vajavaisuudet ja sirpaleisuuden. Vaikka työ voi olla haastavaa, se voi myös opettaa tekijälleen paljon. (Peltonen, 77.)

Aina pelkkä henkilökohtainen kiinnostus tai osaaminen eivät kuitenkaan riitä. Onnistunutta ja laadukasta kotiseutukokoelmatyötä tehdäkseen kirjaston henkilökunta tarvitsee riittävät resurssit, tietopohjan, valtuudet ja työkalut. Myös kollektiivisella tai henkilökohtaisella velvollisuudentunnolla ja kiinnostuksella voi olla vaikutusta työn lopputulokseen. Jos työn edellytykset eivät kirjastossa täyty miltään osin, voidaan päätyä tilanteeseen, jossa kokoelmaa ei enää hoideta lainkaan.

Vaikka henkilökunta kokisi, että kotiseutukokoelmien ylläpito on tärkeää, voi ongelmaksi muodostua ajanpuute. Yleistä on, että henkilökunnalla ei ole tarpeeksi aikaa kotiseutukokoelmatyöhön. Lisäksi

työtä hankaloittaa se, jos kotiseutukokoelmiin käytetty työaika on epäsäännöllistä ja tapahtuu lyhyissä sykleissä. Epäkohdaksi voi nousta myös se, jos kotiseutukokoelmatyö on hyvin pitkälti ohjeistamatonta. (Tiepuoli 1999, 2.) Nämä ongelmat ovat oletettavasti merkittäviä tekijöitä sen kannalta, kuinka laadukkaaseen kotiseutukokoelmatyöhön henkilökunta kykenee. Onneksi ongelma-kohtat ovat tunnistettavissa, jolloin niihin on mahdollista kehittää myös ratkaisuja. Aina haasteet eivät kuitenkaan ole riippuvaisia vain kirjastohenkilöstön työnjaosta tai yhden yksikön sisäisistä resursseista, vaan muutosta ja uutta suuntaa voidaan ajaa myös ulkoapäin.

Esimerkiksi Oulu on käynyt läpi toimintaympäristön muutoksia, jotka ovat vaikuttaneet suuresti myös kirjastojen toimintaan ja joilla on ollut vaikutusta esimerkiksi kotiseutukokoelmiin. Oulun liitoskunnissa paikalliskulttuurin identiteetti on vahva, ja syventyneen seutuyhteistyön ja kuntaliitoksen myötä kirjastojen identiteetti ja toimintatavat ovat kokeneet suuren mullistuksen. Maakuntakirjasto aloitti entisten kunnankirjastojen kotiseutukokoelmien kartoituksen, koska se on maakuntakirjastotehtävää toteuttaessaan tallentanut pitkälti samaa aineistoa kuin kunnankirjastotkin. Kotiseutukokoelmat kuitenkin edustavat kirjastoille omaa kulttuuriperintöä ja identiteettiä, josta on hyvin vaikea luopua. Jatkossa kotiseutukokoelmat on kuitenkin päätetty keskittää maakuntakirjastoon. Kirjastojen henkilökunta ja kuntalaiset ovat muodostaneet kotiseutukokoelmiin vahvat siteet, joten kotiseutukokoelmien aineistosta, ja joissain tapauksessa myös esineistöstä, on ollut vaikea luopua. Hävittämisen ja karsimisen myötä kirjastoja on lähestytty huolenaiheena se, että ”suuri Oulu” vie vanhan ja arvokkaan kokoelman kuntalaisilta. Joissain tapauksissa kokoelmia on jopa haettu kirjastosta pois. (Lindberg & Kortelainen 2016, 16, 123–124.) Kotiseutukokoelmienkin suhteen pätee se, että niiden arvo ja tärkeys ymmärretään todella vasta silloin, kun niiden olemassaolo asetetaan kyseenalaiseksi tai kokoelma viedään kokonaan pois. Toisaalta täytyy muistaa, että aluksi ikäviltä tuntuvat muutoksetkin saattavat tuoda mukanaan ajan mittaan myös positiivisia asioita.

4.2 Käytännön kokoelmatyö

Käytännön kotiseutukokoelmatyön kannalta ratkaisevassa asemassa on sopivien ja erilaisten hankintakanavien löytäminen. Hankinta voi tapahtua ostamalla, ottamalla vastaan lahjoituksia, vaihtamalla tai kopioimalla. (Halonen & Kivimäki 1996, 15.) Kokoelmaan pyritään useimmiten hankimaan kaikki aluetta käsittelevät julkaisut määrittelemättä sille sen tarkempia laadullisia kriteereitä. Luonnollisesti kaikki paikalliset ympäristön olosuhteet näkyvät suoraan kotiseutukokoelmien rakenteessa, muodostumisessa ja keruuperiaatteissa. Paikallisten aineistojen hankintaa joudutaan

yleensä tekemään hyvin erilaisia kanavia pitkin, kuin muun kirjastoaineiston kohdalla on totuttu. Suuri osa hankinnasta kohdistuu pien- ja omakustanteisiin, sekä muuhun ”harmaaseen kirjallisuuteen”, ajoittain jopa käsikirjoituksiin ja muuhun erikoisluontoiseen aineistoon. Satunnaisluontoiset julkaisut hankitaan usein suoraan julkaisijalta. Vain pieni osa materiaalista on hankittavissa suoraan suurilta aineistotoimittajilta. Aineistohankintojen kartoituksessa apuna käytetään yleisimmin paitsi asiakkailta saatavaa tietoa, myös sanoma- ja paikallislehtien uutisia uusista julkaisuista. (Peltosen 1987, 74–76.) Kotiseutukokoelmien hankintaan vaikuttavat edelleenkin hyvin paljon samat asiat, kuin Peltosen kirjoituksessa 30 vuotta sitten.

Ajoittain kirjastolle voi siis olla hyvinkin haasteellista tavoittaa kaikkea kotiseutukokoelmiin sopivaa omakustanteista aineistoa. Yleensä omakustanteita kyllä tarjotaan kirjastolle, mutta aina omakustanteen tekijä tai jakelija ei näin toimi. Kaikki omakustanteita julkaisevat eivät välttämättä edes tiedä, että kirjasto voisi olla aineistosta kiinnostunut, koska kaikkialla kotiseutukokoelmat eivät ole ulospäin näkyvä osa kirjastojen toimintaa. Tällöin vaarana on, ettei aineisto koskaan päädy pitkäaikaiseen säilytykseen, yhteiseen muistiin. Kirjaston henkilökunnalta vaaditaan tietynlaista aktiivisuutta ja viitseliäisyyttä julkaisutoiminnan seurannassa.

Omakustanteiden tekijöiden tilannetta voidaan tarkastella myös siltä kannalta, että heille kirjaston kotiseutukokoelma voi olla ainut takuuvarma tapa saada teoksensa kerralla suuremman ihmisjoukon saavutettaviin. Paikallisen tekijän teokset herättävät usein suurta kiinnostusta kirjaston asiakaskunnassa. Tällöin on tärkeää, että teoksesta hankitaan myös lainattava kappale, tai kotiseutukokoelma on avoin lainattavaksi. Omakustannetta tarjoavaa ulkopaikkakuntalaista sen sijaan onnistaa harvoin, jos teos ei liity alueeseen. (Laiho 2015, viitattu 6.5.2017.) Heinonen nostaakin esiin sen, kuinka siinä missä oman kunnan kirjasto on poikkeuksetta valmis ottamaan teoksen kokoelmiinsa, kääntyy puhe muissa kirjastoissa välittömästi siihen, kuinka kirja liittyy kuntaan. Heinonen ilmaisee asian leikitellen niin, että kirjastoista löytyy aina henkilökuntaa, joiden vuoksi omakustannekirjailijan olisikin kannattavinta listata varmuuden vuoksi kaikki Suomen kunnat teoksensa esilehdille saadakseen taatusti myyntiä aikaan. Usein kirjastoissa tartutaan myös teoksen heikkoon medianäkyvyyteen tai hankintaresurssien vähyyteen. (Heinonen 2015, viitattu 6.5.2017.) Heinosen kirjoitus tuo esiin kotiseutukokoelmatyön ja alueellisen kulttuuriaineiston arvostuksen kannalta mielenkiintoisen näkökulman. Ulkopaikkakuntalaisten omakustanteita kohdattaessa kirjastoissa olisi syytä muistaa, että omakustannejulkaisijoiden tukeminen edesauttaa aina jonkin muun alueen kulttuurin vahvistumista, parantaa tekijöiden asemaa ja tuo heille näkyvyyttä. Tämän voidaan katsoa

lisäävän intoa ja mahdollisuuksia uusien teosten tekemiseen. Esimerkiksi koko maakunnan kulttuurillinen perintö ja omaleimaisuus voivat vahvistua. Parhaimmillaan omakustanteista nousee ajan mittaan esiin helmiä, jotka voivat saavuttaa suurtakin suosiota (Laiho 2015, viitattu 6.5.2017).

Aineiston hankintaan varattujen määrärahojen muutokset eivät välttämättä vaikuta kotiseutukokoelmiin tehtävien hankintojen määrään kovinkaan merkittävällä tasolla. Kotiseutukokoelmiin kuuluvaa aineistoa saadaan muita aineistoja enemmän lahjoituksina ja joillakin paikkakunnilla sitä myös julkaistaan hyvin vähä. Toisaalta osa aineistosta puolestaan on pakko hankkia, jos kotiseutukokoelmaa ylläpitää halutaan ylläpitää. (Tiepuoli 1999, 20.)

Luettelointi, luokittelu sekä asiasanoitus tapahtuvat kotiseutuaineistojen kohdalla samoin säännöin ja periaattein kuin muunkin kirjastoaineiston. Erityistä huolellisuutta saattaa kuitenkin vaatia henkilö-, yhteisö- ja paikannimien lisäkirjaukset. (Peltonen 1987, 76.) Lisäksi huomioon tulee ottaa se, ettei kaikista dokumenteista välttämättä löydy kaikkia täydelliseen luettelointiin ja kuvailuun vaadittavia tietoja.

Tiepuolen mukaan yleisten kirjastojen kymmenluokitusjärjestelmä voidaan kotiseutukokoelmien tapauksessa kokea ajoittain varsin jäykäksi, koska se hajottaa esimerkiksi tapahtumakokonaisuuksiin liittyviä materiaaleja toisistaan. Jos samaan kokonaisuuteen liittyvä materiaali päätetään luetteloida ja luokitella, hajoaa se usein eri luokkiin sen sijaan, että se säilytettäisiin omana kokonaisuutenaan. Kun tavoitteena on aineiston helppo löytyvyys, on hyllyjärjestystä pohdittava tarkoin. Jos kotiseutukokoelmatyöhön käytettävät ajalliset resurssit ovat tiukassa, mutta kokoelman fyysinen järjestys puolestaan löytyvyyden kannalta erinomainen, voidaan kirjastossa harkita myös joidenkin materiaalien jättämistä tietokantaan tallennuksen ulkopuolelle. (1999, 27.)

Tietopalvelussa hyvin analysoitu ja kuvailtu kokoelma ovat avainasemassa. Kun perusasiat ovat kunnossa, on mahdollista vastata hyvinkin tarkkoihin paikallisiin tietopalvelukysymyksiin ja saattaa asiakkaan tietoon hänen toiveidensa mukaista aineistoa. Myös erilaisten tietokantojen hyvä tuntemus ja osaaminen helpottavat tiedonhakua. Jos vastauksia ei saada käyttämällä kirjastojen omia tietokantoja ja kokoelmia, on tärkeää osata hankkia tieto kirjastoon toisaalta, tai vähintään tuntea ulkopuoliset tiedonlähteet ja asiantuntijat, joiden luo asiakas voidaan ohjata. Alueen museot, arkistot, tutkimuslaitokset, hallintoviranomaiset ja tietopalvelua tarjoavat organisaatiot onkin siis tärkeä jokaisen kirjaston ja kotiseutualueiden tietopalvelua tekevän kirjastoammattilaisen kartoittaa. (Peltonen 1987, 77.)

Kirjaston laatukäsikirjaan kotiseutukokoelmat voidaan upottaa esimerkiksi Yllättävän hyvä kirjasto! -hankkeen laatumatriisien mukaisesti. Laatumatriisiin kirjaston tavoitteet, toimet, indikaattorit ja it-searviointikysymykset kotiseutukokoelmien suhteen voidaan kirjata seuraavasti:

Tavoitteet: Kirjasto vaalii ja kehittää paikallista fyysistä ja digitaalista kulttuurihistoriallista perintöä ja identiteettiä kotiseutukokoelmilla. Kotiseutukokoelmaa kehitetään myös verkko-aineistojen kautta. Työnjako alueen kirjastojen kesken on selvää ja ajankäyttöä on mietitty. Kirjaston säilyttämää paikallisaineistoa tarjotaan aktiivisesti asiakkaiden käyttöön.

Toimet: Kotiseutukokoelmien ylläpitämisestä ja työnjaosta tehdään alueellinen suunnitelma.

Indikaattorit: Kotiseutukokoelmat siirretään kokonaan pääkirjastoihin? Maakuntakirjasto säilyttää aluetta koskevaa aineistoa. Paitsi fyysistä myös verkossa olevaa aineistoa tallennetaan tehdyn suunnitelman mukaisesti.

Itsearviointikysymykset: Tunnistatko digitaalisen paikallisen kulttuuriperinnön? (Kaisti 2014, viitattu 10.4.2017.)

Käytännössä kotiseutukokoelmien eteen tehtävään työhön voi liittyä monenlaisia haasteita. Yksi tällainen on työn organisointi. Tiepuoli havaitsi tutkimuksessaan, että kotiseutukokoelmia pidettiin joko erittäin tärkeinä tai yhtä tärkeinä kuin muunkin kirjastokokoelman ylläpitoa. Pelkkä kokoelman olemassaolon tärkeäksi kokeminen ei kuitenkaan automaattisesti ollut johtanut minkäänlaiseen toiminnan organisointiin tai ohjeistamiseen. Tutkimukseen osallistuneista kymmenestä kirjastosta seitsemässä oli tuolloin osoitettu kotiseutukokoelmasta vastaava henkilö. Yksi kirjasto oli kommentoinut kotiseutukokoelman hoidon olevan siinä tilassa, että kokoelmaa ei hoitanut kukaan, koska varsinaista hoitajaa ei ollut. Vain kolmessa kirjastossa kotiseutukokoelman hoitoon oli varattu säännöllinen aika. Muissa kirjastoissa aikaa käytettiin epäsäännöllisesti. Yleisesti aikaa arvioitiin käytettävän kuukaudessa kymmenestä minuutista seitsemään tuntiin. Ohjekäytännöt olivat kirjavia; joissakin kirjastoissa sovellettiin Oulun maakuntakirjaston maakuntakokoelman hoitoon laadittuja ohjeita, joissakin kotiseutukokoelmien ylläpitoon ei ollut lainkaan ohjeistusta tai kokoelmia hoidettiin ”oman pään mukaan”. (1999, 19–20, 25.)

Tiepuoli toteaa, että jos kotiseutukokoelman hoito on osa yhden tai useamman henkilön toimenkuvaa, kokoelmaa hoidetaan paremmin kuin työn ollessa yhteisellä vastuulla. Jos työlle on määrätty vastaava, hänen käytössään tulisi olla ylläpidon periaatteista määräävä ohjeisto. Pelkät yleisluontoiset maininnat kotiseutukokoelman ylläpidosta kirjaston kokoelmapolitiikassa eivät anna käytännön työhön minkäänlaisia konkreettisia työkaluja. (1999, 25–26.)

4.3 Kotiseutukokoelman käyttö ja käytettävyys

Paikallis- ja aluekokoelmat ovat muuttuneet yhä enemmän käyttökokoelmiksi, mikä on vaikuttanut siihen, että niiden lainattavuuden, tietopalvelun ja niistä tiedottamisen suhteen niille on kehittynyt uusia vaatimuksia. Paikalliskokoelmien käsikirjastomainen perusolemus säilyy edelleen, joskin aineistoa tulee lainata kirjaston ulkopuolelle harkintaa käyttäen ja hankkimalla kaksoiskappaleita. (Peltonen 1987, 73.) Myös kopiointi mahdollistaa osien saattamisen tiedontarvitsijan haltuun. Kopiointiin kuitenkin liittyy useita tekijänoikeudellisia yksityiskohtia, joihin ei kuitenkaan tässä yhteydessä syvennyttä tarkemmin.

Pieniäkään kotiseutukokoelmia ei tulisi katsoa enää vain hyvin rajattuun käyttöön tarkoitettuina kirjamuseoina, vaan kokoelmat tulee nähdä osana kirjastojen tiedonvälitystehtävää elävinä paikallisen tiedon tietokeskuksina. Kokoelman käytön lisäämiseksi tulee kotiseutukokoelmille löytää uusia käyttäjäryhmiä. Vaikka tutkijat ja kotiseutuaktiivit ovat yleisimpiä käyttäjäryhmiä, voidaan uusia asiakkaita löytää kaikista kirjaston asiakasryhmistä. (Peltonen 1987, 73).

Tiepuolen OUTI-kirjastoihin kohdistuneessa tutkimuksessa todetaan, että osallistuneissa kirjastoissa kotiseutukokoelmien käyttö oli vähäistä ja tapahtui kuukausittain tai ei lainkaan. Yhdessä kirjastossa kotiseutukokoelmien käytön oli todettu kasvaneen kun kaikkea kotiseutukokoelman aineistoa oli ryhdytty lainaamaan kirjaston ulkopuolelle. Muissa kirjastoissa aineistoa lainattiin ulkopuolelle joko harkinnan mukaan tai ei lainkaan. Lainaamattomuutta perusteltiin joko avokokoelmasta löytyvillä niteillä tai aineiston ainutlaatuisuudella. Aineiston palautumisessa oli myös havaittu puutteita, mikä oli johtanut käytäntöjen tiukkenemiseen. (1999, 21–22.)

Kotiseutukokoelmien käyttöä tarkasteltaessa on hyvä huomioida se, ettei kokoelman käyttö kuvasta kirjastojen paikallisaineistojen kiinnostavuutta ja käyttöä kokonaisuudessaan, koska paikallisaineistoa on saatavilla myös avokokoelman puolella. Kotiseutukokoelmien kohdalla käyttö on epätäydellinen arvon mittari, eikä kotiseutukokoelmien tärkeyttä voida tarkastella samoista lähtökohdista kuin muiden kirjastokokoelmien. (Ekmark 2005, 142.)

Kotiseutukokoelmien käyttö ei rajoitu pelkästään fyysiseen tilaan, vaan aineisto voi olla käytettävissä myös verkossa. Pärkkä ja Turunen toteavat, että Suomessa alue- ja kotiseutukokoelma-aineistojen esiintuomiseksi on käytössä seuraavat verkkopohjaiset toteutusmuodot: aineisto- ja kirjallisuustietokannat, digitoidut aineistot, kirjailijahakemistot, kotiseutusivut, kokoelmien maininnat

tai kuvailut, portaalit, verkkotietosanakirjat, aineisto- ja kirjailijaluettelot ja karttasovellukset. Alue- ja kotiseutukokoelmien kohdalla suurin osa yleisten kirjastojen tarjoamista verkkosisällöistä on pitkään ollut maakuntakirjastojen tuottamaa. (2012, viitattu 2.5.2017.)

Kirjastojen kotiseutukokoelmia voidaan hyödyntää myös kouluopetuksessa. Perusopetuksen opetussuunnitelman mukaiseen kotiseutuhistorian opetukseen voidaan laatia erilaisia oppimateriaaleja, kuten erilaisia diaesityksiä, esimerkiksi kuvin elävöitettyjä kuvamatkoja paikalliseen menneisyyteen. Opetus voidaan toteuttaa kirjastohenkilökunnan ja opettajien yhteistyönä. (Sivén 2016, viitattu 2.5.2017.)

Yhteistyötä paikallismuseoiden ja -arkistojen kanssa voidaan toteuttaa varsin keveilläkin ratkaisuilla. Yhteistyön puitteissa voidaan muun muassa antaa aineistoja lainaksi, niitä voidaan siirtää väliaikaisesti tai pysyvästi säilytettäväksi muiden tiloihin, yksittäisiä teoksia tai kokoelmien osia voidaan siirtää kokonaan toisen tahon kokoelmiin tai toimijat voivat keskenään tiedottaa toistensa tapahtumista, aineistoista ja palveluista. (Ekmark 2005, 128.)

5 YLEISTEN KIRJASTOJEN KOTISEUTUKOKOELMIEN DIGITOINTI

Nykypäivänä digitoinnin voidaan katsoa olevan yksi merkittävimmistä ja ajankohtaisimmista aiheista, kun puhutaan kotiseutukokoelmien kehittämisestä. Paikallisten aineistojen digitoinnin ajankohtaisuudesta kieli muun muassa se, että viime vuosina erilaisiin digitointihankkeisiin ja -palveluihin on kirjastoalalla panostettu merkittäväällä tavalla.

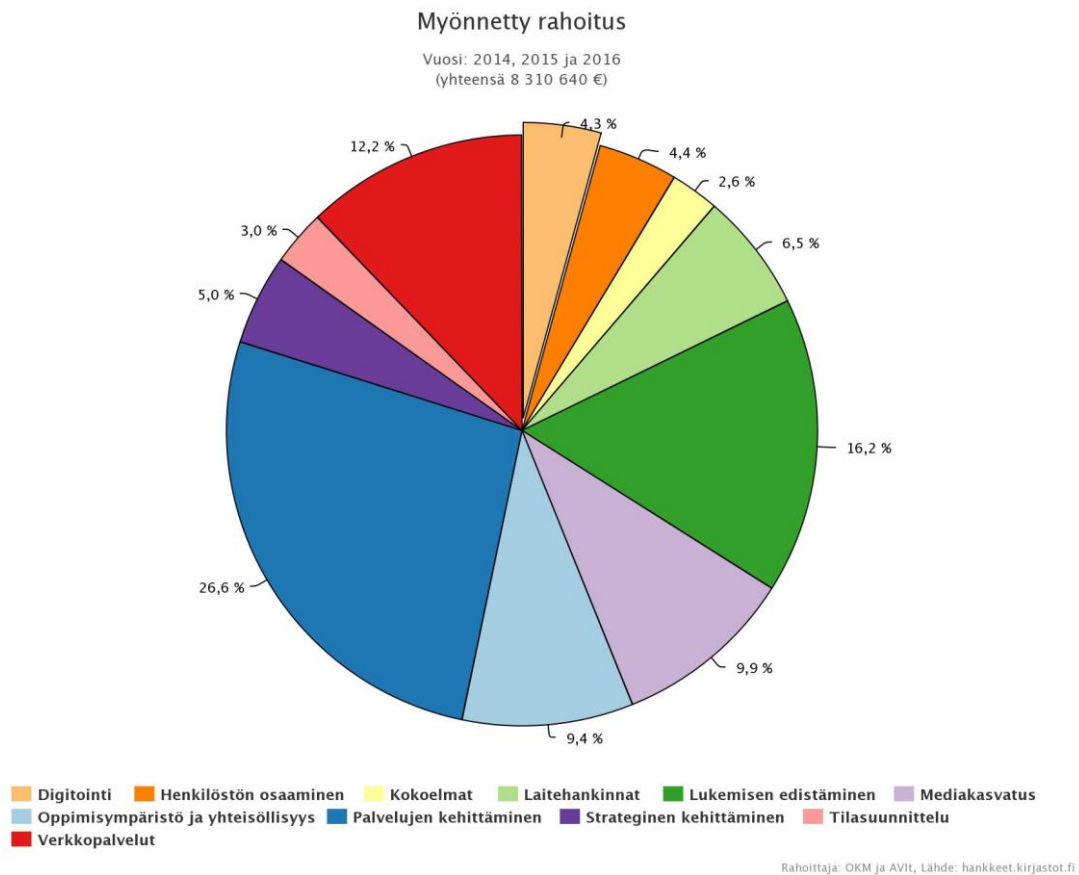
Kirjastojen roolin vapaan tiedon tallentajana ja jakajana voidaan olettaa tulevaisuudessa vain kasvavan. Vaikka yleisillä kirjastoilla ei olekaan velvollisuutta digitoida aineistojaan, digitoiminen paikallishistoriallisen tiedon säilymisen kannalta voi olla hyvinkin perusteltua. Yleisissä kirjastoissa tehtävää digitointia ei siis ole tarpeen verrata säilyttävien muistiorganisaatioiden tekemään digitoititöihin, vaan sitä voidaan tarkastella enemmänkin oman kotiseudun osalta kansallisia kokoelmia ja palveluja tukevana. Kirjastoalalla kansallisesta kulttuuriperinnöstä vastaa Kansalliskirjasto. Muita lakien puitteissa kulttuuriperintöä tallentavia ja säilyttäviä toimijoita ovat arkistot ja museot. (Laine 2015, viitattu 27.4.2017.)

Kirjastoaineistojen digitointi on yksi kokoelmien hallinnan osa-alue. Uniikkien ja arvokkaiden aineistojen digitointi nostaa tutkijoiden ja muun käyttäjäkunnan saataville sellaisetkin aineistot, jotka muuten jäisivät huomiotta ja unohtuisivat. Digitoitavat aineistot tulee valita samoin kriteerein kuin muunkin kirjastoaineisto, mutta erityistä huolellisuutta tulee käyttää tekijänoikeuskysymysten selvittämisessä, käyttäjäkartoituksessa, toteutuvan käytön arvioinnissa, formaatin valinnassa ja kustannusten ja saavutettavien hyötyjen puntaroinnissa. (Wilén & Kortelainen 2007, 87.)

5.1 Hankkeet

Vuosina 2014–2016 digitointiin myönnettiin Yleisten kirjastojen hankerekisterin tilastojen mukaan opetusministeriön hankerahoitusta 354 705 €, eli 4,3 % kaikista hankkeisiin myönnettyistä rahoista (Kirjastot.fi 2017a, viitattu 14.2.2017). On luonnollista olettaa, että digitointiin myönnetty rahoitus on osittain ohjautunut kotiseutukokoelmien, kirjastojen hallussa olevien erilaisten kulttuuriperintöaineistojen sekä erikoiskokoelmien tallentamiseen. Kuitenkin tästä rahoitusosuudesta osa on mennyt myös muunlaisiin kirjaston digitalisaatiota koskeviin hankkeisiin. Lisäksi kotiseutukokoelmiin on voinut kohdentua rahoitusta myös muun muassa verkkopalveluita koskeneista hankkeista, joissa

digitoitu materiaali on saatettu verkkoon saataville. Tällaisena hankkeena mainittakoon esimerkiksi Kuopion kaupunginkirjasto – Pohjois-Savon maakuntakirjaston vuonna 2014 rahoitusta saanut ”Minnan salonki -sivuston täydentäminen” -hanke, joka on hankerekisterissä merkitty teeman ”Verkkopalvelut ja tietojärjestelmät” alle (Kirjastot.fi 2016, viitattu 28.3.2017).

KUVIO 1. Digitointiin myönnetyn rahoituksen jakauma (Kirjastot.fi 2017a, viitattu 14.2.2017)

Hankkeiden määrää arvioitaessa on tärkeää muistaa myös se, ettei niitä aina rahoiteta Opetus- ja kulttuuriministeriön hankerahoituksella. Rahoitus voi tulla myös omalta kehysorganisaatiolta tai muiden tahojen kautta.

Opetus- ja kulttuuriministeriön käynnistämän Kansallinen digitaalinen kirjasto -hankkeen (KDK) tavoitteena on lisätä kirjastojen sekä arkistojen ja museoiden kulttuuriperinnöllisten digitaalisten aineistojen merkitystä yhteiskunnassa. Hanke on suurin näiden kolmen sektorin tähänastisista yhteistyöhankkeista. Hankkeessa kehitetään kulttuuriperinnön kehittämisen, hallinnan, säilömistä ja käyttämisen avuksi erilaisia palveluja. Myös järjestelmien ja niiden sisältämien tietojen yhteensopiavuutta pyritään vahvistamaan. Näiden lisäksi KDK seuraa digitalisoitumisen aiheuttamia muutoksia

yhteiskunnassa ja tarkkailee muutosten merkitystä kirjastojen, arkistojen ja museoiden kannalta. (Kansallinen digitaalinen kirjasto 2017, viitattu 6.5.2017.)

5.2 Verkkopalvelut

Suomessa yleiset kirjastot voivat olla paikoitellen ainoita tahoja, jotka tarjoavat kotiseutuaineistoa yleisön saataville. Kun aineisto digitoidaan yleisön vapaaseen käyttöön, voidaan myös selvittää, kuinka kiinnostavaa tällainen tietylle alueelle omaleimainen paikallinen aineisto on valtakunnallisella tasolla. (Joru 2016, 39.) Verkossa erilaisten alueellisten aineistojen käyttö saattaa liikkua aivan erilaisissa määrissä kuin niiden fyysisten kappaleiden koskaan.

Tämän opinnäytetyön puitteissa ei ole tarkoitus listata erilaisia verkkopalveluja. Näin aihe pysyy tarpeeksi rajattuna. Seuraavaa kahta esimerkkiä olisi niiden ajankohtaisuuden ja laajuuden vuoksi kuitenkin mahdotonta jättää mainitsematta.

KDK-hankkeen aikana on luotu yksi merkittävimmistä suomalaisista digitaalisten aineistojen verkkopalveluista, Finna-hakupalvelu. Alati laajeneva ja kehittyvä Finna on KDK:n asiakasliittymä, joka kokoaa yhteen suomalaisten museoiden, arkistojen ja kirjastojen digitaalisia aineistoja ja palveluja. (Kansallinen digitaalinen kirjasto 2017, 6.5.2017.)

Kirjastot.fi kokoaa yleisten kirjastojen digitoimaa aineistoa sivustolle digi.kirjastot.fi. Suurin osa aineistosta koostuu kirjastojen kotiseutukokoelmien aineistoista, mutta mukana on myös erilaisia erikoiskokoelmia. Palvelun aineisto löytyy myös Finna.fi:n kautta. Näin yksittäinen kirjasto voi tuoda paikallisia aineistoja kaikkien saataville ja hankkia kokoelmalleen kansallista näkyvyyttä. (Kirjastot.fi 2017b, viitattu 14.2.2017.) Tällaisten verkkopalvelujen voitaneen katsoa nostaneen alueellisten kulttuuriperintöaineistojen arvostusta ja yleistä profiilia kirjastoissa.

Näiden kahden lisäksi tutustumisen arvoisia ovat myös Doria, Fennica, Viola ja Raita -tietokannat (Laine 2015, viitattu 27.4.2017).

5.3 Tekijänoikeudet

Tekijänoikeusjärjestö Kopiosto ry:n ja Kirjastot.fi -verkoston vuonna 2017 julkaiseman tuoreen selvityksen mukaan yleisten kirjastojen kohdalla tekijänoikeuksien suojaama digitoitu aineisto on ollut pääosin paikallista aineistoa. Paikallishistorialliset tietoaineistot ja erilaiset runot ja muistelmat ovat niitä aineistoja, joiden digitointiin kirjastoissa koetaan innokkuutta. Kirjastot haluavat saattaa aineistot verkkoon, joko omille verkkosivuilleen tai kansallisiin palveluihin. Jo digitointia tehneissä kirjastoissa lupia oli hankittu lähinnä suoraan aineistojen tekijöiltä. Kaikkein hankalimmaksi osaksi digitointia kirjastot kokevat juurikin lupien hankkimisen erikseen kaikilta oikeudenomistajilta. (Kopiosto 2017, viitattu 27.4.2017.)

Kirjastoissa tekijänoikeusasioihin törmätään myös tapahtumien markkinointimateriaaleja, opastuksia ja opetuskäyttöön tarkoitettuja materiaaleja laadittaessa sekä muiden kuin oman kirjaston verkkopalveluja hyödynnettäessä (Kopiosto 2017, viitattu 27.4.2017).

Kirjastoissa tekijänoikeusasiat koetaan usein vaikeiksi ja niiden nähdään rajoittavan kirjastojen toimintaa. Digitalisaation myötä käyttötarpeet muuttuvat tulevaisuudessa, ja tekijänoikeusasioihin toivotaankin tulevan selkeyttä. (Kopiosto 2017, viitattu 27.4.2017.) Onneksi pienellä paneutumisella tekijänoikeuksista on kuitenkin helppo löytää tietoa. Ohjeistuksia ja apua voi hakea esimerkiksi Kirjastot.fi:n Tekijänoikeus-osiosta, josta löytyy myös Kysy tekijänoikeudesta -palvelu (Kirjastot.fi 2017c, viitattu 7.5.2017).

5.4 Digitoinnin toteutus

Yleisten kirjastojen digitointiselvityksessä todetaan, että Suomen yleisissä kirjastoissa digitointia on toteutettu pääosin hanketöinä ja aineisto on ollut pääosin kotiseutu- ja erikoiskokoelmien aineistoa. Kirjastoalalla vallitsee kuitenkin puutteellinen kokonaisnäkemys siitä, mitä yleisten kirjastojen digitoitava aineisto on ja millainen on digitoinnin tulevaisuus. (Laine 2015, viitattu 27.4.2017.)

Koska digitointi on varsin vaativa ja resursseja syövä prosessi, tulee aineiston digitointia suunniteltaessa pohtia, mitä etuja sillä saavutetaan ja tavoitellaan. Digitoinnin tulee olla aineistokohtaisesti perusteltavissa. (Sama, 16.) Kecskeméti kuitenkin toteaa, että alkuperäisaineistojen säilymisen kannalta digitointi on ehdottomasti vaatimiensa resurssien arvoista. Hän korostaa, että digitointiin

ei kannata ryhtyä, jollei koko digitointiprosessia ole etukäteen suunniteltu täysin. Metatiedot, tietokannat, käytettävä tekniikka, säilytysstrategiat ja kokonaisprosessi on hyvä miettiä loppuun jo ennen käytännön digitointityötä. Hän myös muistuttaa, että digitointi ei ole missään nimessä pelkkää skannausta, vaan myös aineiston valmistelua (huomioiden käyttöaineiston fyysiset vauriot) ja digitoitujen aineistojen käytön suunnittelua. (Kirjastokaista 2015, viitattu 27.3.2017.) Digitointia suunniteltaessa yleisen kirjastonkin tulee huomioida paitsi KDK:n kokonaisarkkitehtuuriin istuva standardienmukainen tallennus, esimerkiksi sopivat tiedostomuodot, myös koko digitointiprosessin dokumentoinnin tärkeys (Laine 2015, viitattu 27.4.2017). Moninainen digitointiprosessi ja digitoinnin laatuksiteerit on siis otettava kirjastossa täysipainoisesti haltuun ennen kuin digitointiin ryhdytään.

Wilén ja Kortelainen esittävät digitoitavan aineiston valitsemisen työkaluksi Brancolinin matriisimuotoista päätöksenteon prosessimallia. Matriisi sisältää seuraavat yhdeksän ”kyllä” - ”ei” vastauksen kysymystä:

1. *Onko digitoitavalla aineistolla riittävästi sisäistä arvoa eli voidaanko olla varmoja, että digitaalista tuotetta kohtaan on mielenkiintoa ja siten oikeuttaa digitointi?*
2. *Lisääkö digitointi merkittävästi aineistoon pääsyä, kysyntää, käyttöä ja sen intellektuaalista arvoa?*
3. *Mitkä päämäärät digitoinnilla saavutetaan? Esimerkiksi säilytys (alkuperäisen säästäminen käytöltä), parempi intellektuaalinen kontrolli (linkitykset muihin aineistoihin), lisätoiminnallisuus (levitys ulkopuolisille käyttäjille, hakumahdollisuudet jne.), kustannussäästöt.*
4. *Minkälaisia mahdollisuuksia tekniikka antaa julkaisun tekstien ja kuvien käsittelylle?*
5. *Mitä kustannuksia kuvien skannauksesta aiheutuu?*
6. *Voidaanko digitoinnin avulla saavuttaa jotakin muuta lisäarvoa kuin pelkän kopion luominen?*
7. *Onko aineiston digitointi meille mahdollista ja onko olemassa siihen tarvittava tekninen infrastruktuuri?*
8. *Onko meillä laillista oikeutta luoda julkaisusta digitaalinen versio?*
9. *Miten ja kenelle tuotetta tullaan markkinoimaan? (2007, 88.)*

Kun aineisto on saatettu digitaaliseen muotoon, aineiston erityispiirteinä voidaan pitää muun muassa käytettävyyden aikaan ja paikkaan sitouttamattomuutta, sanahakumahdollisuutta ja kopioitavuutta verkon ulkopuoliseen käyttöön. Käyttö kuitenkin edellyttää välittävän laitteen ja verkkoyhteyden, säilyvyys puolestaan huolella mietityn säilytysstrategian. (Kirjastokaista 2015, viitattu 27.3.2017.)

Digitoidun aineiston eduksi voidaan laskea myös se, kuinka hyvin se edustaa alkuperäisen aineiston fyysistä kappaletta laadultaan, väreiltään ja muilta esteettisiltä elementeiltään. Näin myös mahdollisesti huonokuntoisen alkuperäiskappaleen säilyvyys paranee. (Wilén & Kortelainen 2007, 87.)

6 SIIKALATVAN KIRJASTOJEN KOTISEUTUKOKOELMAT

6.1 Siikalatvan kirjastot

Siikalatvan kunta on Pohjois-Pohjanmaalla sijaitseva kunta, joka perustettiin vuonna 2009 kun Keskilän, Piippolan, Pulkkilan ja Rantsilan kunnat yhdistyivät. Siikalatvan kunta sijaitsee Suomen maantieteellisessä keskipisteessä. Asukkaita kunnassa on viimeisimmän mittauksen mukaan noin 5600. (Siikalatvan kunta 2017, viitattu 24.3.2017.) Siikalatvan muodostaneiden kuntien kirjastoilla oli kuitenkin takanaan jo pitkä vapaaehtoisen yhteistyön historia.

Siikalatvan kirjastot ovat osa Kirikirjastojen kirjastokimppaa, johon kuuluvat myös Haapajärvi, Haapavesi, Kärsämäki, Pyhäntä ja Pyhäjärvi (Kirikirjastot 2017, viitattu 3.4.2017). Kirikirjastot puolestaan toimivat osana Oulun Eteläisen alueen kirjastojen yhteistyöverkosta. Kirikirjastoissa on käytössä Axiell Aurora -kirjastojärjestelmä ja aineistotietokantaan luetteloitu aineisto on tätä kautta kaikkien löydettävissä. Verkkokirjasto on rakennettu Axiell Arena -alustalle. (Oulun Eteläisen kirjastostrategia 2015–2020, 8, 18.)

6.2 Kotiseutukokoelmat

Seuraavat tiedot Siikalatvan kirjastojen kotiseutukokoelmista olen koonnut syksyn 2016 kotiseutukokoelmahankkeen puitteissa ja työskennellessäni kirjastoissa hankkeen jälkeen.

Siikalatvan kirjastojen jokaisessa neljässä toimipisteessä on oma kotiseutukokoelmansa. Koska jokainen toimipaikka on ennen ollut osa itsenäistä kuntaa, myös kotiseutukokoelmat ovat toteutustavoiltaan hyvin erilaiset. Piippolan kirjaston ja Pentti Haanpään museon yhteydessä sijaitsee kokonainen kotiseutuhuone, jonne kirjaston kotiseutukokoelman aineisto on sijoitettu. Rantsilassa, Kestilässä ja Pulkkilassa kotiseutukokoelmat ovat puolestaan hieman suppeammat. Jokaisen kirjaston kotiseutukokoelma kuvastaa kunkin kunnan omaleimaisia piirteitä. Kussakin toimipisteessä vastataan omaa kylää ja sen sivukylä koskevan paikallisaineiston keruusta.

Varsinaisia tilastoituja tietoja Siikalatvan kirjastojen kotiseutukokoelmista ei ole saatavilla tai ne ovat vanhentuneita. Kartoitusta on siis hyvin pitkälle havainnoinnin ja aineistotietokantahaun tulosten

varassa. Ongelmallista kotiseutukokoelmia näin kuvailtaessa on se, ettei hyllymetrein ja tietuemäärin onnistuta kuvaamaan kotiseutukokoelmien todellista tilaa. Täytyy muistaa, että kotiseutukokoelma-aineistot ja niiden säilytystarpeet ja -tavat ovat hyvin erilaisia kuin muun kirjastokokoelman. Aineistoja säilytetään paljon esimerkiksi lappeellaan, pinoina, irrallisina dokumentteina, erikokoisissa kansioissa ja albumeissa ja osittain myös ripoteltuna eri puolille kotiseutukokoelmille varattua tilaa tai kirjastoa. Hyllymetrein ilmoitetut määrät ovat siis varsin karkeita arvioita, koska tarkkaa mittausta varten aineisto tulisi järjestää täysin uudelleen. Tietokannasta löytyvien tietueiden määrä puolestaan on mittarina epätäydellinen, koska se ei kuvaa aineistojen todellista määrää. Kotiseutukokoelmissa on muun muassa paljon irrallisia dokumentteja, jotka on saatettu koota tietyn aihealueen alle ja täten näkyvät haussa vain yhtenä tietueena. Luetteloimatonta aineistoa löytyy kokoelmista yhä, joskaan ei kirjallisuuden tai audiovisuaalisen aineiston puolelta, ja se on pääosin vanhempaa aineistoa kuin muu kokoelma. Todellisia määriä on siis jokseenkin vaikea kuvata. Voitaan sanoa, että lähes kaikki viimeisten 15–20 vuoden aikana hankittu aineisto on luetteloitu. Osa kotiseutukokoelmaan sopivasta paikallisaineistosta on saatettu sijoittaa myös pelkästään avoimen kokoelman puolelle, jolloin se ei sijainnin hakurajausta käytettäessä näy kotiseutukokoelmien puolella.

Kestilän kirjaston kotiseutukokoelma kattaa arviolta neljä hyllymetriä aineistoa ja tällä hetkellä Kiri-kirjastojen tietokannasta siihen kuuluvaa aineistoa löytyy 95 tietuetta. Kokoelma koostuu lähinnä kauno- ja tietomateriaaleista, videotallenteista, kartoista, äänitteistä ja nuoteista. Paikallisaineistoa on hankittu myös avoimen kokoelman puolelle. Kotiseutukokoelma on sijoitettu avohyllyihin. Lisäksi kokoelmaan on siirretty Kestilän kunnanviraston kokoamia lehtileikekirjoja. Siikalatvan kunnan kulttuuritoimen omistuksessa on Kestiläläisen valokuvaajan laaja valokuvakokoelma.

Piippolan kotiseutuhuone kattaa karkeasti arvioituna noin 10–15 hyllymetriä kotiseutuaineistoa ja tällä hetkellä aineistotietokantaan sitä on luetteloitu 235 tietueen verran. Aineistoa kuitenkin huomattavasti enemmän, koska osaan tietueista lukeutuu useita dokumentteja kuten erilaisia lehtileikkeitä tai esitteitä. Kotiseutuhuonetta voidaan kuvailla kotiseutukokoelman ja kotiseutuarkiston yhdistelmäksi. Osa huoneen sisältämästä materiaalista on muiden kulttuuriperintöä keräävien tahojen omistuksessa, jolloin varsinaisen kirjaston kotiseutukokoelman mittaaminen on jokseenkin haastavaa. Tällaista aineistoa ovat muun muassa kokoelmat vanhoja aapisia ja rahoja. Kotiseutukokoelma puolestaan kattaa perinteisen kauno- ja tietokirjallisuuden ohella hyvin monipuolisesti erilaisia aineistoja, kuten eri yhdistysten ja järjestöjen pöytäkirjoja, alueen musiikkia, nuotteja, VHS-

kasetteja, valokuvia, pienpainatteita, puheita, puumerkkejä, kangasnäytteitä, käsikirjoituksia, paikallisia sananparsikokoelmia, jne. Paikallisaineistoista on hankittu kappaleita myös avokokoelman puolelle. Kotiseutuhuone ja kotiseutukokoelma ovat paitsi kirjastotyön, myös pitkäjänteisen kulttuuri- ja kotiseututyön tulosta. Piippolassa kotiseutukokoelmia on jo pitkään kerrytetty varsin ”kannilalaisen periaatteen” mukaan, eli kotiseutukokoelmiin sopivaksi aineistoksi on mielletty myös muun muassa kirjeet ja valokuvat, eikä liian tarkkaa rajausta aineiston suhteen ole nähty tarpeellisena. Kotiseututyölle aiemmin annetun arvon voidaan katsoa hyödyttäneen kirjastoa monin tavoin ja antaneen sille varsin vahvan jalansijan kulttuuriperinnön kerääjänä ja käyttöön saattajana.

Pulkkilan kotiseutukokoelma kattaa noin neljä ja puoli hyllymetriä ja luetteloituna aineistoa on tietokannassa 82 nimekettä. Osa irtoaineistosta on yhä järjestelemättä ja kokoelma kaipaisikin tarkemman inventaarion, kuin aiemmin kotiseutuhankkeen puitteissa arvioitiin. Pulkkilan kokoelmaan kuuluu kauno- ja tietokirjallisuutta, sanomalehtileikekansioita, karttoja, nuotteja, musiikkia, VHS-kasetteja, DVD-levyjä ja erilaisia pienpainatteita. Kotiseutukokoelmaa säilytetään pääosin suljetussa vitriinissä, johon on sijoitettu myös kirjaston vanhojen kirjojen kokoelma. Lehtileikekansiot on sijoitettu eri tilaan kuin kotiseutukokoelmavitriini. Kokoelma olisi mahdollista koota yhteen, järjestää uudelleen ja sijoittaa soveltuvilta osin avoimempaan tilaan, jolloin se palvelisi käyttäjiä paremmin. Paikallista aineistoa on hankittu myös avoimen kokoelman puolelle.

Rantsilan kotiseutukokoelma kattaa noin viisi ja puoli hyllymetriä kotiseutuaineistoa ja luetteloituna sekä aineistotietokannasta löydettävissä siitä on 123 tietuetta ja 122 tietuetta avoimen kokoelman puolelle asetettua materiaalia. Kokoelmasta löytyy muun muassa tietokirjallisuutta, sanomalehtileikkeitä ja sanomalehtiä, karttoja, valokuvia, lehtileikkeitä sekä VHS-kasetteja, DVD-levyjä ja 122 kappaletta kotiseutunauhoja C-kasetteina. Kotiseutukokoelman aineisto on sijoitettu vitriineihin tai samaan tilaan muun kotiseutukokoelman kanssa. Paikallisaineistoja on hankittu myös kotiseutukokoelman ulkopuolelle.

Siikalatvan kirjastojen aineiston valintaperiaatteissa kotiseutukokoelmien osalta mainitaan:

”Kotiseutukokoelma: kokoelmaan hankitaan mahdollisimman kattavasti siikalatvalaisten kirjoittajien ja Siikalatvaa käsittelevää aineisto.” (Siikalatvan kulttuuri- ja vapaa-aikalautakunta 29.4.2009 § 6).

Tärkeää kattavien kotiseutukokoelmien muodostamisen ja kehittämisen kannalta on tehdä kotiseutukokoelmatyötä yhteisin säännöin ja siten, että jokainen toimipiste tuntee omat vastualueensa.

Näin vältytään paitsi liiallisilta päällekkäisyyksiltä, myös siltä, etteivät jotkin julkaisut jää kokonaan hankkimatta. Uutta aineistoa julkaistaan alueella kohtuullisen vähän, joten kokonaisuus on helposti hallittavissa ja hahmotettavissa. Vanhaan kuntajakoon perustuva keräämistapa on varsinkin pitkään työssä olleille luonnollinen, mutta keruuperiaatteiden suhteen tulee myös olla valmis tekemään tulevaisuutta palvelevia muutoksia ja myönnytyksiä. Huomiota tulee kiinnittää sivukylillä julkaistaviin aineistoihin, jotkin sivukylät kun ovat ajan saatossa kuuluneet eri kunnille.

Koska Siikalatvan kirjastot ovat osa Kirikirjastoja, luetteloimalla kotiseutukokoelma saadaan koko alueen ja Kirikirjaston asiakastietokantaa käyttävien muiden tiedonhakijoiden saavutettaviin edes haettavuuden tasolla. Kuitenkin ongelmaksi voi muodostua se, halutaanko aineistoa kaukolainata muihin kirjastoihin esimerkiksi sen ollessa huonokuntoista. Joissain tapauksissa dokumentista kiinnostuneen asiakkaan tulee siis saapua paikan päälle. Tällaiset ongelmat ovat osittain ratkaistavissa paitsi digitoinnin avulla, myös sillä, että Siikalatvan kirjastojen kaikki neljä kotiseutukokoelmaa yhdistettäisiin yhteen toimipisteeseen. Tällöin asiakkaiden käytössä olisi erittäin laaja, koko alueen kattava, monipuolinen ja ajallisesti syvä kotiseutukokoelma. Digitoinnilla päästäisiin jokseenkin samankaltaiseen lopputulokseen, mutta tekijänoikeuksien sitomana vain tietyiltä osin. Suunnittelun ja työprosessin toteutuksen kannalta kumpikaan ratkaisu ei ole lainkaan kevyt.

6.3 Kotiseutukokoelmanhanke

Syksyllä 2016 toteutetun hankkeen aikana kotiseutukokoelmien aineistoja luetteloitiin ja kuvailtiin puuttuvilta osin Kirikirjastojen aineistotietokantaan. Luokittelu tehtiin Yleisten kirjastojen kymmenluokituksen mukaisesti. Asiasanoitukseen käytettiin pääosin Yleistä suomalaista asiasanastoa. Aluksi kartoitettiin, kuinka paljon ja millaista kotiseutukokoelma-aineistoa neljän toimipisteen kokoelmissa oli jo valmiiksi luetteloituna, mitä tulisi luetteloida ja mitä jätettäisiin luetteloimatta. Luetteloinnilla pyrittiin parantamaan kotiseutukokoelmien löydettävyyttä ja käytettävyyttä. Hanketyö keskittyi pääosin Piippolan kirjastoon, jossa luetteloimatonta kotiseutuaineistoa oli eniten. Siellä aineistoa myös järjestettiin käyttäjäystävällisemmin ja jokaiselle dokumentille pyrittiin löytämään jonkinlainen sijoituspaikka.

Piippolassa aineistoa järjestettiin ja niputettiin kokonaisuuksiksi, kuten siellä oli jo aiemminkin tehty. Piippolan kotiseutukokoelman osalta saatiin paljon tietoa ja asiantuntemusta kirjaston entiseltä kir-

jastonhoitajalta, kotiseutuneuvos Seija Hankoselta. Myöhemmin häntä myös haastateltiin tätä opinnäytetyötä varten. Piippolan kotiseutuhuoneessa on paljon yksittäisiä, usein alkuperäisiä dokumentteja, kuten käsin kirjoitettuja päiväkirjoja, erilaisten puheiden käsikirjoituksia ja pöytäkirjoja. Lähes kaikille irtodokumenteille löytyi hankkeen aikana jokin sijoituspaikka. Osa aineistosta on siirretty kotiseutuhuoneeseen museon tiloista niiden säilyvyyden parantamiseksi. Osittain kokoelma koostuu siis myös esimerkiksi museoaineistosta, joka ei välttämättä kuulu varsinaiseen kirjaston kotiseutukokoelmaan, mutta josta osa päätettiin kuitenkin luetteloita tietokantaan omina kokonaisuuksinaan (esim. Viitainahon museon valokuvakokoelma), jotta ne saavuttaisivat tiedonhakijan, ja tieto niiden sijainnista löytyisi tätä kautta. Hanketyön aikana selvisi, että osa Piippolan kotiseutuhuoneesta löytyvästä kotiseutuarkistoaineistosta on luetteloitu Arkistot Aarteiksi -hankkeen puitteissa myös kotiseutuarkistojen tietokanta Arviin, josta niitä löytyy myös digitoituna. Aineistot ovat vapaasti selattavissa osoitteesta <http://www.kotiseutuarkistot.fi/arkistot/4>. Piippolan osalta hankkeen puitteissa saatiin luetteloitua kaikki luettelointikelpoiseksi katsottu aineisto. Uusien tietueiden myötä luetteloidun aineiston määrä lähes kaksinkertaistui entisestä. Piippolassa myös korjattiin ja täydennettiin aiemmin tehtyjä luettelointitietueita vastaamaan nykyisiä luettelointisääntöjä. Lisäksi Kirikirjastojen aineistotietokannasta jo valmiiksi löytyneisiin tietueisiin lisättiin Piippolan nide, jos sellainen oli olemassa.

Muiden toimipaikkojen osalta tilanne oli jo entuudestaan melko hyvä, eli suuri osa aineistosta oli jo valmiiksi luetteloitu ja tietueet siistejä. Pulkkilassa ja Rantsilassa luettelointiin joitakin aineistoja, mutta Kestilän osalta luettelointi jätettiin pois.

Luetteloinnin lisäksi hankkeen aikana mietittiin tapoja käyttää ja tuoda esille Siikalatvan kirjastojen kotiseutukokoelmia tulevaisuudessa tehokkaammin ja kirjoitettiin alustava kotiseutukokoelmatyön ohjeistus. Hankkeen myötä havaittiin, että kotiseutukokoelmista ei ole varsinaisesti tiedotettu, eikä mainintaa niiden olemassaolosta löydy esimerkiksi kirjastojen verkkosivuilta tai esitteestä. Kokoelmien markkinointia on siis mahdollista lisätä.

Kokoelmien hoitoon hankkeen aikana laadittua ohjeistusta (ks. liite 2) täydennettiin tämän opinnäytetyön puitteissa tutkimushaastattelujen jälkeen, niissä esille tulleiden tarpeiden mukaiseksi. Ohjeistuksen laatimisessa hyödynnettiin soveltavilta osin muun muassa maakuntakirjastojen kotiseutukokoelmien keruuperiaatteita ja kirjastoille opinnäytetöinä laadittuja kotiseutukokoelman keruuperiaatteita. (Ks. Halonen & Kivimäki 1996, 261; Kouvolaan kaupunginkirjasto-maakuntakirjasto

2005, viitattu 2.5.2017; Leinonen 2013, viitattu 2.5.2017; Nevalainen 2016, viitattu 2.5.2017; Peltonen 1987, 74–75.) Ohjeistusta voidaan käyttää tai soveltaa tarpeen mukaan ja se on edelleen paranneltavissa. Opinnäytetyön lopussa esitetty kotiseutukokoelman hoitoa varten laadittu kirjaston sisäinen ohjeistus on eri asia kuin kotiseutukokoelmatyön keruuperiaatteet. Ohjeistusta ei ole tarkoitettu kokoelmapoliittiseksi ohjeistukseksi, vaan kotiseutukokoelmien parissa tehtävän työn ohjeuoraksi, sellaiselle kun oli Siikalatvan kirjastoissa tarve. Kotiseutukokoelman keruuperiaatteet voidaan tarpeen tullen eriyttää tästä ohjeistuksesta.

Tehty hanketyö pohjusti kaiken kaikkiaan hyvin opinnäytetyötä ja poiki idean tutkimushaastattelujen toteuttamisesta. Siikalatvan kirjastojen kotiseutukokoelmissa on paljon mielenkiintoista ja kulttuurillisesti arvokasta aineistoa. Digitoitavaksi sopivaa aineistoa Siikalatvan kirjastoista löytyisi epäilemättä hyvin paljon, mutta tekijänoikeuskysymyksiä ei kotiseutukokoelma-aineistojen osalta ole vielä selvitetty.

6.4 Pohjois-Pohjanmaan kirjastojen hanketyön tuloksena KirjastoVirma

Pohjois-Pohjanmaalla on paikoin kunnostauduttu kulttuuriperinnön viemisessä tietoverkkoon. Museot, arkistot ja kirjastot ovat useimmiten pienten kuntien keskeisimpiä kulttuurilaitoksia, jotka tulisi säilyttää. Kuntaliitosten myötä toimijoiden tilanne muuttuu usein niin, että samassa kunnassa saat- taakin olla useita museoita, kotiseutuarkistoja ja kirjastoja, joiden toiminta muistiorganisaatioina tulisi taata kotiseutuidentiteetin ylläpitämiseksi. Tärkeä tekijä muun muassa kulttuuriperinnön säilymisen kannalta on eri toimijoiden välinen tiivis yhteistyö. Pohjoispohjalaisen paikalliskulttuurin sivusto KirjastoVirma syntyi kirjastojen kotiseutuhankkeiden työn tuloksena 2000-luvulla. Pyrkimyksenä oli tuottaa verkkoon vapaasti saataville sivistyksellistä sisältöä, joka kuvastaa maakunnan ja sen kuntien identiteettiä. Sivusto sisältää laajasti paikallishistoriaa, paikallisia taruja ja tarinoita sekä ruoka- ja käsityöperinnettä. Projekteja hallinnoivat Haapajärven ja Ylivieskan kaupungit, ja hankkeen rahoittajina toimivat Euroopan sosiaalirahasto ja Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus. Sisällön tuottamisen lähtökohtana KirjastoVirmaa koottaessa on ollut se, että sivustolle tallennetaan kunkin kunnan omaa aineistoa ja kysytyintä tietomateriaalia. Aineistoja koottaessa on harkittu tarkkaan tiedon luotettavuus ja tarpeellisuus. Sivuston tarpeellisinta sisältöä on havaittu olevan noin kuuden tuhannen valokuvan kuva-arkisto. Lisäksi samaan käyttöliittymään on liitetty kotiseutuarkistojen Arvi-tietokanta (ks. edellinen sivu), josta löytyy kotiseutuarkistojen luettelotietoja ja digitoitua aineis-

toa. KirjastoVirma täydentää olemassaolollaan kirjastojen tarjontaa ja turvaa samalla kulttuuriperinnön säilyvyyden ja helpon saavutettavuuden. Tällaisten hankkeiden hallinnoijilta vaaditaan rohkeutta tarttua haastaviinkin tehtäviin, hyväksyä taloudellisten riskien mahdollisuus ja kyky nähdä perustehtävien ja uusien palvelujen tuomien mahdollisuuksien yhteys. (Järviluoma 2012, 74–77.)

7 TEEMAHAASTATTELUT SIIKALATVAN KIRJASTOJEN KOTISEUTUKO- KOELMATYÖSTÄ

Tämän opinnäytetyön tutkimuksellinen osio toteutettiin tutkimushaastattelun keinoin teemahaastatteluina Siikalatvan kirjastoissa. Teemahaastattelujen avulla pyrittiin keräämään tutkittavasta ta-
pauksesta sitä koskevaa yksityiskohtaista tietoa. Haastattelujen teemana olivat Siikalatvan kirjas-
tojen neljän toimipisteen kotiseutukokoelmat ja kotiseutukokoelmien parissa tehty työ kirjastoam-
matillisesta näkökulmasta.

7.1 Tutkimusmetodi

Teemahaastattelu on strukturoidun, puolistrukturoidun ja avoimen haastattelun ohella yksi haas-
tattelututkimuksen toteutusmuodoista. Haastattelulla pyritään arkielämään imitoiden ja mahdollisim-
man tehokkaasti saamaan vastauksia siihen, mitä jokin henkilö ajattelee jostakin asiasta. Haastat-
telua voidaan kuvata tutkimuksen aihepiiriä käsitteleväksi keskustelevalaksi kanssakäymiseksi, joka
tapahtuu tutkijan aloitteesta ja hänen asettamillaan ehdoilla. Teemahaastattelun osalta ehdot tar-
koittavat muun muassa sitä, että haastattelun aihepiirit, eli teema-alueet, on määritelty etukäteen.
Esitettäviä kysymyksiä ei kuitenkaan esitetä tarkassa muodossa tai järjestyksessä. Haastattelija
kuitenkin käyttää käsiteltävistä asioista tukilistaa ja varmistaa, että kaikki teemat käydään läpi haas-
tattelun aikana. Teemojen käsittelyn järjestys ja laajuus ovat haastattelukohtaisia. (Eskola & Vas-
tamäki 2015, 27–29.) Haastattelujen teemarunko löytyy opinnäytetyön liitteestä 1.

7.2 Haastattelujen toteutus

Tutkimusta varten haastateltiin Siikalatvan kirjastojen yhtä entistä ja kolmea nykyistä työntekijää.
Haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina helmi- ja maaliskuussa 2017. Haastattelujen toteutus,
osallistujat ja haastattelurunko hyväksyttiin opinnäytetyön ohjaajalla ja toimeksiantajalla. Haasta-
teltaviin otettiin yhteyttä helmikuussa 2017. Haastatellut henkilöt valikoitiin heidän ammattinsa ja
asemansa vuoksi. Haastatteluihin osallistui Siikalatvan kirjastotoimenjohtaja, entinen kirjastonhoi-
taja ja kotiseutuneuvos, kulttuurisihteeri ja kirjastovirkailija. Tällä pyrittiin saamaan jokaisesta haas-
tattelusta erilaista näkökulmaa kotiseutukokoelmiin.

Haastateltavien henkilöiden valinnat olivat pitkälti tekijän omaan arvioon pohjautuvia ja perusteltuja. Lähtöoletuksena oli, että jokainen haastateltu tuo haastattelutilanteeseen erilaista osaamista ja kirjastoammatillista näkemystä. Kirjastotoimenjohtajalla on vahva kokonaiskuva kaikkien toimipisteiden toiminnasta. Kotiseutuneuvos ja Piippolan entinen kirjastonhoitaja puolestaan on tehnyt hyvin pitkän uran kirjastoissa ja hänellä on vakaa asiantuntemus ja henkilökohtainen kiinnostus nimenomaan kotiseutukokoelmia ja paikallisaineistoja sekä -historiaa kohtaan. Kirjastovirkailijalla sen sijaan on näkemys kirjaston jokapäiväisen työn tämänhetkisestä tilanteesta ja kotiseutukokoelman roolista arkipäivän työssä. Kulttuurisihteeri-kirjastovirkailija puolestaan tuntee myös muut paikallisaineistoja säilyttävät toimijat, kuten museot ja arkistot koko Siikalatvan alueelta.

Haastattelujen teemarunko jaettiin haastateltaville etukäteen, jotta osallistujat pystyivät halutesaan valmistautumaan varsinaiseen haastattelutilanteeseen. Haastattelukysymykset olivat kaikille samat, mutta erilaisten vastausten pohjalta esitettiin jonkin verran syventäviä ja tarkentavia kysymyksiä.

Haastattelut nauhoitettiin ja aineistoa kertyi yhteensä noin kolme tuntia. Aineisto litteroitiin peruslitterointina, jättäen kuitenkin tunneilmaisut ja varsinaiseen asiasisältöön kuulumaton puhe litteroinnin ulkopuolelle.

Kaikki tutkimusaineisto on koottu teemahaastatteluin. Haastateltavat eivät kokeneet tarvetta anonyymiteetin säilyttämiseen ja haastattelut pyrittiin pitämään luonteeltaan mahdollisimman avoimina. Haastateltavien vastauksissa näkyy jokaisen henkilön asiantuntemus ja erilainen työhistoria kirjastoalalta. Tutkimusaineisto pätee Siikalatvan kirjastojen kotiseutukokoelmien kohdalla eikä sitä ole tarkoitettu yleistettäväksi.

8 TUTKIMUSAINEISTO

Tutkimusaineiston jakaminen tarkemman sisällöllisen teemoittelun mukaan tuntui luonnollisimmalta keinolta jäsentää ja purkaa haastattelut. Tulosten tarkastelu etenee hyvin pitkälti haastattelujen aikana läpi käydyn haastattelurungon pohjalta. Vastauksista on pyritty löytämään paitsi yhteisiä tekijöitä myös vastapainoksi täysin eriäviä ajatuksia, mikäli sellaisia saatiin.

8.1 Taustatiedot

Haastateltavilta kysyttiin heidän koulutustaan ja työkokemustaan. Kirjastoalan työkokemusta haastatelluilla oli aina kolmesta vuodesta yli 40 vuoteen. Kaikilla heistä on eritasoiset kirjasto- ja tietopalvelualan pätevyyden antavat tutkinnot.

8.2 Termin määrittely ja merkitys

Haastateltavia pyydettiin pohtimaan sitä, mikä heidän mielestään on kotiseutukokoelma, miksi kokoelmia kerätään ja millaisia käyttäjäryhmiä ne palvelevat.

Siikalatvan kirjastojen työntekijät näkevät kotiseutukokoelman tiettyyn alueeseen liittyväksi paikalliseksi aineistoksi sen eri julkaisumuodoissa. Yleisessä kirjastossa tämä tarkoittaa juuri sen ympäristössä syntynyttä aineistoa. Kotiseutukokoelma kuvastaa tavalla tai toisella aluettaan; sen paikallishistoriaa, ihmisiä, tapahtumia, ympäristöä, luontoa ja kulttuuria. Aineiston tekijä voi olla joko paikallinen tai muualta, yksityishenkilö tai muu toimija. Kotiseutuaineistoa kerätään paitsi oman alueen asukkaita, myös ulkopaikkakuntalaisia varten. Kokoelmat ovat kaikille avoimia. Käyttäjäryhminä nähdään kaikki paikallisesta historiasta ja kulttuuriperinnöstä kiinnostuneet, kuten tutkijat ja erilaiset historiikkeja, kyläkirjoja ja sukututkimuksia kokoavat tahot (kuten seurakunnat ja yhdistykset) sekä yksityishenkilöt. Yhtenä käyttäjäryhmänä mainittiin myös toimittajat. (Anttila, haastattelu 10.3.2017; Hankonen, haastattelu 24.2.2017; Jordan, haastattelu 8.3.2017; Tranberg, haastattelu 23.2.2017.)

8.3 Siikalatvan kotiseutukokoelmat

Haastateltavat saivat kertoa oman arvionsa Siikalatvan kirjastojen kotiseutukokoelmista. Pohdittavina olivat muun muassa kokoelmien laatu, laajuus, kattavuus, arvio tehdystä työstä ja työn nykytilanteesta sekä työn yhtenäisyys neljän toimipisteen välillä. Lisäksi nostettiin esille henkilökunnan perehtyneisyys kotiseutukokoelmiin.

Neljää kotiseutukokoelmaa vertailtaessa Piippolan kirjaston kotiseutukokoelma nähdään laajimpana. Muiden toimipisteiden kokoelmat puolestaan ovat suppeammat. Kun kirjastoja on yhden kunnan sisällä neljä aiemmin itsenäisinä toiminutta kirjastoa, myös kotiseutukokoelmien välillä on eroavaisuuksia. Laadultaan kotiseutukokoelmat arvioitiin vaihteleviksi ja nähtiin, että kotiseutukokoelmat ovat osittain kattavia ja osittain vähemmän kattavia. Haastattelussa kävi myös ilmi se, ettei kaikkien toimipisteiden kotiseutukokoelmia koettu pystyttävän arvioimaan täysin objektiivisesti, koska haastateltavat eivät kokeneet tuntevansa kaikkien toimipisteiden kotiseutukokoelmia samantasoisesti. Kotiseutukokoelmien sisällöissä nähtiin jonkin verran eroavaisuuksia myös aineistolajien osalta. (Anttila, haastattelu 10.3.2017; Hankonen, haastattelu 24.2.2017; Jordan, haastattelu 8.3.2017; Tranberg, haastattelu 23.2.2017.)

Kokoelmien laadun ja laajuuden lisäksi arvioitavana oli Siikalatvan kotiseutukokoelmien kattavuus. Haastateltavia pyydettiin vertaamaan kokoelmista nykyään löytyvän aineiston määrää arvioituun todelliseen julkaisujen määrään. Piippolan osalta kokoelma nähdään melko kattavana, Pulkkilan ja Kestilän kokoelmat puolestaan voivat olla osittain melko puutteellisiakin. Rantsilan osalta kokoelma nähdään riittävän kattavaksi. Kokoelmien kertyminen on lähinnä sen varassa, mitä ihmiset kirjastoille tarjoavat. Kattavuutta uskotaan pystyttävän parantamaan ja hankintaan voidaan luoda enemmän kaikille kirjastoille yhteisiä linjoja. Tarpeen on siis selkeyttää sitä, mistä aineistoja etsitään ja pyydetään kokoelmiin. Vaikka Piippolan kotiseutukokoelma on laajuudeltaan suurin, on sekin osittain puutteellinen ja seudulta voi löytyä runsaasti aineistoa, jota sinne olisi hyvä kerätä takautuvasti. Avainasemassa on tiedon löytäminen aineistojen ilmestymisestä tai olemassaolosta ylipäätään. Sellaista aineistoa on mahdoton hankkia, jonka olemassaolosta ei ole tietoa. (Anttila, haastattelu 10.3.2017; Hankonen, haastattelu 24.2.2017; Jordan, haastattelu 8.3.2017; Tranberg, haastattelu 23.2.2017.)

Uskon, että kattaa noin 60–70 % - -. Ajoittain keräämisen vaikeutena on se, jos seudulla ilmestyy vaikka jokin kirja, niin sitä ei välttämättä kirjastolle markkinoida, eli kaikkea ei

saada. Ja lehtileikekokoelmiin ei kaikkea enää aivan kattavasti kerätä. (Tranberg, haastattelu 13.03.2017.)

Kotiseutukokoelmien parissa tehtävän työn koettiin kärsineen henkilökunnan resurssien vähennytyä. Neljän kirkonkylän välillä kotiseutukokoelmien eteen tehdyn työn arvostus sekä siihen käytetyt resurssit ovat vaihdelleet kirjastojen elinkaaren aikana. Neljän toimipisteen väliset kirjavat käytännöt ovat vaikuttaneet ja vaikuttavat edelleen työn laatuun. Työn tasalaatuisuutta uskotaan kuitenkin pystyttävän parantamaan yhteisillä käytänteillä, aivan kuten muidenkin Siikalatvan kirjastojen toimintojen osalta on pyritty tekemään. Myös aineistojen parempi löydettävyys aineistotietokannasta helpottaa työtä tietopalvelukysymysten käsittelyn ja tiedonhaun osalta. (Anttila, haastattelu 10.3.2017; Hankonen, haastattelu 24.2.2017; Jordan, haastattelu 8.3.2017; Tranberg, haastattelu 23.2.2017.) Työn laatu ei kuitenkaan ole aina pelkästään kirjastojen henkilökunnasta riippuvaista, vaan ajoittain haasteeksi voi muodostua myös aineisto. Jos kirjastolle tulee aineistoa esimerkiksi lahjoituksena, mutta aineiston sisällölliset tiedot ovat hyvin puutteelliset tai olemattomat (dokumentista ei esimerkiksi löydy suoraa viitettä siitä, miten se koskettaa aluetta) muuttuu sen luettelointi ja sijoittaminen kotiseutukokoelmaan hyvin vaikeaksi (Anttila, haastattelu 10.3.2017). Ennen Siikalatvan kunnaksi yhdistymistä kotiseutukokoelmatyö on ollut virkeämpää ja omakohtaisempaa. Uuden kunnan muodostamisen jälkeen työtä jatkettiin vanhoilla perinteillä, mutta kauttaaltaan kotiseutukokoelmien kerääminen on vähentynyt. Laadunvalvonta toimii esimerkiksi kirjahankinnassa, kun taas esimerkiksi lehtileikekokoelmien kohdalla aina ei. Kun työtä on teetetty vaikkapa TET:läisillä tai harjoittelijoilla, perehdytys tai työn valvonta ei välttämättä aina ole ollut kovinkaan tarkkaa. (Jordan, haastattelu 8.3.2017; Tranberg, haastattelu 23.2.2017.) Kotiseutukokoelma ja kotiseututyö voivat kehittyä myös kirjastotyön sivutuotteena. Kotiseututyö ei välttämättä kuulu kirjastonhoitajan ammattiin, mutta se voi tulla mukaan oman kiinnostuksen kautta. Innostus voi sytyä myös uusissa työntekijöissä silloin, kun työlle on luotu hyvä pohja, jolta jatkaa. (Hankonen, haastattelu 24.2.2017.)

Koska kirjastojen henkilömäärät ovat vähentyneet, kotiseututyö on kyllä sellainen, mitä ei ehkä katsota välttämättömimmäksi (Jordan, haastattelu 8.3.2017).

Jos resursseja olisi enemmän, olisi luonnollinen jatkumo, että tätäkin työtä pystyisi henkilökunta jatkamaan. Onneksi nyt on kuitenkin pohja olemassa. (Hankonen, haastattelu 24.2.2017.)

Resurssien puutteen vuoksi henkilökunta ei ole täysin kotiseutukokoelmiin perehtynyttä. Perehtyneisyys korreloi varsin vahvasti työntekijän henkilökohtaisen kiinnostuneisuuden ja harrastuneisuuden kanssa. Luonnollisesti oman toimipisteen kokoelman sisältö tunnetaan parhaiten. Alan koulutuksen saaneina ammattilaisina henkilökunta kuitenkin tietää, mitä tietoa mistäkin löytyy. Tiedonhakuun helpotusta saadaan luetteloinnin ja asiasanahaettavuuden myötä. Varsinaista perehdytystä Siikalatvan kotiseutukokoelmiin ei työhön tultaessa ole tehty, vaan kotiseutukokoelmiin liittyviä asioita on käyty läpi tarpeen tullen. (Anttila, haastattelu 10.3.2017; Hankonen, haastattelu 24.2.2017; Jordan, haastattelu 8.3.2017; Tranberg, haastattelu 23.2.2017.)

8.4 Kotiseutukokoelmien arvo

Neljäntenä teemana käsiteltiin kotiseutukokoelmien arvo. Haastateltavia pyydettiin pohtimaan kotiseutukokoelmien arvoa paitsi kirjastoille itselleen, niin myös paikallisella tasolla, kotiseutukokoelmien parissa tehdyn työn vertautumista muihin kirjastotyön osa-alueisiin, annetun työpanoksen vertautumista kokoelmien toteutuneeseen käyttöön sekä kotiseutukokoelmien jatkuvan ylläpidon ja päivittämisen tärkeyttä.

Kotiseutukokoelmat koetaan Siikalatvan kirjastoissa hyvin arvokkaiksi. Ne nähdään ikään kuin lisänä muulle kirjastotoiminnalle. Työmäärä kirjastoissa on kuitenkin lisääntynyt ja henkilökunnan määrä vähentynyt. Tällöin kotiseutukokoelmien parissa tehtävään työhön on vaikea löytää aikaa, ja muun arkipäivän kirjastotyön lomassa kotiseutukokoelmien tallentamisen tärkeyttä ei ole aina helppo muistaa. Nimenomaan lähihistorian ja paikallishistorian säilymisessä kotiseutukokoelmilla koettiin olevan merkittävä rooli, koska samanlaista aineistoa ei välttämättä tallenna mikään toinen taho. Siikalatvan kirjastojen kotiseutukokoelmista löytyy aineistoja (esimerkiksi asiakirjoja ja valokuvia), joita todennäköisesti ei ole missään muualla ja jotka tämän vuoksi ovat erityisen arvokkaita. (Anttila, haastattelu 10.3.2017; Hankonen, haastattelu 24.2.2017; Jordan, haastattelu 8.3.2017; Tranberg, haastattelu 23.2.2017.)

Paikallistietoa etsivälle kirjastonkäyttäjälle kotiseutukokoelmat nähdään hyvin merkityksellisinä. Kirjasto pyrkii kotiseutukokoelmilla vastaamaan tiedontarpeisiin. Kotiseutukokoelmia voidaan myös hyödyntää muussa kirjastotyössä tai jakaa tietoa muille toimijoille, kuten oppilaitoksille. Paikallisaineistojen avulla on helppo opettaa sellaista paikallishistoriaa, jota ei löydy muista tiedonlähteistä. Kun aineistoja käytetään, auttavat ne kehittämään paikallistuntemusta sekä kotiseutuhenkeä- ja

identiteettiä. (Anttila, haastattelu 10.3.2017; Hankonen, haastattelu 24.2.2017; Jordan, haastattelu 8.3.2017; Tranberg, haastattelu 23.2.2017.)

Kun kotiseutukokoelmatyön tärkeyttä pyydettiin vertaamaan muihin kirjastotyön osa-alueisiin, toivat haastateltavat esille hyvin monipuolisia näkemyksiä. Osittain kotiseutukokoelmien parissa tehty työ nähdään aivan yhtä arvokkaana kuin muutkin osa-alueet, mutta työhön tulisi perehtyä syvemmin, jotta se olisi laadukkaampaa (Anttila, haastattelu 10.3.2017). Kirjastoissa muut asiat ovat ajaneet kotiseutukokoelmatyön edelle ja työtä on tehty, jos aikaa on jäänyt (Tranberg, haastattelu 23.3.2017). Kotiseututyön ja kotiseutukokoelmien kerääminen voivat kuitenkin myös tukea arvokasta kirjastotyötä (Hankonen, haastattelu 24.2.2017). Vertailun tekeminen on vaikeaa, jos kotiseutukokoelmat nähdään osana kotiseututyötä, joka on mainittu laissa kuntien kulttuurityöstä ja katsotaan, että se on ainakin kahden kunnan toimialan vastuulla. Mukanaan uusia mahdollisuuksia tuo se, että vastuuta voidaan jakaa myös kulttuuritoimen puolelle. (Jordan, haastattelu 8.3.2017.)

Kotiseutukokoelmiin annetun työpanoksen arvioidaan olevan varsin tasapainossa kokoelmien toteutuneen käytön kanssa. Käytön suhteen on kuitenkin tärkeää muistaa se, että tämän päivän materiaalien käyttö voi tapahtua esimerkiksi vasta 50 vuoden päästä. Tässä hetkessä kotiseutukokoelmia koostetaan tämän päivän aineistoista, mutta kirjasto ei voi tietää mikä niiden käyttöaste tulee olemaan tulevaisuudessa. Paikallisaineistojen käyttö voi tapahtua vasta myöhemmin ja muuttua hyvinkin runsaaksi. Tärkeää on tiedostaa myös se, että käyttö on yleensä sitä laajempaa, mitä paremmin kokoelma on asiakkaiden saavutettavissa. (Anttila, haastattelu 10.3.2017; Jordan, haastattelu 8.3.2017; Tranberg, haastattelu 23.2.2017.) Piippolan kirjaston kotiseutukokoelman osalta huomionarvoista on se, että työtä on tehty osittain myös harrastuksena, jolloin annetun työpanoksen suhdetta on vaikea arvioida. Harrastuksena tehty työ on palkinnut siten, että kotiseutuhuonetta on käytetty. Aineistoista lehtileikkeet ja valokuvat ovat edelleenkin käytetyimpiä. Aiemmin tehty työ ei katoa. (Hankonen, haastattelu 24.2.2017).

Kotiseutukokoelmien aktiivinen päivittäminen ja aineistojen hankinta koetaan Siikalatvan kirjastoissa varsin tärkeäksi, ennen kaikkea painetun kirjallisuuden ja paikallisten sanomalehtileikkeiden osalta. Tärkeinä seikkoina työn aktiivisena pysymisen kannalta nähdään:

- yhteinen ohjeistus
- nykyisten kokoelmien tarkempi inventointi
- aineistojen lisääminen aineistotietokantaan sitä mukaa kun ne saapuvat kirjastoon

- aineistojen ”tyhjäkäytön” vähentäminen eli löydettävyyden ja saavutettavuuden parantaminen
- sidosryhmien löytäminen ja heidän kanssaan yhteistyön lisääminen
- omakustannekirjailijoiden parempi tavoitettavuus. (Anttila, haastattelu 10.3.2017; Hankonen, haastattelu 24.2.2017; Jordan, haastattelu 8.3.2017; Tranberg, haastattelu 23.2.2017.)

Esimerkiksi Piippolassa sanaa on viety kotiseutuyhdistykselle, jotta työ kotiseutuhuoneen parissa jatkuisi. Kolmannen sektorin toimijoiden toivotaan voivan auttaa työssä, jos kirjaston resurssit eivät siihen enää riitä. (Hankonen, haastattelu 24.2.2017.) Vaikka joissakin kunnissa kotiseutukokoelmien päivittäminen on lopetettu tai se on keskitetty jollekin alueelle, Siikalatvalla samanlaisen päätöksen tekeminen olisi iso menetys (Jordan, haastattelu 8.3.2017).

8.5 Kotiseutukokoelmatyö osana kirjastotyötä

Haastatteluiden yhtenä teemana oli kotiseutukokoelmien parissa tehtävä työ osana muuta kirjastotyötä. Haastatellut saivat pohtia, kuinka tärkeäksi kirjastotyön osa-alueeksi he kotiseutukokoelmatyön kokevat ja kuinka tärkeää heidän mielestään on se, että Siikalatvan kirjastojen kotiseutukokoelmatyössä käytettäisiin yhteistä ohjeistusta. Lisäksi kysyttiin, tuleeko työn olla suunnitelmallista ja tavoitteellista, tuleeko kirjastossa olla kotiseutukokoelman hoidosta vastaava henkilö ja paljonko haastateltavat arvioivat työntekijän henkilökohtaisella kiinnostuksella olevan vaikutusta kotiseutukokoelmien hoitoon.

Osana kirjastotyötä kotiseutukokoelmat ovat siinä mielessä mielenkiintoisia, että niiden sisältämä aineisto voi poiketa hyvinkin paljon kirjastojen muista kokoelmista. Työ on muutenkin luonteeltaan erilaista. Kotiseutukokoelmat usein vaativatkin kirjaston työntekijöiltä oma-aloitteista perehtymistä. Innostunut työntekijä voi myös tuoda kokoelman osalle lisää arvoa. Esimerkiksi Piippolan kotiseutukokoelmasta on ajan saatossa rakentunut erityisen hyvä sen ansiosta, että siellä kirjastonhoitajalla on ollut kokoelmaa ja kotiseututyötä kohtaan henkilökohtaista intoa ja kiinnostusta. (Anttila, haastattelu 10.3.2017; Tranberg, haastattelu 23.2.2017.) Työn profiili voisi myös kohentua, jos aiheesta puhuttaisiin enemmän. Siikalatvan kirjastoissa kotiseutukokoelmien kohdalla on ollut havaittavissa notkahdus entisten kylien muodostettua kuntaliitoksen. Kotiseutukokoelmia on voitu in-

noikkaasti kerätä vanhan kunnan alueella, mutta yhdistymisen jälkeen ongelmaksi on osittain muodostunut identiteettimääritys, joka on näkynyt esimerkiksi lehtileikkeiden keruussa. On pitänyt pohdita, kerätäänkö kokoelmaan tietoa koskien koko Siikalatvaa vai ainoastaan vanhaa kuntaa. Yhteisille pelisäännöille olisi tuolloin ollut tarve, koska mielikuva ”omasta kunnasta” muuttui ja kotiseutukokoelmien suhteen innostus hiipui. (Tranberg, haastattelu 23.2.2017.)

Kotiseututyön ja kotiseutukokoelmien keräämisen pitäisi tukea arvokasta kirjastotyötä, toinen toisiaan. Tätäkin puolta pitäisi oppia hyödyntämään. (Hankonen, haastattelu 24.2.2017.)

Kaikki haastatellut halusivat Siikalatvan kirjastojen kotiseutukokoelmien keräämiseen ja ylläpitoon yhteisen ohjeistuksen. Ohjeistuksessa tulisi määrittää minimivaatimus siitä, mitä kokoelmiin tulee kerätä. Oletuksena on, että henkilökunta toteuttaisi laadittuja ohjeita varsin oma-aloitteisesti, koska niiden pohjalta olisi helppo toimia. Näin neljän kotiseutukokoelman välisiä kyläkohtaisia laatueroja saataisiin hieman tasattua tulevaisuudessa. Työn yhtenäistäminen vähentäisi tarvetta henkilökohtaiseen pohdintaan ja helpottaisi ratkaisujen tekemistä epäselvissä tilanteissa. Kun kirjastot ovat osa samaa organisaatiota, koetaan, että kirjastotyön tulisi olla laadultaan yhtenäistä kaikilta osin. Eroja kylien ja kirjaston toimintojen ja käytänteiden välillä on paljon, mutta työntekijät ovat kuitenkin samoja ja kiertävät eri yksiköiden välillä. Tällöin on huomattavasti helpompaa, että kaikki tietävät samat säännöt, sitoutuvat niihin ja pystyvät toimimaan niiden mukaisesti. Kun käytänteistä ja työn tekemisen tavoista ei ole epäselvyyksiä, työ myös muuttuu tehokkaammaksi. (Anttila, haastattelu 10.3.2017; Jordan, haastattelu 8.3.2017; Tranberg, haastattelu 23.2.2017.) Yhtenäisyyttä kirjastojen välillä lisää myös se, että kotiseutukokoelma-aineistot löytyvät laajemmin aineistotietokannasta ja niiden haettavuus paranee (Hankonen, haastattelu 24.2.2017).

Ohjeistuksen oheen varsinaiselle suunnitelmalle kotiseutukokoelmien kehittämisestä ei nähdä tarvetta. Jonkinlainen suunnitelma siitä, mitä tulevaisuudessa kokoelmiin otetaan ja mitä jätetään niiden ulkopuolelle, riittäisi kotiseutukokoelmien kehittämiseen. Liika suunnitelmallisuus helposti jäykistää toimintoja ja nähdään, että asioihin tulee tarttua siinä hetkessä, kun ne eteen tulevat. (Anttila, haastattelu 10.3.2017; Hankonen, haastattelu 24.2.2017; Jordan, haastattelu 8.3.2017; Tranberg, haastattelu 23.2.2017.)

Kotiseutukokoelmista vastaavan henkilön nimittämistä kirjastoihin ei nähdä kovinkaan merkittävaksi kotiseutukokoelmien hoidon kannalta. Isommissa kirjastoissa käytäntö on perusteltu, mutta

Siikalatvan kirjastoissa vastaavan työnkuvan toteuttaminen voisi olla varsin vaikeaa. Kun jokaisessa toimipisteessä on ainoastaan yksi osoitettu työntekijä ja kirjastoissa työskennellään lähes aina yksin, on kotiseutukokoelmankin hoitaminen kulloinkin paikalla olevan työntekijän vastuulla. (Anttila, haastattelu 10.3.2017; Hankonen, haastattelu 24.2.2017; Jordan, haastattelu 8.3.2017; Tranberg, haastattelu 23.2.2017.) Kirjahankinnoista keskustellaan tarpeen tullen yhteistyössä, useampi silmäpari kun havaitsee paikallisten julkaisujen ilmestymisen tehokkaammin kuin yksi henkilö. Esimerkiksi omakustannekirjailijat saattavat käydä kirjastoissa tarjoamassa teostaan sellaiseen aikaan, ettei hankintavastaava ole paikalla. Tällöin yksittäinen virkailija voi ottaa aineistoja vastaan ja välittää hankintatiedot niistä vastaavalle. (Tranberg, haastattelu 23.2.2017) Kotiseutukokoelmavastaava voitaisiin osoittaa siinä tapauksessa, jos kaikki neljä erillistä kotiseutukokoelmaa yhdistettäisiin yhdeksi Siikalatvan kotiseutukokoelmaksi. Niin kauan kuin jokaisessa toimipisteessä on oma kotiseutukokoelmansa, on työ kaikkien työntekijöiden vastuulla. Nykytilanteessa vastaavan olemassaoloa puoltaisi kuitenkin se, että kirjastoissa olisi joku, jolla olisi tieto kaikkien kotiseutukokoelmien sisällöistä. Tällöin paikallisaineistojen tuntemus ei olisi yhtä hajautunutta kuin se on nyt, vaan jollakin olisi koko paletti hallussa. Vastuualueen hoitaminen tulisi mahdollistaa työajan puitteissa. (Anttila, haastattelu 10.3.2017; Jordan, haastattelu 8.3.2017.)

Kirjastotyöntekijän henkilökohtaisella kiinnostuksella kotiseutuaiheita ja paikallisaineistoja kohtaan koetaan olevan huomattava merkitys myös kotiseutukokoelmatyön toteutuksessa. Siikalatvan kirjastoissa tämä on selkeimmin huomattavissa Piippolan osalta, jossa on aiemmin työskennellyt asialle omistautunut kirjastonhoitaja. Työn laatu ei tietenkään saisi olla henkilökohtaisista mieltymyksistä riippuvaista, mutta kiinnostuksen koetaan välittömästi näkyvän positiivisesti. Vähintään minimitaso tulisi kuitenkin toteuttaa riippumatta siitä, kuka työtä tekee. Jos henkilökunnasta löytyy alan harrastuneisuutta, myös tietomäärä on sitä myöten suurempi. (Anttila, haastattelu 10.3.2017; Hankonen, haastattelu 24.2.2017; Jordan, haastattelu 8.3.2017; Tranberg, haastattelu 23.2.2017.)

Voi ajatella myös niin, että kun näihin aineistoihin tutustuu ja näiden parissa työskentelee, niin se innostus voikin tarttua (Hankonen, haastattelu 24.2.2017).

8.6 Kirjaston rooli kotiseututyössä

Kirjaston roolia kotiseututyössä käsiteltiin siltä osin, mikä on kirjaston keräämien kotiseutukokoelmien rooli paikallisen kulttuuriperinnön säilymisessä verrattuna muihin paikallisiin toimijoihin, kuten museot, arkistot ja harrastajat. Lisäksi haastateltavat pohtivat sitä, kuinka tärkeää on määrittellä ja

selvittää mikä taho kerää ja säilyttää mitäkin aineistoa. Esille nostettiin myös kotiseutukokoelmiin liittyvät yhteistyömahdollisuudet ja -muodot paitsi kirjastojen kesken, myös muiden toimijoiden kanssa. Tarkasteluun pääsivät esimerkiksi kokoelmien yhteen sulauttaminen, yhteissäilytys ja aineistojen lainaaminen toisille tahoille. Lisäksi kartoitettiin Siikalatvan kirjastojen kotiseutukokoelmien suhdetta Oulun kaupunginkirjaston maakuntakokoelmaan. Tältä osin käsiteltiin työn koordinaointi, konsultoinnit, molemminpuolinen tiedon jakaminen sekä kokoelmien keruun paikallinen lopettaminen.

Paikallisen kulttuuriperinnön säilymisessä Siikalatvan kirjastoilla nähdään merkittävä rooli. Kirjaston rooli korostuu ennen kaikkea saavutettavuudessa, koska aineisto on vapaasti käytettävissä ja sitä lainataan ihmisille. Laitoksena kirjasto on paikallismuseoihin ja -arkistoihin verrattuna käyttäjystävällisin, koska toiminta on luonteeltaan avointa, pysyvää ja lailla säädelyä. Ennen kaikkea paikallisen kirjallisuuden säilymisessä kirjastot ovat avainasemassa, ja siksi kirjallisuus onkin kokoelmissa tärkeimmässä osassa. Esineistöä kirjastojen kotiseutukokoelmiin ei kerätä, eli sen kohdalla toisten toimijoiden rooli korostuu. (Anttila, haastattelu 10.3.2017; Jordan, haastattelu 8.3.2017; Tranberg, haastattelu 23.2.2017.) Toisaalta kirjastoa voidaan tarkastella vain yhtenä toimijana muiden rinnalla, koska jokainen taho tekee tärkeää työtä. Jos museosta vastaa yksi ihminen, kulttuurista yksi ja kirjastot ja kotiseutuyhdistykset puolestaan omasta toiminnastaan, yhteistyön merkitys toimijoiden välillä korostuu. Aktiivisia toimijoita on vähän. Jokaiselle kylälle ja kylän välillä olisi tärkeä rakentaa museon, kirjaston, kulttuurin ja eri yhdistysten välillä me-henki, yhteistyö kun on voimaa. (Hankonen, haastattelu 24.2.2017.) Siikalatvan kunnan alueella museotoimi on pääosin harrastajapohjalla. Yhdistysten ja muun kolmannen sektorin toiminta ei ole pitkäjänteistä, vaan kausittaisin aktiivista riippuen vapaaehtoisten määrästä ja aktiivisuudesta. Välillä toiminta voi olla hyvinkin vähäistä. Jos aktiivijäsenet lopettavat, joudutaan toimintaa rakentamaan uudelleen. Kunnallinen arkistotoimi puolestaan on hyvin kapeassa roolissa varsinaisen kulttuuriperinnön säilymisen kannalta tarkasteltuna. (Jordan, haastattelu 8.3.2017.)

Työnjako eri kulttuurihistoriallisesti merkittävien aineistojen parissa toimivien tahojen välillä nähdään Siikalatvan kunnan alueella luonnollisena. Erillisen jaon tekemistä ei nähdä kovinkaan merkittävänä, koska kirjastoille ennen kaikkea kirjallisen kulttuurin kerääminen on automaattinen selviö. (Hankonen, haastattelu 24.2.2017; Jordan, haastattelu 8.3.2017; Tranberg, haastattelu 23.2.2017.) Kunnassa ei ole muita toimijoita, jotka keräisivät paikalliskirjallisuutta pitkäjänteisesti. Kuitenkin museoissa on jonkin verran kirjallisuutta, mutta aineisto on usein huonokuntoista, eikä

sitä ole tarkoitettu enää käytettäväksi. Kirjastorakennukset puolestaan ovat parempia aineiston säilyttämisen kannalta, kuin esimerkiksi kylmät museot. (Tranberg, haastattelu 23.2.2017.) Pienessä kunnassa ihmiset saattavat yhtäaikaaisesti olla mukana usealla paikallistoiminnan saralla. Kun esimerkiksi kotiseutuyhdistys, kyläyhdistys, maa- ja kotitalousnaiset sekä nuorisoseura keräävät toimintaansa mukaan samoja henkilöitä, myös paikallistiedon ja erilaisten aineistojen tallentaminen on helpompaa, koska eri toimijoiden välillä tieto siirtyy aktiivien kautta. Siikalatvan kunta on kulttuuri- ja kotiseututoiminnan osalta melko pieni, jolloin toiminnan kartoittaminen on helppoa. (Hankonen, haastattelu 24.2.2017.) Jonkinlainen vastuunjako toimijoiden välillä on kuitenkin tärkeä olla olemassa, koska ilman vastuuta työ jää helposti tekemättä. Muiden paikallisten toimijoiden kanssa olisikin hyvä luoda jonkinlaiset suuntaviivat siitä, miten toiminnot limittyvät tulevaisuudessa. Kirjastot voivat halutessaan ottaa aktiivisemmän roolin kotiseututoiminnan seuraamisessa. On myös tärkeä huomioida, että jos jako ei tapahdu luonnollisesti eli tietoa muiden toimijoiden keräämistä aineistoista ei kirjastossa ole, se tulee hankkia. Tällöin myös asiakkaiden neuvonta ja ohjaaminen helpottuvat. (Anttila, haastattelu 10.3.2017; Jordan, haastattelu 8.3.2017.)

Yhteistyö eri kulttuuritoimijoiden välillä nähdään otollisena tilaisuutena tuoda kotiseutukokoelmia paremmin esiin. Esineistöä voidaan esimerkiksi museosta tuoda kirjastoihin näytteille, ja vastavasti kirjastosta aineistoa voitaisiin antaa esille tapahtumiin. Aineistonäyttelyt nähdään siis luonnollisimpana tapana toteuttaa yhteistyötä. Verkkoon voidaan koota yhteisiä näyttelyjä, vaikka aineisto olisikin fyysisesti eri tiloissa. Kirjastotkaan eivät kuitenkaan tiloiltaan taivu muiden tahojen keräämien aineistojen pysyvään säilytykseen. Kirjaston ei myöskään ole kannattavaa antaa kotiseutukokoelmiaan säilytettäväksi muihin tiloihin, koska aineistojen tulee olla asiakkaita ja käyttöä varten paikan päällä. Tulevaisuus kuitenkin voi tuoda yhteistyömuotoja, jos halutaan tuoda kokoelmia esille. (Anttila, haastattelu 10.3.2017; Hankonen, haastattelu 24.2.2017; Tranberg, haastattelu 23.2.2017.) Museo- ja arkistotahojen kanssa yhteistyö nähdään hyödyllisenä myös asiantuntemuksen jakamisen kannalta. Heidän toimijansa pystyisivät mahdollisesti tunnistamaan kotiseutukokoelmista sellaisia arvokkaita aineistoja, joiden käyttöä olisi syytä rajoittaa tai joiden säilymisestä tulisi huolehtia suuremmalla tarkkuudella. (Anttila, haastattelu 10.3.2017.)

Siikalatvan kirjastojen suhde maakuntakirjaston maakuntakokoelmaan herätti haastatelluissa hyvin monipuolisia huomioita. Kotiseutukokoelmista ei haluta Siikalatvan alueella luopua, vaikka maakuntakirjasto tallentaa hyvin paljon samoja aineistoja kuin kaikki sen alueella toimivat yksittäiset kirjastotkin. Heidän hankinta-alueensa on kuitenkin niin suuri, että varsinkin vanhempien dokumenttien osalta kokoelmia ei nähdä lainkaan yhteneväisiksi. Yleisesti suhde maakuntakokoelmaan

nähdään kuitenkin toimivana. (Anttila, haastattelu 10.3.2017; Hankonen, haastattelu 24.2.2017; Jordan, haastattelu 8.3.2017; Tranberg, haastattelu 23.2.2017.) Siikalatvan kirjastoissa lähtökohta on se, että aineistoja osataan itsekin kerätä ja työ pysyy paikallisesti tehtynä parempilaatuisena. Varsinkin haastavimpien tietopalvelukysymysten osalta voidaan tehdä tiedusteluja, löytyisikö maakuntakokoelmasta tiedontarvetta vastaavaa aineistoa. Luonnollisesti myös heidän tietokantojaan hyödynnetään. Maakuntakirjaston osalta korostuvat kuitenkin enemmän muut kuin paikallisaineistoja koskevat yhteistyömuodot, ja heiltä osataan tarpeen vaatiessa pyytää apua ja konsultointia. (Jordan, haastattelu 8.3.2017; Tranberg, haastattelu 23.2.2017.) Asiakkaita myös tarpeen tullen ohjataan eteenpäin maakuntakokoelmien pariin (Anttila, haastattelu 10.3.2017). Piippolan kirjaston tiloissa sijaitseva Pentti Haanpään museo ja Haanpäättä koskevat dokumentit ovat puolestaan herättäneet mielenkiintoa maakuntakirjaston toimijoissakin (Hankonen, haastattelu 24.2.2017).

Kotiseutukokoelmien keräämisen lakkauttaminen joko kokonaan tai yksikkökohtaisesti, ja/tai Siikalatvan kotiseutukokoelmien yhdistäminen ja keskittäminen yhteen kirjastoon nähdään ainakin toistaiseksi tarpeettomana. Kotiseutukokoelmien kartuttaminen katsotaan edelleen tärkeäksi. Aineistoa ei enää kerry entisissä määrin, koska julkaisu on siirtynyt myös verkkoon. Kuntalaisia ja paikallidentiteetin rakentumista ajatellen on parempi, että aineiston löytää omasta lähikirjastosta. Lähialueen historia pitää olla saatavilla myös kirjallisuuden kautta. Aineiston käytettävyyttä heikentyisi, jos sitä ei hankittaisi paikallisesti. Kotiseutuaineistot halutaan pitää osana kirjastojen toimintaa ja lähellä omia asiakkaita. Alueen historia kiinnostaa eniten paikallisia ihmisiä ja palvelee heitä parhaiten löytyessään täältä. Lisäksi vahvin osaaminen kotiseutuaineistoista on edelleen paikallista. (Hankonen, haastattelu 24.2.2017; Tranberg, haastattelu 23.2.2017.)

Myöskään Siikalatvan kirjastojen sisäinen neljän kotiseutukokoelman yhdistäminen ei ole vielä ajankohtaista. Kunta on vielä nuori, ja kylät eivät halua luopua niitä koskevista aineistoista. Tulevaisuudessa kokoelmien yhteissäilytys voi kuitenkin olla yksi vaihtoehto, jos kotiseutukokoelmat olisi organisoitu hyvin ja tilat olisivat asianmukaiset. Museopuolella kokoelmien yhteissäilytystä on jo harkittu (Jordan, haastattelu 8.3.2017). Jos Siikalatvan sisällä kokoelmat sijoitettaisiin fyysisesti samaan yksikköön, palvelisi se sellaisia asiakkaita, jotka haluaisivat saavuttaa kaikki aineistot kerralla. Kokonaisuutta voisi olla myös helpompi hallita. Koska entiset kunnat ovat lähekkäin, ei ajatus sinänsä ole mahdoton. Kuitenkin digitaalisessa muodossa yhdistäminen tapahtuisi luonnollisemmin. (Anttila, haastattelu 10.3.2017; Hankonen, haastattelu 24.2.2017; Jordan, haastattelu 8.3.2017.)

8.7 Haasteet

Yhtenä teemana haastatteluissa oli se, millaisia haasteita kotiseutukokoelmia koskevaan työhön liittyy. Aiheen tiimoilta käsiteltiin muun muassa aineiston hankintaa ja hankintakanavien kartoitusta sekä kotiseutukokoelma-aineiston karsintaa. Kommentteja saatiin myös kotiseutukokoelmien säilyvyyden ja saavutettavuuden takaamiseen liittyen. Lisäksi käytiin läpi sitä, miten aineiston lainattavuus määräytyy, millä perusteilla aineistoja annetaan vain paikan päällä käytettäväksi ja miten kotiseutukokoelmien käytön arviointi toteutetaan. Haastatelluilta tiedusteltiin myös millaisiksi he kokevat kotiseutukokoelmatyöhön käytettävissä olevat resurssit. He saivat halutessaan nostaa esille myös muita kotiseutukokoelmien hoidossa havaitsemiaan ongelmakohtia ja haasteita.

Kotiseutukokoelmatyössä kaikkein haastavimmaksi koetaan aineiston hankinta. Jos kirjastot eivät saa tietoa potentiaalisen aineiston olemassaolosta, ei sitä voida hankkia. Välillä oikeiden hankintakanavien löytäminen saattaa olla vaikeaa, vaikka tieto jonkin aineiston olemassaolosta saavuttaisikin kirjaston. Julkaisujen seuranta koetaan jokseenkin haastavaksi, koska seurantakanavat ja ajalliset resurssit ovat vähäisiä. Helpotusta hankintaan tuo kuitenkin se, että usein tekijät, julkaisijat ja kirjastonkäyttäjät informoivat kirjastoa teoksista tai tarjoavat aineistoja oma-aloitteisesti. Välillä julkaisuja saadaan kokoelmiin jopa ilmaiseksi. Ennen kaikkea omakustanteiden seuranta on kirjastoille haastavaa. Hankinta ei myöskään ole kaikilta osin täysin järjestelmällistä, vaan ennemminkin voitaisiin sanoa, että kotiseutuaineisto ”kävelee vastaan”. (Anttila, haastattelu 10.3.2017; Hankonen, haastattelu 24.2.2017; Jordan, haastattelu 8.3.2017; Tranberg, haastattelu 23.2.2017.) Kirjaston näkymisellä muiden kulttuuritoimijoiden keskuudessa ja työntekijöiden oman harrastuneisuuden kautta hankinta usein helpottuu. Kun kirjaston profiili paikallisaineiston kerääjänä on korkea ja ihmiset tiedostavat kotiseutukokoelmien olemassaolon, aineistoja tarjotaan ahkerammin. (Hankonen, haastattelu 24.2.2017; Jordan, haastattelu 8.3.2017.)

Kotiseutukokoelmien säilytys ja tilat nähdään haasteellisina vain siltä osin, että tilat ovat luonnollisesti rajalliset. Tilat kuitenkin ovat olemassa ja riittävät vielä pitkään. Säilytyksessä haasteena on se, että säilytystavat neljän kirjaston välillä vaihtelevat. Säilytyksen pitäisi olla yhtenäisempää ja asianmukaista, eli tukea aineistojen käyttöä ja säilyvyyttä. Aineiston tallessa pysymisen kannalta on syytä olla tarkkaavainen, varsinkin jos kokoelma Piippolan kotiseutuhuoneen tavoin sisältää muutakin kuin tavanomaista kirjastoaineistoa. Loppujen lopuksi kotiseutukokoelmista on kuitenkin hävinnyt aineistoa hyvin vähän, mikä selittynee sillä, ettei se välttämättä ole keräilymielessä tai

rahallisesti arvokasta. (Anttila, haastattelu 10.3.2017; Hankonen, haastattelu 24.2.2017; Jordan, haastattelu 8.3.2017; Tranberg, haastattelu 23.2.2017.)

Pääosin painetusta paperiaineistosta koostuva kokoelma on myös säilyvyydeltään rajallinen. Kotiseutukokoelmien aineistojen karsinnassa haastavinta on se, että osa materiaalista alkaa olla sellaisella formaatilla, että niiden käytettävyys ja kunto alkavat nousta kyseenalaisiksi. Tällaisen aineiston kohdalla digitointi voisi olla ajankohtaista. Lisäksi kirjastoissa ei pystytä enää itse tarkistamaan kaikkien aineistojen kuntoa, koska niiden käyttöön vaadittavia laitteita ei kirjastoissa ole. Aineiston karsinta on erittäin hankalaa, koska sitä ei voida tehdä huolimattomasti ja vain kokoelmiin selvästi kuulumatonta aineistoa voidaan karsia. Jos tilaa on, voidaan kokoelmissa pitää myös aineistoa, joka sinne ei välttämättä tiukimmalla seulalla tarkasteltuna kuuluisi. (Anttila, haastattelu 10.3.2017; Hankonen, haastattelu 24.2.2017; Tranberg, haastattelu 23.2.2017.) Aineiston karsinnassa haasteeksi voi muodostua myös työntekijöiden asiantuntemus, jolloin karsinnan suhteen voidaan kokea epävarmuutta. Tällöin olisi tärkeä pystyä nojaamaan yhdessä laadittuihin kriteereihin ja ohjeistuksiin. (Jordan, haastattelu 8.3.2017.)

Henkilökunnan resurssit ovat tällä hetkellä kirjastoissa sellaiset, että aikaa kotiseutukokoelmille on vaikea löytää, mikä tietysti rajoittaa työn tekemistä (Anttila, haastattelu 10.3.2017; Tranberg, haastattelu 23.2.2017).

Kotiseutukokoelmatyöhön olisi mahtava löytää joku sellainen, joka on henkilökohtaisesti kiinnostunut paikallishistoriasta ja tykkää perehtyä kotiseutukokoelmiin muutenkin (Anttila, haastattelu 10.3.2017).

Kotiseutukokoelmiin ja kirjaston kotiseututyöhön liittyen voisi myös joskus olla lisäkoulutusta, koska työtä tehdään kirjastoissa määrällisesti kovin vähän (Jordan, haastattelu 8.3.2017).

Paikallisaineiston käytön määrittelyssä haasteena nähdään selvän jaon tekeminen sen suhteen, mitä kokoelmasta ylipäätään lainataan ulkopuolelle ja mitä ei. Kokoelmassa voi olla jotakin sellaista, mitä ei missään nimessä pitäisi enää kuntosensa puolesta lainata. Tällaisten aineistojen tunnistamiseen voidaan tarvita sellaista asiantuntemusta, jota kirjastojen henkilökunnalta ei välttämättä juuri tällä hetkellä löydy. Aineistojen lainaamiseen ei ole Siikalatvan kirjastojen välillä yhteisiä käytänteitä, mikä myös tuo mukanaan haasteita. Lainattavuuden määrittäminen tapahtuu lähinnä aineiston kunnan perusteella. Tähän mennessä lainaamista on tehty harkinnanvaraisesti myös sellaisten aineistojen kohdalla, jotka muuten on määritelty vain paikan päällä saataviksi. Jos

katsotaan, että lainaa pyytävä taho on luotettava ja tarve on perusteltu, on aineistoja annettu myös ulkopuolelle lainaan. Ehdottoman tärkeää on kirjata lainaavan tahon nimi ja laina-aika ylös, jos kirjaston ulkopuolelle annetaan jotakin sellaista, jonka kohdalla laina ei rekisteröidy kirjastojärjestelmään. Nykyään uusia kirjoja hankittaessa pyritään aina hankkimaan kaksi kappaletta, toinen kotiseutukokoelmaan ja toinen avohyllyyn lainattavaksi kaksoiskappaleeksi, varsinkin jos aineisto nähdään asiakkaita potentiaalisesti kiinnostavana. Vanhempia aineistoja ei usein kokoelmissa ole kuin yksi kappale. (Anttila, haastattelu 10.3.2017; Hankonen, haastattelu 24.2.2017; Jordan, haastattelu 8.3.2017; Tranberg, haastattelu 23.2.2017.) Osa kotiseutukokoelmissa olevasta vanhemmasta aineistosta on laadultaan ja merkittävydeltään melkein pä ”museotavaraa”, eli niihin ei saisi välttämättä edes koskea. Aivan kuten museostakaan ei anneta esineitä lainaan, voidaan kotiseutukokoelma-aineistokin nähdä vastaavanlaisena vanhana esineistönä, vain hieman eri muodossa. (Hankonen, haastattelu 24.2.2017; Jordan, haastattelu 8.3.2017.)

Kotiseutukokoelmien kohdalla käyttöä voi olla vaikea seurata, koska luonteeltaan käyttö on usein ainoastaan selailua. Käytön arviointi on hyvin pitkälle työntekijöiden havainnoinnin ja mututuntuman varassa. Arvioinnista ei kuitenkaan tarvitse kantaa kovinkaan suurta huolta, koska käyttömäärät eivät määrittele kotiseutukokoelman arvoa kirjastossa. Jos kotiseutukokoelmaa ei käytetä lainkaan, on tehtyä kotiseutukokoelmatyötä syytä tarkastella kriittisesti, varsinkin tiedottamisen osalta. Kotiseutuaineistojen kohdalla kirjaston rooli keräävänä ja säilyttävänä muistiorganisaationa korostuu. Kulttuuriperinnön, tiedon ja dokumenttien saanti turvataan tulevia käyttäjiä varten. (Hankonen, haastattelu 24.2.2017; Jordan, haastattelu 8.3.2017; Tranberg, haastattelu 23.2.2017.)

Paikallisaineistojen digitointi ennen kuin ne menevät käyttökelvottomiksi nähdään myös haasteena. Olisi tärkeää saada arvokkaita aineistoja säilyvämpään muotoon, jotta niiden sisältämä tieto ei häviä kokonaan, varsinkin jos kyseistä tietoa ei ole tallessa millään muulla taholla. (Tranberg, haastattelu 23.2.2017.)

8.8 Tulevaisuus

Kotiseutukokoelmien tulevaisuus -teeman alla saatiin vastauksia siihen, onko Siikalatvan kirjastoissa kiinnostusta kotiseutukokoelma-aineistojen digitointiin, mitä kokoelmista kannattaisi digitoida ja missä muodossa työ voitaisiin toteuttaa. Lisäksi haluttiin haastateltujen näkemys siitä, kuinka kotiseutukokoelmia voidaan hyödyntää tulevaisuudessa ja näkevätkö he kotiseutukokoelmatyössä

kehityskohteita tai ongelmia, joihin voitaisiin tulevaisuudessa tehdä parannuksia. Lisäksi jokaiselta pyydettiin mielipidettä siitä, mikä on Siikalatvan kotiseutukokoelmien vahvuus tai erityispiirre, jota voitaisiin korostaa tai käyttää enemmän hyödyksi. Haastatellut saivat myös kertoa tulevaisuuden-toiveitaan ja odotuksiaan Siikalatvan kotiseutukokoelmatyön suhteen.

Kaikki haastatellut näkevät digitoinnin erittäin kiinnostavana vaihtoehtona kotiseutukokoelmien pitkäaikaissäilyvyyden takaamiseksi ja saavutettavuuden parantamiseksi. Aineistojen saattaminen verkkoon ja niiden avoin saatavuus nähdään ideaalina ratkaisuna. Kirjastoissa on jonkin verran aineistoa, joka on ajalle herkkää ja saapumassa käyttökaarensa loppuun. Ongelmaksi alkaa myös muodostua se, että kirjastoilla ei enää ole käytössään laitteistoa, jolla esimerkiksi c-kasettimuotoisten aineiston toimivuus ja kunto voitaisiin tarkistaa. Digitointi tulisi kohdistaa paikallisiin erikoisaineistoihin ja alueellisesti erityisen arvokkaiksi ja harvinaisiksi katsottuihin aineistoihin. Kiinnostusta digitointia kohtaan löytyy, mutta käytännön toteutus on täysin sidonnainen tekijänoikeuksiin, henkilöstöresursseihin ja rahoitukseen. Työ olisi helpoin toteuttaa projektina, jossa digitoinnin hoitaisi asiantuntija. (Anttila, haastattelu 10.3.2017; Hankonen, haastattelu 24.2.2017; Jordan, haastattelu 8.3.2017; Tranberg, haastattelu 23.2.2017.)

Digitoinnin koen erityisen tärkeäksi. Ja aineiston löytymisen tietokannoista. Minun tavoitteeni oli vain kerätä mahdollisimman paljon. - - Digitoinnilla ei kuitenkaan ole kiire niin kauan kuin aineisto kestää käyttöä ja niitä kestää katsella. (Hankonen, haastattelu 24.2.2017.)

Kokoelmat sisältävät paljon hienoa työtä ja tietoa, joka pitäisi tallentaa. Mutta millä resursseilla, se on se ikuisuuskyseminen. (Jordan, haastattelu 8.3.2017.)

Näkemykset sen suhteen, pystyisikö Siikalatvan kirjastojen henkilökunta itse tekemään paikallisaineistojen digitointia oman työnsä ohessa, olivat jokseenkin vaihtelevia. Koska työntekijöiden työkuvat ovat jo muutenkin hyvin monipuolisia, ei digitointia työn ohessa sinänsä nähdä mahdottomana ajatuksena. Kaikkeaa on totuttu tekemään, jos se kuuluu työtehtäviin. Tällöin digitointityötä kuitenkin olisi tehtävä oman jaksamisen mukaan. Jokin toinen osa-alue voi alkaa kärsiä, jos jotakin joutuu painottamaan suurissa määrin, eli kovin raskastekoisiiin prosesseihin ei välttämättä pystytävä venymään. Jos koko prosessi hoidettaisiin kerralla loppuun, ylläpitovaihe ei välttämättä vaatisi enää suuria ponnisteluja. Huomioitavaa on kuitenkin se, että digitointiin tarvitaan aina oikeanlainen laitteisto ja mahdollisesti myös lisäkäsia. (Anttila, haastattelu 10.3.2017; Tranberg, haastattelu 23.2.2017.) Työn ohessa ei välttämättä venytä kaikkeen, koska digitointi on laadultaan työtä, joka

vaatii osaamista ja keskittymistä tullakseen tehdyksi kunnolla ja asianmukaisesti. Ilman lisäkoulutusta työtä ei kannata lähteä tekemään. Esimerkiksi vanhojen asiakirjojen, käsin piirrettyjen ja kirjoitettujen materiaalien tai valokuvien digitointi kun ei ole tekniikaltaan kirjastojen ydinosaamisaluetta. (Anttila, haastattelu 10.3.2017; Jordan, haastattelu 8.3.2017.)

Kehityskohteena nähtiin kirjastohenkilökunnan osaamisen kehittäminen esimerkiksi digitointikäytänteiden osalta, koska tällä hetkellä kirjastoista osaamista ei löydy. Jos osaamista ei ole mahdollista kehittää kirjaston resurssien puitteissa, digitointityöhön tulisi löytää tekijä kirjastohenkilökunnan ulkopuolelta.

Teknistä osaamista ei varmaan meiltä keneltäkään löydy. Siihen pitäisi ehkä löytää jokin kolmas taho. Jotta itse pystyttäisiin tekemään, niin siihen pitäisi kouluttautua. (Anttila, haastattelu 10.3.2017.)

Kirjasto voisi myös ottaa kotiseututyössä suuremman roolin ja toimia aktiivisena yhteistyön rakentajana. Digitoinnin ja toimisektorit ylittävän yhteistyön lisäksi kehityskohteita ovat henkilökunnan kiinnostuksen lisääminen kotiseutukokoelmia kohtaan, lisäkoulutus, resurssien lisääminen, asiakkaille kotiseutukokoelmasta tiedottaminen sekä hyötykäyttö koulutoimessa tai vaikkapa kunnan markkinoinnissa. (Hankonen, haastattelu 24.2.2017; Jordan, haastattelu 8.3.2017.)

Edelleen pitäisi kulkea vähän silmät ja korvat auki (Hankonen, haastattelu 24.2.2017).

Vahvuuksina Siikalatvan kotiseutukokoelmista nousevat esille ennen kaikkea Rantsilan perinnehankkeen aikana Oulun nauhoitearkistosta kopioidut kotiseutunauhoitteet, Aino Hankosen kotiseutuaiheita käsittelevä kokoelma, erilaiset vanhat valokuvakokoelmat ja Christfried Gananderiin liittyvät materiaalit (Anttila, haastattelu 10.3.2017; Hankonen, haastattelu 24.2.2017; Tranberg, haastattelu 23.2.2017).

Piippolan kotiseutuhuone on hyvä läpileikkaus Piippolan kunnan kehityksestä. Ihmisistä, ympäristöstä, asunnoista, kaikesta. - - Huoneen tärkein ominaisuus on se, että täällä on paljon tietoa alueen menneestä elämästä ja menneestä maailmasta. (Hankonen, haastattelu 24.2.2017.)

Tulevaisuuden kannalta Siikalatvan vahvuutena on myös se, että alueella on yhä elävää kotiseutuhenkkeä kaikilla kylillä. Tämä ei ole lainkaan tavallista nykypäivänä. Kokonaisuutena kotiseututyö tekee aaltoliikettä ja on taas ollut nousussa viime vuosina. Esimerkiksi Pulkkilassa kotiseutuhenki

on kasvanut todella voimakkaasti. Myönteinen asenneilmapiiri ja kotiseututyön kehitys näkyvät myös kotiseutukokoelmissa, koska alueella julkaistaan tämän myötä myös uusia kotiseutukirjoja. Tällaiset uudet julkaisut kerätään automaattisesti myös kotiseutukokoelmaan. (Jordan, haastattelu 8.3.2017.)

Siikalatvan kirjastoissa toiveena olisi se, että kotiseutukokoelmia ja kotiseutukokoelmatyötä saataisiin yhtenäistettyä neljän kirjaston välillä. Tärkeäksi koetaan myös keskeisimpien aineistojen digitointi, ja tälle työlle toivotaankin saatavan resursseja. (Anttila, haastattelu 10.3.2017; Tranberg, haastattelu 23.2.2017.) On tärkeää, että ihmiset tiedostavat kotiseutukokoelmien olemassaolon ja sen, että niitä voi hyödyntää. Kun kokoelmista tiedetään ja niitä käytetään, ne pysyvät elävinä. Kirjastojen on tiedotettava kotiseutukokoelmien olemassaolosta. (Jordan, haastattelu 8.3.2017; Tranberg, haastattelu 23.2.2017.) Toiveena on myös kotiseutukokoelmien säilyminen, kotiseututyön jatkuminen ja se, että molempien arvostus saataisiin nousemaan. Sitä myötä myös resurssit lisääntyisivät. Nykyajan hyvä puoli on se, että moni tahon tallentaa kotiseutuaineistoja esimerkiksi verkkoon, mutta kirjastoihin jo kerätty kotiseutukokoelma on eri tavoin näkyvää; aitoa ja käsinkosketeltavaa. (Jordan, haastattelu 8.3.2017; Hankonen, haastattelu 24.2.2017.)

Olipa tekijä sitten jokin kolmannen sektorin toimija tai kirjasto, tulisi kipinää pitää yllä. Ettei nyt tässä vaiheessa heitetä, että "ei näillä ole mitään arvoa, ei tarvitse laittaa mitään talteen". Koska jossakin vaiheessa kerätty tieto muuttuu tarpeelliseksi. (Hankonen, haastattelu 24.2.2017.)

9 JOHTOPÄÄTÖKSET JA HUOMIOT

Haastatteluista nousi kokonaisuutena esille kirjastohenkilökunnan positiivisuus kotiseutukokoelmia kohtaan. Kaikki haastatellut vaikuttivat toimivan samassa tahtotilassa ja arvostavan kotiseutukokoelmia ehkä jopa odotettua enemmän. Kokoelmien arvo tiedostetaan, mutta yksinkertaisesti työ jää tärkeämmäksi koettujen, tällä hetkellä pinnalla olevien kirjastotyön osa-alueiden ja välttämättömyimpien toimintojen takaamisen varjoon. Omat resurssit ja kyvykyys koetaan ajoittain riittämättömiksi, varsinkin, jos aihe ei kosketa henkilökohtaisella tasolla tai siihen ei ole suurempaa sidettä harrastusten tai omien kiinnostuksenkohteiden kautta.

Kirjastojen kirjavat käytännöt keräämisessä ja lainaamisessa, kotiseutukokoelmien hyvin erilaiset sisällöt ja aineistolajit, ajalliset syvyysvaihtelut ja muut kokoelmien erot varmasti vaikeuttavat kotiseutukokoelmien lähestymistä. Kuitenkin ammattitaito on kirjastoissa vahva, ja esimerkiksi kotiseutuaineistojen tietopalvelussa pyritään luonnollisesti aina tiedontarpeen ratkaisemiseen. Toimintatapojen yhtenäistäminen nähdään ajankohtaisena ja tärkeänä. Se, että myös kotiseutukokoelmatyötä tehdään yhteisin pelisäännöin ja samaan linjaan nojaten, tuo työn jatkuvuudelle turvaa vahvistamalla henkilökunnan osaamisen tunnetta. Myös perehdytys helpottuu yhteisen ohjeistuksen avulla.

Neljän toimipisteen välillä suurin vaihtelu on aineistolajien kirjossa. Nämä eroavaisuudet johtuvat siitä, mitä milläkin seudulla on julkaistu ja kuinka tarkalla otteella työtä on tehty. Toisaalla on saatu talteen enemmän esimerkiksi alkuperäisiä vanhoja asiakirjoja, toisaalla äänitteitä, toisaalla nuotteja, toisaalla musiikkia. Tällainen vaihtelu on vain luonnollista, eikä kokoelmia ole syytäkään pyrkiä tasapäistämään liikaa. Aineistojen julkaisumäärät ovat alueella vähäisiä ja helposti hallittavissa. Kunta on pieni ja julkaisusaralla saattaa ajoittain olla hyvinkin hiljaista. Hankintaa on tällöin kuitenkin mahdollista tehdä enemmän takautuvasti.

Kirjastoissa aiemmin tehtyä kotiseutukokoelmatyötä tulee ehdottomasti tulevaisuudessakin vaalia ja kunnioittaa. Hyvälle pohjalle rakennettu ja ajatuksella koottu kotiseutukokoelma sekä kotiseutukokoelmien eteen tehty työ ei koskaan katoa, vaan aiemmin tehty työ kantaa hedelmää pitkälle ja helpottaa tulevaakin työtä. Kotiseutukokoelmia uniikkeine aineistoineen tulee arvostaa, eikä niiden tule missään nimessä antaa rapistua. Varsinkin Piippolassa työtä on tehty paljon vapaa-ajalla ja harrastuksena. Kokoelma ei taatusti olisi nykyisen laajuinen, jos kotiseutuhuoneen kokoamiseen olisi käytetty vain todellista työaika.

Tutkimusaineistossa tuli vahvasti esille se, kuinka sidosryhmät ja muut paikalliset toimijat hyvin tunteva kirjastoammattilainen kiistatta tekee myös laadukasta kotiseutukokoelmatyötä. Jos henkilö on omalla seudullaan joko työnkuvansa tai henkilökohtaisen harrastuneisuutensa kautta mukana monenlaisessa paikallisessa kulttuuri- ja kotiseututoiminnassa, pysyy hän kotiseutuasioista hyvin ajan tasalla. Yhteistyötä koulujen kanssa on jo tehty ainakin Rantsilassa kun kotiseutuaineistoja on kotiseutunauhojen muodossa lainattu kouluille. Jos asiakkaat eivät muuten löydä kotiseutukokoelman luo, voidaan se viedä heidän luokseen. Kotiseutukokoelmiin käytetty työpanos ei menisi hukkaan, jos kotiseutukokoelmia markkinoitaisiin enemmän.

Siikalatvan kirjastoissa ei koeta tarpeelliseksi yhteistä, kaikista kotiseutukokoelmista vastaavaa henkilöä, varsinkaan jos hänellä ei ole valtuuksia ja kanavia tehdä hankintapäätöksiä itsenäisesti. Tämän henkilön pitäisi myös pystyä tutustumaan kaikkiin kotiseutukokoelmiin työaikansa puitteissa ja mahdollisesti olla laajasti tavoitettavissa erilaisten kysymysten varalta. Paras osaaminen jokaisen yksikön kotiseutukokoelmista koetaan olevan toimipisteen vakinaisimmilla työntekijöillä, vaikka töitä tehdäänkin ajoittain useammassa yksikössä. Esiin voidaan kuitenkin nostaa kysymys siitä, olisiko työnkuvansa puolesta kotiseutukokoelmien pariin velvoitettu henkilö työssään vastuullisempi ja itseohjautuvampi, ja saataisiinko kotiseutukokoelmatyöhön tätä kautta enemmän nostetta.

Työntekijöiden olisi keskenään tärkeä tietää mitä muissa yksiköissä työskentelevät tietävät, jotta voidaan tarvittaessa ohjeistaa asiakas sopivaan toimipisteeseen, välittää kysymys eteenpäin tai pyytää toisilta apua. Näin työntekijöiden hiljainen osaaminen ei mene hukkaan. Kun asiakkaan tiedontarve ratkeaa, kohottaa se koko kirjaston toimintaa ja koettua palvelunlaatua. Yksittäisten toimipisteiden virkailijoilla on hyvä olla oikeus ottaa vastaan omakustanteita tai muuta harvemmin kirjastolle tarjottavaa aineistoa tarpeen tullen, vaikka hankinnoista vastaava henkilö ei olisikaan tällöin paikalla tai heti tavoitettavissa. Hankittavaksi mahdollisesti sopivaa aineistoa on hyvä seurata yhteisvoimin. Lisäksi työntekijöiden on tärkeää tietää, miten kirjaston ulkopuolisia eri alojen asiantuntijoita voitaisiin hyödyntää, jolloin heiltä voidaan kysyä lisätietoa esimerkiksi kotiseutukokoelmia koskevien tietopalvelukysymysten käsittelyssä.

Haastatteluissa puhuttiin erittäin moneen otteeseen identiteetistä. Jonkinasteinen identiteettikriisi on ollut havaittavissa kuntaliitoksen jälkeen. Jokainen kylä kokee edelleenkin olevansa omaleimainen, ja tästä omaleimaisuudesta halutaan pitää kiinni. Kirjastoissa on havaittu, että yhä edelleen kyläläisiä ja muita kirjastonkäyttäjiä kiinnostaa lähinnä oman kylän asiat. Kunta on vielä kovin nuori,

ja osittain yhteisen kulttuurin osalta jokseenkin kypsytön. Paikallinen, kyläsidonnainen identiteetti istuu Siikalatvan kylillä tiukassa, eikä omista toiminnoista ja kokoelmista olla valmiita vielä luopumaan. Kotiseutukokoelma on oiva työkalu sen muiston säilyttämisessä, että pieniä, eläviä, kulttuuriperinnöltään rikkaita kuntia ja kyliä on ollut, ja on edelleen. Kirjastotoimenjohtajan haastattelussa tuli kuitenkin esille se, kuinka identiteettikriisi voi johtaa myös pieneen taantumiseen toiminnassa. Uskon, että kirjastoissa ymmärretään se, että tulevaisuudessa kirjastojen toiminta tulee väistämättäkin muuttumaan ainakin jollakin tasolla. Toimintoja voidaan joutua yhdistämään niin kunnan sisällä, kuin alueellisesti laajemmalla tasolla. Jonakin päivänä Siikalatvaan ja siikalatalaisuuteen voidaankin identifoida vahvasti. Identiteetti voi siis yhtenäistyä, ja esimerkiksi 70 vuoden päästä tilanne kotiseutukokoelmienkin aineistojen suhteen voi identiteetin kannalta olla tyystin erilainen.

Kotiseutukokoelmien äärellä kirjaston henkilökunta voi kohdata myös sen kysymyksen, missä vaiheessa kirjassa koetaan tärkeäksi sen esineellinen arvo ja milloin vain sen kirjallinen sisältö. Kirja voidaan nähdä joko painotuotteena, eli oman aikansa fyysisenä kuvaajana tai kirjallisena tuotoksena, jolla on ainoastaan sisällöllinen arvo, joka voi kuvata mitä tahansa aikaa. Yksittäisissä asiakirjoissa tämä suhde ei kuitenkaan aina päde, niiden sisältö on usein merkityksellisempi kuin esimerkiksi paperi, jolle asiakirja on kirjattu. Tähänkin poikkeuksen tekevät tietysti erityisen arvokkaat paperilaadut, mitä kuitenkin harvemmin kirjastojen kotiseutukokoelmissa kohdattaneen. Kirjaston tehtävä on ensisijaisesti toimia tiedon välittäjänä, ei kirjoja säilyttävänä museona. Voidaan katsoa, että kirjaston kannalta kirja on lähtökohtaisesti käyttöesine. Ei ole tarkoituksenmukaista, että kirjaston kotiseutukokoelma muuttuisi arkisto- tai museokokoelmaksi. Kotiseutukokoelmien parissa työskentelevän kirjastotyöntekijän on hyvä tietää, mitä aineistoja paikalliset museot ja arkistot säilyttävät ja tallentavat. Kirjastoon kerättävän aineiston tulee palvella kirjaston kokoelmatyön yleisiä linjoja, eli olla tavalla tai toisella informatiivista. Jos kotiseutukokoelman yhteyteen on sijoitettu myös kotiseutuarkisto, voi kirjasto hoitaa myös arkistoaineistojen (esimerkiksi kulttuurillisesti tai alueellisesti merkittävien seurojen toiminnasta syntyneiden materiaalien) keräämistä. Tällaisesta yhdistelmästä Piippolan kotiseutuhuone on erinomainen esimerkki. Tarpeen tullen aineistolle voidaan pyrkiä etsimään jokin muu säilyttävä taho.

Avoimen käytettävyytensä vuoksi kirjasto on muihin kulttuuriaineistoa ja -perintöä tallentaviin toimijoihin verrattuna käyttäjäystävällisin. Siikalatvalla museot eivät ole säännöllisesti auki ja toiminta keskittyy kesään. Kotiseutuyhdistysten ja muun kolmannen sektorin puolella toiminnassa voi olla

pitkiäkin taukoja, eikä heitä koske samanlaiset velvoitteet kuin julkisen sektorin toimijoita. Museoiden esineistöä ei lainata ja arkistojen dokumentit voivat olla hyvinkin käyttörajoitusten suojaamia. Kirjaston aineisto ja kirjastohenkilökunta puolestaan palvelevat käyttäjää ympäri vuoden ja kirjastot ymmärtävät oman vastuunsa alueellisen tiedon säilyttämisessä sekä jakamisessa.

Paikallinen harmaa kirjallisuus ei välttämättä ole tallentunut minnekään muualle, varsinkaan jos sitä ei ole julkaistu kaupallisen julkaisijan toimesta tai vapaakappalelain puitteissa (esimerkiksi kotiseutuhenkilöiksi lukeutuvien yksityishenkilöiden päiväkirjat, runokokoelmat, laulunsanoitukset, käsin tehdyt koululaislehdet). Tällaisen aineiston säilyminen ja asema olisi jokseenkin turvattu kotiseutukokoelmissa, jos aineisto saataisiin hankittua. Vaikka paikallisaineistoksi lukeutuva kirja tai muu teos löytyisi myös esimerkiksi Kansalliskirjaston, maakuntakirjaston tai molempien kokoelmista, asiakkaat oletettavasti kysyvät sitä ensimmäisenä omasta lähikirjastostaan. Luultavimmin he myös luottavat saavansa sen käyttöönsä kyseisestä kirjastosta. Tämän voidaan katsoa puoltavan kotiseutukokoelmien jatkuvaa ja monipuolista kartuttamista. Tärkeäksi katsottuja aineistoja voidaan kerätä jälkikäteen hyvinkin pitkältä ajalta.

Kotiseutukokoelman käytettävyyttä säilyy siten, että se on avoimessa tilassa. Mitä avoimempi pääsy kokoelman pariin on, sitä rohkeammin voidaan olettaa ihmisten siihen myös tutustuvan. Jos kotiseutukokoelmaa ei kukaan käytä, on kirjastolaisen syytä ryhtyä kriittisesti tarkastelemaan omia toimiaan. Tällöin voidaan kirjastossa yhdessä pohtia, onko kotiseutukokoelmassa oikeanlaisia ja mielenkiintoisia aineistoja, tietävätkö ihmiset kokoelman olemassaolosta ja käyttömahdollisuuksista, onko materiaali hyvin järjestetty, ja miten kokoelmaa voitaisiin mahdollisesti kehittää. Arvokasta ja kiinnostavaa painettua kulttuuriperintöä syntyy varmasti oletettua enemmän, eikä kirjastoissa ole syytä tuudittautua ajatukseen kaikkein vähäisimmän minimin tekemisestä. Nyt tehty työ ei mene hukkaan, vaikka käyttö ei juuri tällä hetkellä olisikaan suurta. Kotiseutukokoelmatyötä tehdään tulevaisuutta varten. Kirjaston on hyvin vaikea ennustaa sitä, mikä tulevia käyttäjiä tulee kiinnostamaan ja mikä tieto tullaan kokemaan arvokkaaksi. Kotiseutukokoelmia ei ole tarpeen arvottaa esimerkiksi pelkän käyttöasteen tai niillä saavutettavan hyödyn perusteella, vaan niillä voidaan nähdä puhtaasti kulttuurillinen arvo. Kotiseutukokoelmien aineistojen käyttö voi olla varsin vähäistä, jos teoksista löytyy rinnakkaiskappaleet avokokoelman puolelta. Kotiseutukokoelmien runsas lainatarve puolestaan voi osoittaa sen, että kiinnostavia aineistoja ei ole pystytty tai ymmärretty hankkia kirjastoon tarpeeksi. Paljon käytettävä aineisto tulee jossain vaiheessa käyttöikänsä päähän ja rinnakkaiskappaleiden hankinta olisi juuri tämän vuoksi erityisen tärkeää. Kotiseutukokoelma voidaan myös jakaa osiin, jolloin avoimen, lainattavan materiaalin rinnalla uniikit ja hauraat harvinaisuudet

säilytetään vitriineissä. Hauraasta aineistosta olisi syytä olla kirjastossa käyttökappale, olipa kopio sitten paperilla tai digitaalisena tiedostona.

Siikalatvan kirjastoissa digitointiin suhtaudutaan suurella kiinnostuksella. Erityisen tärkeää digitoinnin eteenpäin vieminen olisi sellaisten aineistojen kohdalla, joiden säilyminen on vaarassa ilman sitä. Harvinaisen tai jo huonokuntoisen aineiston digitointimahdollisuudet tulisi selvittää. Kaikessa tulee mennä tekijänoikeudet edellä, ja kirjastot tietävätkin olevansa hyvin pitkälle niiden ja käytössä olevien resurssien sitomia. Digitointiprosessin aikana tarvitaan asiantuntemusta myös sen suhteen, onko aineiston paikka enää kirjaston kokoelmassa tai voidaanko sitä ylipäätään enää digitoida. Lienee sanomattakin selvää, ettei kotiseutuaineistojen digitointia missään nimessä kannata tehdä, jos aineistoja ei saateta minnekään käytettäväksi. Verkosta avoimesti löytyvän kotiseutuaineiston käyttö ei ole enää sidottu paikkaan ja kappalemääriin, vaan se palvelee kaikkia sen äärelle löytäviä. Verkkoon siirrettyjen aineistojen kohdalla palvelua tulee sitoutua ylläpitämään pitkällä aikajänteellä. Digitointiin suhtaudutaan resurssien niukkuuden vuoksi hyvin realistisesti. Se nähdään ennen kaikkea rajattuna prosessina, joka tulee toteuttaa lisäresurssien puitteissa hankeluontoisesti lyhyempinä projekteina.

Kun kirjastot puhuvat kotiseutukokoelmien yhteydessä resurssien vähyydestä, ei paino ole niinkään aineistojen hankintaan liittyvillä rahallisilla resursseilla, vaan enemmänkin haasteet ovat ajallisia. Kotiseutuaineistojen hankintamenot eivät perinteisestikään ole kovin suuria ja yleensä kaikki tarvittavat hankinnat pystytään tekemään. Sen sijaan taloudelliset henkilöstöresurssit koetaan vähäisiksi. Paljon työtä jakautuu aina vain pienemmälle määrälle työntekijöitä, jolloin vähemmän paikallisia toimintoja on vain pakko löytää. Jos ajallisia resursseja olisi enemmän, siitä hyötyisi varmasti myös kotiseutukokoelmatyö.

Haastattelujen jälkeen käydyissä keskusteluissa nousi esiin myös se, kuinka kotiseututyö ja kotiseutu -termit ovat kokeneet valitettavan inflaation. Niiden arvostus on jostain syystä aikanaan laskenut ja sanoilla on ollut huono kaiku. Asia tuntuu kuitenkin alati muuttuvan positiivisempaan suuntaan ja kotiseututyö on Siikalatvan alueella selvästi nousujohteista. Kun kotiseutuhenki nousee, myös kirjasto korjaa hyötyjä kotiseutukokoelmallaan, eli tarjoaa aineistoa esimerkiksi paikallisten historiikkien ja muun kirjoitus- sekä tutkimustyön tueksi, ja vastavuoroisesti saa tämän työn kautta syntyneitä julkaisuja omiin kokoelmiinsa. Aktiiviset kotiseutuyhdistykset tai muut kolmannen sektorin toimijat tuottavat kotiseutuaineistoa ja kotiseutukokoelmien aineistot palvelevat esimerkiksi ko-

tiseutukirjojen kirjoittajia. Eri toimijoiden välillä vallitsee varsin mielenkiintoinen symbioosi. Olisi tärkeää, että kunnassa ymmärrettäisiin kulttuuriperinnön arvon, koska se voi olla myös toimintavaltti, ei pelkkää pölyttynyttä historiaa. Kun ihminen juurtuu kotiseutuun ja siitä tulee osa hänen identiteettiään, halutaan oma ympäristö ja sen kulttuuri myös pitää elinvoimaisena. Paikalliskulttuuri on jotakin, mikä on totta, ja kun tällaisiin totuuksiin tartutaan innolla ja luovuudella, voidaan niistä tehdä paikallisia vahvuuksia. Ilman resursseja monipuolista kulttuurillista toimintaa on hyvin vaikea toteuttaa ja viisaassa resurssienjaossa onkin suuri vastuu.

Vaikka kotiseutuhenkilöiden määrittely ei noussut esille tutkimusaineistosta, koen asian varsin merkitykselliseksi osaksi kirjastojen kotiseutukokoelmien parissa tehtävää työtä. Kuva siitä, ketkä ovat alueen kotiseutuhenkilöitä ja keitä kirjastot kokevat ”omikseen”, on hiukan epäselvä. Kotiseutukokoelmien keruuperiaatteiden kohdalla olisi syytä pohtia sitä, millä perustein henkilö määritellään nykyisen Siikalatvan alueen kotiseutuhenkilöksi ja miten vastuunjako neljän toimipisteen välillä tehdään. Kotiseutukokoelmatyön selkeyden parantamiseksi kokoelmien sisältöjen päällekkäisyyksistä voidaan tulevaisuudessa tehdä selvitystä ja kotiseutuaineistoja voidaan tarpeen tullen esimerkiksi siirtää yksiköiden välillä.

10 POHDINTA

Aluksi aihetta valittaessa epäilytti siitä kirjoitetun aineiston vähyys. Onneksi aiheesta oli varsinkin 90-luvulla ja vuoden 2010 jälkeen tehty tutkimuksia, ja kotiseutukokoelmien kohdalla muukaan tieto ei vanhene niin nopeasti kuin ehkä monen muun kirjastojen toimintaan liittyvän aiheen kohdalla. Vaikka ympäröivä maailma muuttuu, kotiseutukokoelmien perusolemus pysyy samanlaisena. Siikalatvan osalta avainasemaan nousi kerätty haastatteluaineisto, tietoa kun ei muualta ole löydettävissä.

Oli mielenkiintoista perehtyä aiheeseen, johon en ehkä olisi ajatellut tarttua ennen Siikalatvan kotiseutukokoelmahanketta. Uskon, että osaamisesta on minulle vielä hyötyä. Vaikka opinnäytetyöstäni muualla saatava hyöty jäisikin suppeammaksi, palvelee se sitä tarkoitusta, johon se luotu. Toimeksiantajan palautteen mukaan työ avaa hyvin Siikalatvan kirjastojen kotiseutukokoelmien nykytilanteen. Henkilökunnan tietoisuuden kotiseutukokoelmien merkityksestä ja sisällöistä koetaan parantuneen ja ohjeistuksen katsotaan antavan hyvän pohjan kotiseutukokoelmien kartuttamiseen.

Haastattelut sujuivat hyvin ja olivat erinomainen tapa toteuttaa tutkimusta. Niiden avulla kertyi paljon sellaista tietoa, näkemystä ja osaamista, jota välttämättä ei olisi muuten saatu koottua. Haastateltujen positiivisen asennoitumisen vuoksi kysymyksiin saatiin hyvin monesta näkökulmasta pohdittuja vastauksia ja kommentteja. Kommentit olivat ajoittain jopa niin tarkkaan pohdittuja, syvällisiä ja toisiaan hyvin täydentäviä, ettei suuremmille johtopäätöksille tuntunut edes jäävän tarvetta. Haastatellut osapuolet ansaitsevat osallistumisestaan ja avoimuudestaan suuret kiitokset.

Teemahaastattelu oli tutkimusmetodina mielenkiintoinen, antoisa ja palveli opinnäytetyön tutkimusongelmaa varsin hyvin. Haastateltavien valinta ja valintojen perustelu oli helppo tehdä. Olisin kuitenkin voinut haastatella useampaa henkilöä, jotta tuloksiin olisi saatu vielä enemmän erilaisia näkökulmia. Siten olisin voinut kerätä paitsi enemmän tutkimusaineistoa, myös kerryttää omaa tietopääomaani. Aineisto tuntui kuitenkin saturoituvan tiettyjen kysymysten kohdalta hyvinkin nopeasti, eli uusissa haastatteluissa saatiin samaa linjaa noudattelevia vastauksia. Tämä voi johtua myös omasta kysymyksenasettelustani.

Kotiseutukokoelmiin paneutumisen myötä koen innostukseni kotiseutuaiheita kohtaan kasvaneen. Myös kiinnostukseni kirjastoissa tehtävää digitointia kohtaan heräsi ja olisi hienoa kehittää omaa

osaamista sen saralla. Siikalatvan kirjastojen osalta voitaisiin esimerkiksi jatkotutkimuksen puitteissa selvittää kirjastonkäyttäjien näkökulmaa kotiseutukokoelmiin sekä perehtyä tarkemmin siihen, millaista aineistoa seudulla liikkuu ja mitä siitä olisi mahdollista kerätä kotiseutukokoelmiin takautuvasti.

Toivon, että tulevaisuudessa kotiseututyön ja alueellisen kulttuuriperinnön arvostus nousee entisestään ja kotiseutukokoelmien profiili kirjastoissa saisi kasvojenkohotuksen. Jokaisella seudulla kun on jotakin uniikkia ja tallentamisen arvoista. Mitä kotiseutukokoelmaan laitetaan tänä päivänä talteen, tulee tulevaisuudessa olemaan ikkuna menneeseen aikaan.

LÄHTEET

Anttila, H. 2017. Kirjastovirkailija, Siikalatvan kunta. Haastattelu 10.3.2017. Tekijän hallussa.

Asunmaa, M. 1986. Kotiseututietous kouluopetuksessa. Vantaa: Suomen Kotiseutuliiitto.

Ekmark, S. 2005. ”Paikalliskulttuurin tietopankki”: Tapaustutkimus Kempeleen kunnankirjaston kotiseutukokoelmasta, kotiseutuarkistosta ja kotiseutumuseosta. Oulun yliopisto. Humanistinen tiedekunta. Pro gradu -tutkielma.

Eskola, J. & Vastamäki, J. 2015. Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa R. Valli & J. Aaltonen (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 4., uudistettu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 27–44.

Halonen, R. & Kivimäki, R. 1996. Kotiseutukokoelmat Oulun läänin kunnankirjastoissa ja Kiiminkikokoelman tapaustutkimus. Oulun yliopisto. Humanistinen tiedekunta. Pro gradu -tutkielma.

Hankonen, S. 2017. Kotiseutuneuvos. Haastattelu 24.2.2017. Tekijän hallussa.

Hautaniemi, M. 2011. Musiikkiäänitteet maakuntakokoelmissa. Oulun seudun ammattikorkeakoulu. Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Viitattu 2.5.2017, http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/26190/Hautaniemi_Marjo.pdf?sequence=1.

Heinonen, A. 2015. Miten omakustantaja löytää lukijan? Lapillinen 2015: 38. Viitattu 6.5.2017, https://issuu.com/lapinkirjallisuusseura/docs/lapillinen_38_netti.

Jordan, T. 2017. Kulttuurisihteeri, Siikalatvan kunta. Haastattelu 8.3.2017. Tekijän hallussa.

Joru, J. 2016. Kotiseutu - digiseutu. Kirjastolehti 109 (1), 39.

Järviluoma, H. 2012. KirjastoVirma – paikalliskulttuuria ja sisältöä tietoverkkoon. Teoksessa E. Ainali (toim.) Pieni kirjasto murroksessa. Helsinki: Avain, 74–77.

Kaisti, H. 2014. Yllättävän hyvä kirjasto! Ehdotus Hämeenlinnan, Kouvolan ja Lahden kirjastojen laatukäsikirjaksi. Laatu ja tuottavuutta kirjastopalveluille verkostoituen – Hämeenlinnan, Kouvolan ja Lahden kirjastojen laatu järjestelmähänke. Hämeenlinnan kaupunginkirjasto-maakuntakirjasto, Kouvolan kaupunginkirjasto-maakuntakirjasto & Lahden kaupunginkirjasto-maakuntakirjasto. Lopputaportti. Viitattu 10.4.2017, https://vanamo.verkkokirjasto.fi/c/document_library/get_file?uuid=1334f865-8d6c-4fd0-9fd1-7f85a3e38b16&groupId=10448.

Kansallinen digitaalinen kirjasto. 2017. Tietoa hankkeesta. Viitattu 6.5.2017, <http://www.kdk.fi/fi/tietoa-hankkeesta>.

Kirikirjastot 2017. Kirikirjastot. Viitattu 3.4.2017, <https://kirikirjastot.verkkokirjasto.fi/web/arena/kirikirjastot>.

Kirjastokaista 2015. István Kecskeméti: Digitointiprosessi ja digitoinnin laatukriteerit. Video. Viitattu 27.3.2017, <http://www.kirjastokaista.fi/istvan-kecskemeti-digitointiprosessi-ja-digitoinnin-laatukriteerit/>.

Kirjastot.fi 2016. Yleisten kirjastojen hankerekisteri. Minnan salonki -sivuston täydentäminen. Viitattu 28.3.2017, <http://hankkeet.kirjastot.fi/node/1952?language=fi>.

Kirjastot.fi 2017a. Yleisten kirjastojen hankerekisteri. Visualisointi. Viitattu 14.2.2017, <http://visualisointi.kirjastot.fi/hankkeet>.

Kirjastot.fi 2017b. Tietoa palvelusta. Viitattu 14.2.2017, <http://digi.kirjastot.fi/tietoa-palvelusta>.

Kirjastot.fi 2017c. Tekijänoikeus. Viitattu 7.5.2017, http://www.kirjastot.fi/tekijanoikeus?language_content_entity=fi.

Kouvolan kaupunginkirjasto-maakuntakirjasto 2005. Kymenlaakso-kokoelman aineistovalinnan periaatteet. Viitattu 2.5.2017, https://www.kyyti.fi/sites/default/files/liitteet/kymenlaakso-kokoelma_aineistonvalinta.pdf.

Kopiosto 2017. Selvitys tekijänoikeudella suojatun materiaalin digitointi- ja käyttötarpeista kirjastoissa. Viitattu 27.4.2017, http://www.kirjastot.fi/sites/default/files/content/Tekija%CC%88noikeudella%20suojattu%20materiaali_kirjastot.pdf.

Kukkasmäki, T. 2004. Kulttuuritoiminnan käsikirja. Unipress. (ei julkaisupaikkaa)

Laiho, M. 2015. Paikallisuus on valtti. Kirjastolehti. Viitattu 6.5.2017, <http://kirjastolehti.fi/artikkelit/paikallisuus-on-valtti/>.

Laine, A. 2015. Digitointiselvitys yleisille kirjastoille. Digitointi yleisissä kirjastoissa –hanke. Kirjastot.fi. Viitattu 27.4.2017, <http://www.kirjastot.fi/sites/default/files/content/Digitointiselvitys300915.pdf>.

Laki yleisistä kirjastoista 29.12.2016/1492.

Leinonen, T. 2013. Vaalan kunnankirjaston kotiseutukokoelman lehtiartikkelien keruuperiaatteet, luettelointi ja sisällönkuvailu. Oulun ammattikorkeakoulu. Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Viitattu 2.5.2017, http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/66797/Leinonen_Tuulikki.pdf?sequence=1.

Lindberg, P. & Kortelainen, T. 2016. Yhteistyön pioneirit. Kuntaliitosten vaikutukset kirjastoissa. Teoksessa S. Riukulehto (toim.) Kunnat, rajat, kulttuuri. Muutoskokemuksia. Turenki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 109–126.

Nevalainen, A. 2016. Valtimon kunnankirjaston kotiseutukokoelman sisältö ja keruuperiaatteet. Oulun ammattikorkeakoulu. Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Viitattu 2.5.2017, http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/119978/Nevalainen_Aino.pdf?sequence=1.

Onnela, S. & Joki, V. 2007. Kotiseutuarkisto-opas. Tampere: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2010. Yleisten kirjastojen laatusuositus. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2010:20. Viitattu 3.4.2017, <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75513/OKM20.pdf?sequence=1>.

Oulun Eteläisen kirjastostrategia 2015-2020. Oulun Eteläisen kirjastojen strategiatyöryhmä.

Peltonen, J. 1987. Paikallis- ja aluekokoelmat. Teoksessa V. Blinikka, I. Holmberg & V. Lehväslaiho (toim.) Kirjastotyön perusteet. 2. korjattu painos. Helsinki: Kirjastopalvelu, 72–77.

Pärkkä, J. & Turunen, E. 2012. Uusia tuulia Lappi-osastolle: kotiseutu- ja aluekokoelmat Internetissä. Oulun ammattikorkeakoulu. Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Viitattu 2.5.2017, http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/45986/parkka_johanna.pdf?sequence=1.

Saarela-Kinnunen, M. & Eskola, J. 2015. Tapaus ja tutkimus = tapaustutkimus. Teoksessa R. Valli & J. Aaltola (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 4., uudistettu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 180–190.

Siikalatvan kulttuuri- ja vapaa-aikalautakunta 29.4.2009 § 6.

Siikalatvan kunta 2017. Kuntainfo. Viitattu 24.3.2017, <http://siikalatva.fi/kuntainfo>.

Sivén, N. 2016. Kuvamatka kotiseutuhistoriaan – Kirjaston kotiseutukokoelman aineistojen hyödyntäminen peruskoulun kotiseutukasvatuksen opetuksessa. Turun ammattikorkeakoulu. Kirjasto- ja tietopalveluala. Opinnäytetyö. Viitattu 2.5.2017, http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/120411/Siven_Nina.pdf?sequence=1.

Tiepuoli, P. 1999. Onko kotiseutukokoelmatyö rempallaan? Tutkimus Outi-kirjastojen kotiseutukokoelmista. Oulun yliopisto. Informaatiotutkimuksen laitos. Kandidaatintutkielma.

Tranberg, R. 2017. Kirjastotoimenjohtaja, Siikalatvan kunta. Haastattelu 23.2.2017. Tekijän halussa.

Venemies, M. 2013. Kotkan kaupunginkirjaston kotiseutukokoelman arviointi. Turun ammattikorkeakoulu. Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Viitattu, 2.5.2017, http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/66687/Venemies_Maria.pdf?sequence=1.

Vilkko-Hämäläinen, M., Kangas, S. & Ruhanen, T. 1986. Kirjastotieto. Helsinki: Ammattikasvatushallitus.

Wilén, R. & Kortelainen, T. 2007. Kirjastokokoelmien kehittämisen ja arvioinnin perusteet: teoria, menetelmät, käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Pyydän pohtimaan teemoja nimenomaan kirjastoammatillisesta, henkilökohtaisesta ja paikallisesta näkökulmasta.

1. Taustatiedot:

- koulutus ja työkokemus

2. Termin määrittely ja merkitys:

- mikä on kotiseutukokoelma
- miksi kerätään, mitä ja ketä varten
- ketä palvelee, käyttäjäryhmät

3. Siikalatvan kotiseutukokoelmat:

- arvio kirjastojen nykyisistä kotiseutukokoelmista
- kuinka hyvin uskotaan kattavan julkaistun aineiston arvioidun määrän
- arvio tehdystä työstä ja työn nykytilanteesta, työn laatu, perehtyneisyys
- työn yhtenäisyys neljän toimipisteen välillä, tasalaatuisuus

4. Arvo:

- mikä on kotiseutukokoelmien arvo kirjastossa ja paikallisesti
- miten arvokasta työ on verrattuna muihin kirjastotyön osa-alueisiin
- työpanos suhteessa toteutuneeseen käyttöön
- aktiivisen ylläpidon tärkeys, kokoelmien päivittäminen

5. Kirjastotyö:

- kuinka tärkeäksi osaksi kirjastotyötä koetaan
- kuinka tärkeää on se, että kotiseutukokoelmatyöhön on yhteinen ohjeistus
- tuleeko työn olla suunnitelmallista ja tavoitteellista
- tuleeko kirjastossa olla kotiseutukokoelman hoidosta vastaava henkilö
- paljonko arvioidaan työntekijän henkilökohtaisella kiinnostuksella olevan vaikutusta kotiseutukokoelmien hoitoon

6. Kirjaston rooli kotiseututyössä:

- mikä on kirjaston keräämien kotiseutukokoelmien rooli paikallisen kulttuuriperinnön säilymisessä, verrattuna muihin paikallisiin toimijoihin (museot, arkistot, harrastajat)

- kuinka tärkeää on määritellä ja selvittää kuka tallentaa ja mitä
- yhteistyö museoiden ja arkistojen kanssa
- suhde maakuntakokoelmaan, koordinointi

7. Haasteet:

- aineiston hankinta
- julkaisijoiden ja julkaisujen seuranta (esim. omakustanteet, ”pöytälaatikkokirjailijat”)
- aineiston karsinta
- kokoelman säilytys ja tilat
- käyttö (saavutettavuus, lainaus, käytön arviointi)
- henkilökunnan resurssit
- muita mahdollisia ongelmakohtia tai haasteita

8. Tulevaisuus:

- digitointi
- kuinka kotiseutukokoelmia voidaan hyödyntää tulevaisuudessa
- kehityskohteet
- mikä on Siikalatvan kotiseutukokoelmien vahvuus tai erityispiirre, jota voitaisiin korostaa
- toiveet ja odotukset

SIIKALATVAN KOTISEUTUKOKOELMATYÖN OHJEISTUS (EHDOTUS) LIITE 2

Siikalatvan kunnan kirjastojen kotiseutukokoelmien aineistoa kartutetaan kotiseutukokoelman keruuperiaatteiden mukaisesti. Aineiston keruun tulee olla jatkuvaa ja sitä voidaan tehdä kulttuurihistoriallisesti merkittävien aineistojen kohdalla myös takautuvasti.

Kotiseutukokoelmiin kerätään erilaisia nykyisten ja entisten siikalatvalaisten kirjoittamia teoksia ja muuta Siikalatvaan liittyvää aineistoa.

Siikalatvaa käsitellään yhtenäisenä alueena, vaikkakin jokaisessa toimipisteessä (Kestilä, Piippola, Pulkila, Rantsila) kerätään vanhan kyläjoon aikaisen kylän ja sen sivukylien aineisto. Jos julkaisu käsittelee kaikkia Siikalatvan kyliä, voidaan aineisto hankkia kaikkien neljän kirjaston kotiseutukokoelmaan.

Kotiseutukokoelma tulee ymmärtää paitsi informatiivisena tietopankkina, myös uniikkia kirjallista/painettua/julkaistua kulttuuriperintöä tallentavana ja säilyttävänä kokonaisuutena.

Hankinnat ja aineistojen vastaanottaminen

Hankinta tapahtuu joko perinteisiä toimituskanavia käyttäen tai esimerkiksi omakustanteiden kohdalla yksityisten toimijoiden kautta. Hankintoja hoitavat hankinnoista vastaavat henkilöt. Kotiseutukokoelmahankinnoista voidaan keskustella henkilökunnan kesken ja sopia aineistokohtaisesti. Muu henkilökunta voi tehdä kotiseutukokoelmaan sopivasta aineistosta hankintapyyntöjä.

Kirjasto voi ottaa vastaan sille tarjottua kotiseutukokoelmaan sopivaa aineistoa ja asiakkaat voivat tehdä ehdotuksia kotiseutukokoelmaan hankittavasta aineistosta. Toiveet pyritään huomioimaan mahdollisuuksien mukaan. Yksityisen henkilön tai yhteisön luovuttaessa aineistoa kotiseutukokoelmaan aineiston käsittely- ja käyttöoikeus siirtyy kirjastolle, jollei toisin sovita. Aineiston ottamisesta kotiseutukokoelmaan ja sen käytöstä sovitaan tarvittaessa jokaisen luovuttajan kanssa erikseen. Tällaiset sopimukset tulee aina laatia kirjallisina. Jos kirjastossa katsotaan, että aineisto sopisi paremmin muualle kuin kirjaston kotiseutukokoelmaan, ohjataan lahjoittajaa ottamaan yhteyttä sopivaan tahoon (museot, arkistot, muut kirjastot). Aineistoa otetaan kotiseutukokoelmaan aina kirjaston oman harkinnan mukaan.

Aineisto pyritään aina hankkimaan sen alkuperäisessä muodossa. Jos tämä ei ole mahdollista, hankitaan uudempi painos tai kopio. Aineiston hankinnassa ei noudateta perinteisiä laatukriteerejä, mutta vahingollista tai lainvastaista materiaalia ei hankita.

Aineisto hankitaan kotiseutukokoelman osalta yhtenä kappaleena eikä sitä ole tarpeen muovittaa, jotta se säilyy alkuperäisessä muodossaan. Iäkäs aineisto voi myös vahingoittua muovituksen aikana. Fyysisen kappaleen alkuperäinen muoto olisi hyvä säilyttää, koska teoksella voidaan katsoa olevan paitsi sisällöllistä arvoa, myös arvoa aikaansa kuvaavana esineenä. Jos aikomuksena on kuitenkin lainata kotiseutukokoelman kappaletta ulos kirjastosta, on muovitus hyvä tehdä.

Aineisto, jolla arvioidaan olevan lainamenekkiä, hankitaan kaksoiskappaleena myös avoimen kokoelman puolelle.

Hankittava aineisto

Erilaisia kotiseutuaineistoja hankittaessa voidaan hyödyntää seuraavia kriteerejä.

Kaunokirjallisuus

Kaunokirjallisuuden on oltava alueen kirjailijoiden kirjoittamaa tai tapahtumien on sijoitettava Siikalatvalle tai kuvauksen muuten liittyttävä alueeseen ja sen ihmisiin tunnistettavasti. Kokoelmaan hankitaan:

- Siikalatvan kotiseutukirjailijoiden kirjoittamat teokset.
  - Kotiseutukirjailijana pidetään kirjailijaa, joka on
    - syntynyt Siikalatvalla tai viettänyt jollakin tavalla tuotannollisesti merkittävän osan elämästään jossain päin Siikalatvaa.
    - Siikalatvan kunnan alueella syntynyt, mutta sieltä pois muuttanut kirjailija, jonka tuotannossa kuitenkin selkeästi näkyy alueen vaikutus.
    - syntyisin muualta, mutta viettänyt merkittävän osan elämästään Siikalatvalla.
- Lyhyen aikaa paikkakunnalla asuneilta kirjailijoilta hankitaan vain kyseisenä asuinaikana julkaistu kirjallisuus.
- Muiden kuin kotiseutukirjailijoiden teokset, joissa kuvataan tunnistettavasti jotakin Siikalatvan aluetta tai siikalatvalaisia henkilöitä.
- Siikalatvalaisten kuvataiteilijoiden tai valokuvaajien kuvittamat teokset.
- Lastenkirjallisuus hankitaan samoin periaattein kuin muu kaunokirjallisuus.

Tietokirjallisuus

Hankitaan Siikalatvaa tai jotakin sen aluetta, asukkaita, historiaa, kulttuuria, taloutta tai luontoa käsittelevät teokset. Paikkakunnan kotiseutuhenkilöitä käsittelevät tai heidän tekemänsä teokset. Paikkakunnalla sijaitsevien järjestöjen tai muiden toimijoiden julkaisuja hankitaan vain, jos ne käsittelevät Siikalatvan aluetta.

Erilaiset painokset ja versiot samasta teoksesta

Kirjojen eri painokset hankitaan, jos niissä on merkittäviä sisällöllisiä muutoksia (esim. kaunokirjallisuuden kuvitetut teokset). Jos pelkkä sidosasu on muuttunut, uutta painosta ei ole tarpeen hankkia.

Lehdet ja lehtileikkeet

Vähimmäissuosituksena olisi, että paikallislehti Siikajokilaakson Siikalatvaa käsittelevät artikkelit kerättäisiin säännöllisin väliajoin lehtileikekansioihin. Kirjasto kerää vain omaa kylää ja sen sivukylä koskevat artikkelit. Artikkelin tulee käsitellä alueen historiaa, henkilöitä, maantiedettä, tapahtumia tai muita merkittäviä asioita ja sillä tulee olla jonkinlaista kulttuurillista painoarvoa. Urheilutuloksia, tilastoja, mainoksia, ilmoituksia, onnettomuuksia ja rikoksia tai niihin liittyviä oikeuden päätöksiä ei kerätä. Lehtileikkeiden osalta työ voidaan varsin helposti ja vaivattomasti keskittää myös yhteen toimipisteeseen, jolloin yksiin kansiin kootaan kaikkia neljää entistä kylää koskeva aineisto.

Nuottijulkaisut ja laulunsanoitukset

Hankitaan paikkakunnan säveltäjien ja sovittajien tai alueeseen muuten liittyvät nuotit. Säveltäjät ja sovittajat määritellään kotiseutuhenkilöiksi samoin periaattein kuin kirjailijat. Laulunsanoitukset kerätään soveltaen samoja periaatteita, kuin kaunokirjallisuuden kohdalla.

Musiikkiäänitteet

Hankitaan niiden säveltäjien, sovittajien, sanoittajien ja esittävien taiteilijoiden, jotka voidaan määritellä kotiseutuhenkilöiksi sekä paikkakunnalla toimivien orkestereiden ja laulajien musiikkiäänitteet.

Käsikirjoitukset

Käsikirjoituksia hankitaan samoin periaattein kuin painettua aineistoa.

Pienpainatteet ja julisteet

Siikalatvan aluetta koskevia pienpainatteita voidaan kerätä kokoelmaan yksittäisiä kappaleita, jos ne koetaan jollain tapaa merkittäviksi tai ne liittyvät muuhun kotiseutukokoelmasta löytyvään aineistoon. Kaupallisia mainosesitteitä ei kerätä.

Kartat

Alueellisia karttoja voidaan hankkia niiltä osin kuin nähdään tarpeelliseksi, varsinkin takautuvasti.

Valokuvat ja diat

Valokuvia ja dioja kerätään niiltä osin kuin niiden säilyvyyden takaaminen sitä vaatii. Merkittävät alueeseen tai sen kotiseutuhenkilöihin liittyvät kuvakokoelmat on tärkeää pyrkiä säilyttämään kokonaisuudessaan.

Äänikirjat ja muut äänitteet

Kotiseutuhenkilöiksi määriteltyjen esittäjien tai taiteilijoiden äänikirjat hankitaan vain, jos teosta ei ole saatavilla painettuna. Tietopuoliset äänitteet, haastattelut, murreäänitykset ja kotiseutuhenkilöiden muistelmat voidaan hankkia. Jos kokoelmasta löytyy jo teoksen painettu versio, äänikirjaversiota ei ole tarpeen hankkia.

Elokuvat

Elokuvien kohdalla ohjaaja, käsikirjoittaja tai pääesiintyjä voidaan katsoa kotiseutuhenkilöksi. Jos elokuva on alueella filmattu, tai kuvaa aluetta, se hankitaan. Muuten noudatetaan samoja periaatteita, kuin kirjallisuuden kohdalla. Elokuvien kohdalla tulee selvittää teosten lainausoikeuksiin liittyvät kysymykset.

Muu aineisto

Merkittävien kotiseutuhenkilöiden- ja kirjailijoiden kirjeenvaihto ja muut henkilökohtaiset, jollakin tapaa aluetta tai sen kulttuurielämää kuvaavat kirjoitukset voidaan myös katsoa kotiseutukokoelmaan sopivaksi aineistoksi, varsinkin, jos aineistolle ei löydy sopivampaa säilyttävää tahoa, kuten arkistot tai museot. Siikalatvan kunnan toiminnasta syntyviä virallisia dokumentteja tai asiakirjoja ei ole tarpeen kerätä.

Kyläkohtaiset kriteerit

Kestilä:

Kestilää koskeva aineisto, nykyisten tai entisten Kestilän kotiseutuhenkilöiden julkaisut. Myös sivukylä koskeva aineisto.

Piippola:

Piippolaa koskeva aineisto, nykyisten ja entisten Piippolan kotiseutuhenkilöiden julkaisut. Piippolan kirjaston kotiseutuhuoneeseen voidaan sijoittaa harkinnan mukaan myös Siikalatvan kunnan omistukseen siirtynyttä tai sille osoitettua Piippolaa koskevaa kotiseutu- ja kulttuuriperintöaineistoa. Myös sivukylä koskeva aineisto.

Pulkkila:

Pulkkilaa koskeva aineisto, nykyisten ja entisten Pulkkilan kotiseutuhenkilöiden julkaisut. Myös sivukylä koskeva aineisto.

Rantsila:

Rantsilaa koskeva aineisto, nykyisten ja entisten Rantsilan kotiseutuhenkilöiden julkaisut. Myös sivukylä koskeva aineisto.

Muuta

Aineisto lisätään aineistotietokantaan ja sijoitetaan osaksi kotiseutukokoelmaa heti sen hankinnan jälkeen. Tarvittaessa tehdään luettelointi. Yksittäisiä kerättyjä lehtileikeartikkeleita ei luetteloida eikä kuvailla. Lehtileikekansiot lisätään aineistotietokantaan niiden täytyttyä.

Kotiseutukokoelman aineisto määritellään joko käsikirjastoaineistoksi tai lainattavaksi aineistoksi sen kunnan mukaan. Lainattavuuteen voi vaikuttaa myös jäljellä olevien kappaleiden määrä, aineiston luovuttajan kanssa käytöstä sovitut rajaukset, onko painos loppuunmyyty, tai se, jos kappale on muulla tapaa harvinainen (esimerkiksi merkittävän kotiseutuhenkilöksi määritellyn henkilön kokoelmaan henkilökohtaisesti lahjoittama alkuperäinen kappale). Käsikirjastoaineiston osalta voidaan taata, että aineisto on aina saatavilla. Ensisijaisesti lainataan vain avoimen kokoelman kappaletta. Harkintaan perustuvaa lainausta tulee välttää ja ensisijaisesti lainattavuus tulee määrittää jo ennen lainatarpeen syntymistä. Näin asiakkaiden kohtelu pysyy tasapuolisena. Kirjaston ulkopuolelle lainatun aineiston kunto tarkastetaan lainan palautuessa.

Jos kotiseutukokoelmien parissa teetetään työtä esimerkiksi harjoittelijoilla tai muilla kirjastohenkilökuntaan kuulumattomilla henkilöillä, tulee työhön antaa perehdytys ja työnlaatua valvoa tarvittaessa.

Kokoelman karsinnassa käytetään erityistä harkintaa. Jos aineisto on selvästi kotiseutukokoelmaan kuulumatonta, tulee selvittää mikä olisi aineistolle luonnollisempi sijoituspaikka. Ensisijaisesti kirjastojen kotiseutukokoelmista tehtäviä karsintoja tulee välttää. Jos aineisto muuttuu käyttökelvottomaksi, tuhoutuu tai katoaa, pyritään sen tilalle etsimään korvaava kappale, esimerkiksi uusi painos tai kopio. Mikäli kokoelmissa havaitaan huomattavia päällekkäisyyksiä, voidaan aineistoja karsia tai siirtää eri toimipisteisiin.